

IN-~~ST~~YTUT HISTORYCZNY
IM. GEN. SIKORSKIEGO
B.I.31/G

B. I. 31 G

4DP

ARTYLERIA:

4PAL

4DAC

4 BAT. ART. PLOT.

239 paginowanych stron

[s. 109, 133, 155 nie zapisane - puste]

Archives Reference No: B.I.31/G

Nazwa zespołu: Relacje z kampanii 1939 roku

Nazwateczki: 4 Dywizja Piechoty Artyleria: 4 PAL, 4 DAC, 4 BAT. ART. PLOT.

Sygn. archiw.: BI 31/G

Lp.	data	treść	ilość stron
1		Relacja z kampanii: Wrzesień 1939, por. Ludwika Czarneckiego.	12
2		Zapiski p.płk. Jozefa Pyrka, dca pułk.	93
3	5 XII 1945	Sprawozdanie z kampanii wrześniowej 1939 r. p.por. rez. Jana Płazaka.	2
4	25 X 1945	Udział w kampanii polskiej 1939 r. p.por. rez. Wieszczyckiego.	2
5	27 IX 1945	Relacja por. Bronisława Wojciechowskiego.	7
6	2 XII 1945	Relacja z działań wojennych w kampanii wrześniowej 1939 r. por. Wacława Chojna-Horodyskiego.	4
7	1 XII 1945	Relacja z kampanii wrześniowej 1939 r. p.por. rez. Jana Tokarskiego.	6
8	1988-1993	List pisany do płk. Kazimierza Falewicza.	14
9		Sprawozdanie z kampanii wrześniowej 1939 r. Por. st. sl. Jan Łojko.	15
10	6 II 1940	Kwestionariusz por. Jozefa Wojciechowskiego.	2
11	5 XII 1845	Relacja z kampanii wrześniowej 1939 r. p.por. Bogdana Ostrowskiego.	2
12	29 XI 1945	Relacja za IX 1939 r. p.por. Jerzego Hoyerera.	1
13	28 XI 1945	Relacja z działań wojennych w Polsce w 1939 r. kpt. Jana Styczynskiego.	4
14	3 XII 1945	Relacja z działań 1939 r. p.por. st. st. artylerii Jana Chodaka.	5
15	2 XII 1945	Relacja z działań wojennych 1939 r. p.por. st. st. artylerii Walentiego Zawodnego.	5
16	22 X 1945	Sprawozdanie z udziału w kampanii polskiej 1939 r. p.por. Lecha Dziembowskiego.	1
17	XII 1945	Relacja z kampanii wrześniowej 1939 r. p.por. st. st. Stanisława Michalskiego.	11
18	5 XII 1945	Relacja kpt. st. st. artyleria 4 d.a.c. Alfonsa Oborskiego.	18

Archives Reference No: B.I.31/G

Nazwa zespołu: Relacje z kampanii 1939 roku.
 Nazwateczki: 4 Dywizja Piechoty Atyleria: 4 PAL, 4 DAC, 4 BAT. ART. PLOT.
 Sygn.archiw.: BI 31/G

L.p.	data	treść	ilość stron
19	2 XII 1945	Relacja z kampanii wrzesniowej 1939 r. p.por. st. st. Edmunda Olejarczuka.	7
20		N.N.	
21	27 II 1946	Protokoł bombardiera Witolda Księżniakiewicza.	2
22	8 III 1946	Protokoł kanoniera Andrzeja Migly.	2
23	22 X 1998	Płk. mgr. Roman Andres. Sztandar 4 pulku artylerii lekkiej w Inowroclawiu.	

Por. CZARNECKI Ludwik
Polish Forces No. 137
C.M.F.

BI 31/G/1

18305

1

385

RELACJA Z KAMPANII: WRZESIEŃ 1939.

Część I.

Czarnecki Ludwik Edmund
~~Porucznik~~
~~Służba staża~~
Pioniera
Dowódca kompanii kolarzy 4 D.P.
Relacje spisano: zima 1940/41.
Posiadam:

Komp kol. 4 D.P.

- a/ relacje z działań kolarzy 4 D.P.
b/ dziennik Pers. i relacje z działań 63 p.p., opracowaną przez Komisję w składzie: ppłk.dypl. WINIARSKI Władysław - przewodniczący
kpt. BOGUSZAWSKI Romuald - zastępca
por. CZARNECKI Ludwik - sekretarz
por. KOCHMAŃSKI Roman - " członkowie
por. SOKOŁOWSKI Stanisław - " "
c/ Brałem udział w opracowaniu historii działań 4 D.P.
Opracowanie posiada Dowódca 4 D.P. ppłk.dypl. NIEZABITOWSKI - Polski Oddz Wojskowy - MURNAU.

Część II.

Kompania kolarzy 4 D.P.

Organizacja: Dca komp., por. CZARNECKI Ludwik Edmund

Dca I. plut. ppor. ZDRODOWSKI Zygmunt Henryk

Dca II. " ppor. KOWALAK Lech (ofic. rez.)

Dca III " ppor. OSIEKA Gerard Feliks (ofic. rez.)

Szef komp. plut.zaw. DRZEWUSZEWSKI

Pdf.gosp. plut.zaw. WIERZBICKI

Mech.komp. plut.zaw. GOSTKOWSKI

Stan komp.: 4 ofic. 208 szereg.

Dca komp., poczet + drużyna dcy: 1 ofic. 28 szereg.

(dca, szef komp. pdf.gosp., pdf/broni, pdf/mech. 2 obs., 2 gonobw,

2 łączn. 2 pion., 2 pgaz., 3 san. 1 szofer, 2 kuch., 8 tab.

3 plut. à 1 ofic. + 60 szereg. razem - 3 ofic. 180 szereg.

Uzbrojenie: 9 Rkm., 195 kbk., 9 pist. 2 rakietnice, 4 lornetki, 212 masek pgez
4 jednostki amun. na ludziach i na wozie amunicyjnym.Tabor: 1 samochód osobowy FIAT 508, 197 rowerów, 6 wozów (kuchenny,
amunicyjny, kancelaryjno bag., warsztat., 2 wozy T.Z.).
1 kuchnia (a 4 konie)

R A Z E M : 1 sam., 197 rowerów, 7 wozów, 16 koni tab.-

Mobilizacja: Toruń - szkoła powszechna przy ul. Jęczyńskiej róg Prostej.

24.8.39. Godz. "A" godz. 0700

Godz. mob. komp. "A" + 5.

25.8.39. Mob. odbyło się sprawnie. Ludzie przybyli przedwcześnie. Sprzet
i broń zgodne z planem mob. (brak 3 osad na muszki opl.)
32% szereg. przeszkolonych jako kolarzy. Starsze roczniki
nie znają obsługi Rkm.

-/-

- 26.8.39.
godz.1600-1700 : Przegląd komp.--przysięga.
" 2045-0030 : Marsz komp.:Torun - GRĘBOCIN - las PNC.GRONOWO -(koło młyna krupa, gdzie odpoczynek komp. - dea kolumny mjr.NAWRRT Jan Dec¹⁰/53 p.p.
- 27.8.39.
godz.0030-1800 Odpoczynek,wyszkolenie strzeleckie i musztra z rowerami.
" 1800-2400 Marsz podróżny kompanii (kolumna samodzielna).
Młyn Krupa - KOWALEWO - LIPNICA - las p'dn.wsch.stacja Wąbrzeźno (w drodze ćwiczeń komp.marsz ubezpieczony).
- 28.8.39.
godz.0000 Postój,ćwiczenia i szkolenia komp.
- 29.8.39.
godz/1800 Odprawa u Dcy 4 D.P.płk.NIEZABITOWSKIEGO.Rozkaz do przemar-
szu komp.do rejonu TIVOLI zach.Brodnica.
- godz/2000 Marsz podróżny las p'd.wsch.stacja Wąbrzeźno - Dębowa Łąka -
Piłchoty - las Tivoli.
- 30.8.39.
godz.0115 Wypoczynek w lesie. Dea komp.melduje się osobiscie u Dcy
odcinka Brodnica płkdypl.MYSZYŃSKIEGO Dcy P.D.4 D.P.Ustny
rozkaz - marsz w dniu 30.8.39.godz.1000 do rejonu m.GRĄZAWY.
godz.1000-1215 Marsz podróżny komp.: las Tivoli - Brodnica - Michałowo -
Grązawy.
godz.1300 Płk.dypl.MYSZYŃSKI w m.Grązawy. Organizacja obrony pododcin-
ka Grązawy i ustalenie D-twa. Dea odcinka por.LESINSKI (67
p.p.) zastępca por.CZARNECKI,dea artylerii - dea 4 bat.¹⁰ z
4 P.A.I.
Oddziały: komp.kolarzy 4 D.P.,komp.O.N.GÓRZNO,plut.C.K.M.
O.N. à 2 KM.,plut.ppanc.,z 67 P.P.,plut.pion.z 67 p.p.bez
2-ch druzyn.
Zadanie: bronić odcinka rzeki BRANICA na p'dn.brzegu.Granica
wschodnia jezioro GUTOWO WŁ,zachodnia: ujście rzeki BRANICA
do rzeki Drwęca WŁ. -
Sąsiedzi: na prawo Bryg.Kaw.Gen.ANDERSA m.p.LIDZBARK ozata
m.LEŻNO;w lewo batalion 67 p.p.
Komp.kolarzy: bronić odcinka od szosy Grązawy,stacja Ra-
doszki wyłącznie - granica wschodnia; granica zachodnia jak
granica pododcinka Grązawy.
godz.1500 Zwiad terenu,zadanie dla punktów i gniazd oporu,wyznaczenie
ubezpieczeń i pogotowia.
- 31.8.39.
1.9.1939.
godz/0545 Prace nad umocnieniem odcinka.
Telefon Dcy P.D.4 D.P. płkdypl.MYSZYŃSKIEGO - Niemcy wypowie-
dzieli wojnę - straż graniczna i wzmocnienie na przedpolu
odcinka w styczności ogniowej z NPLEM.Zaalarmować oddziały -
wszyscy na swoje stanowiska.
godz.0550 Alarm komp.,śniadanie.
godz.0645 Samolot rozpozn.niemiecki nad stanowiskami komp. ostrzelany
z RKM.i kbk.-samorzutnie,przymusowo ląduje na łące zach.
Głębołek (8-ch członków załogi chwycił patrol z Bryg.Kaw.
Gen.Andersa).

- godz. 1020 Też fon Day odcinka płk. dypl. Mysłowskiego "nasi saperzy wysadzili mosty i zniszczyli 5 klm. toru kolejowego Nowe Miasto. - Kurzędnik, straż graniczna i pluton wzmocnienia por. BEKERSKIEGO wycofują się na Brodnica". Rozkazuję dcy komp. kol. udać się natychmiast do m. Polskie Brzozie i zatrzymać wycofujące się oddziały, pozostawić minimum ubezpieczeń na odcinku, resztę komp. pod dtem I z dów plut. zabrać z sobą. Rozkazy wydać stosownie do stwierdzonej sytuacji".-
- godz. 1030 Podporucznik Zdrodowski, dca I plut. obejmuje ubezpieczenie całego odcinka komp. II i III pluton pod dtem por. Kowalaka maszeruje marszem ubezpieczonym po osi: Grażawy - Gutowo - Małe Leżno - Zębrze - Polskie Brzozie - Lubawskie Brzozie.
- godz. 1055 Dca komp. w m. Lubawskie Brzozie zastaje płk. Mysłowskiego. Zatrzymujemy wycofujących się. Wycofujące oddziały były w styczności z drobnymi patrolami npla w m. Nowydwór, m. Bratian i na płnc. od m. Lubawa. Por. Bekerski na rozkaz na piśmie od dcy sap. ? do wycofania się (rozkaz był sfingowany przez Niemców i przesłany por. Bekerskiemu, ponieważ po późniejszym stwierdzeniu żaden rozkaz z D-twa Sap. Dyw. nie wyszedł). Por. Bekerski otrzymuje rozkaz udania się na swoje poprzednie stanowisko do m. Bratian jako placówka. Wysyłam dwie placówki: 1 w rejon Gwizdżiny - dca ppor. Osieka i wsch. Pacułowice - 1 drużyna; zadanie: zamknąć kierunki prowadzące do Nowego Miasta ze wschodu. Moje m.p. szosa Lubawskie Brzozie - Nowe Miasto, później Starostwo Nowe Miasto. II pluton plus 1 druz. z III plut. maszeruje do m. Nowego Miasta.
- godz. 1250 - 1320 Udaję się z płk. Mysłowskim do m. Nowego Miasta. W urzędzie pocztowym Nowe Miasto po wycofaniu Policji i wojska pozostał urzędnik pocztowy PIETRZYKOWSKI, który nadał telefon do D-cy odcinka Brodnica, że Polacy się wycofali, a Niemców nie ma i co wobec tego ma robić. Tym samym uratował sytuację. Ludność miasta wita wojsko, burmistrz Wachowiak który pozostał w mieście nakazuje nadal pracować, gdyż rzeczą żołnierzy jest walczyć, a ludności cywilnej pracować pod osłoną wojska. Wojsko otrzymuje wyżywienie od ludności. Płk. Mysłowski polecił mi przedstawić wyróżniające stanowisko urzędnika PIETRZYKOWSKIEGO, burmistrza WACHOWIAKA i postawę ludności Nowego Miasta *w przysiężności.*
- godz. 1430 Rozkaz płk. Mysłowskiego: "Nie tracić darmo terenu i nie krwawie niepotrzebnie, pamiętać, że nasza obrona jest gdzieś indziej "Brodnica - Jezioro Bachotek - jezioro Zbiczno".
Odjazd pułkownika M.
- godz. 1440 Wysyłam patrole do m. Nawra, m. Nowydwór, Chrosle.
" 1520 Npl. w m. Nowydwór. Jakis oddział kol. plus bron maszynowa.
" 1530 Jadę z komp. bez dwóch plut. do m. Nowydwór.
" 1630 Npl. po ostrzelaniu wycofał się do m. Gryzliny i m. Chrosle.
" 1640 Jestem w m. Chrosle, npl. bez strzału wycofał się...-

- odcz. 1750 Marsz ubezpieczony do m. Radomno, strażnicy i rakiety z kierunku zach. m. Gryzliny i z rej. stacji Radomno. Mgła, ciemno, Niemcy wycofując się zabrali ludność niemiecką. Doa komp. musi iść ze szperaczami, którzy boją się ognia.
- " 1900 Wycofuję 3 drużyny, poczet i część straży granicznej do m. Nowe Miasto, pozostawiam placówki w sile drużyny każda w miejscu wosciach: m. Chrosle, - zamknąc kierunek na Radomno i Gryzliny; m. Nowydwór - zamknąc kier. na Gryzliny (ppor. Kowalak), - m. Nawra zamknąc kier. jezioro południe Marzęcie ppor. Osieka ściągnięty z m. Gwizdziny, placówki Bratian i Pacułowto bez zmian.
- " 2000 Patrol motocyklistów do m. Zajęczkowo, - m. Lubawa czy jest npl., jaki i co robi? - czy są oddziały własne i jakie.
- " 2015 Wiadomość od ludności cywilnej: Niemcy weszli rano do m. Lubawy i okolicy, zostali wypędzeni przez kawalerię gen. Andersa i samochody pancerne przy współudziale ludności cywilnej szczególnie w m. Złotowo (nauczyciel z m. Złotowa).
- " 2115 Meldunek od dcy patrolu motocykl. (telefon z Montowa) Npl. był w m. Zajęczkowo i m. Lubawa lecz wycofał się po pomyslnych walkach naszej kawalerii i samoch. panc.
- " 2125 Ściągam placówkę z m. Pacułowto.
- " 2230 Meldunek sytuacyjny do Dcy P.D. 4 D.P. płk. Mysłowskiemu.
- " 2300-0030 Kontrola placówek, rozwiezienie w wnosci, odpoczynek oddziałów w odwodzie.
- 2.9.39.
odcz. 0800 Meldunek Dcy placówki Nowydwór ppor. Kowalak - patrol kolarzy npla wsparte samochodami panc. w walce z plut. kolarzy 67 p/p. na przedpolu placówki w rej. m. Gryzliny. -
- " 0815 Placówka Chrosle w styczności ogniowej z patrolami kolarzy npla
- " 0820 Placówka Bratian por. Bekerski melduje: pod osłoną mgły patrol npla wszedł na stanowiska placówki, po ostrzelaniu wycofał się.
- " 0825 Patrol do m. Montowa - co jest w Lubawie, co jest w Montowie.
- " 0845 Placówka Nowydwór - walka z plut./kolarzy npla. + 3 samoch. panc. Po wycofaniu się plut. kolarzy 67 p.p.
- " 0850 Alarm kompanii (3 drużyny, poczet, kilku strażników i kilku dywersantów - marsz do m. Nowydwór).
- " 0920 Jestem w m. Nowydwór. Placówka odparła natarcie broniąc się w zabudowaniach murowanych karozami bez strat. Wzmacniam placówkę, jadę do m. Chrosle (plut. kol. 67 p.p. straty: 3 rannych odsyłam do m. Brodnica).
- " 0930 Jestem w m. Chrosle. Walka na placówce. Doa melduje, że drużyna kol. npla wjeżdżała do wsi. 2-ch pdf. niemieckich zabitych (Feldfebel SONTOWSKI, pdf. Waley) zdobyto: 13 rowerów, 9 kb., rkm., magazynki, dwie lornetki. Niemcy wycofali się poprzez zboże. Znac blady krwi (48 Inf. Reg. Rosenberg) - straty własne - żadne. Doa placówki plut. Straży Granicznej ANIOŁ.
- " 1030 Wracam do Nowego Miasta. Meldunek od dcy patrolu Montowa - kawaleria wycofała się w ciągu nocy z rej. Lubawa i sam. panc. z rejonu Montowa na m. Lidzbark (wiadomość od ludności cywilnej). Patrol kolarzy i piesze npla stwierdzono w m. Zajęczkowo.
- " 1045 Rozkaz: zaciągając placówki w m. Pacułowto i m. Gwizdziny z zadaniem zamknięcia kierunku na wschód i pół-wschód. Patroluje las na wschód od placówki Bratian.

- godz. 1100 Patrole npla na przedpolu placówki Bratian.
- " 1115 Placówka Chrosle wycofała się do placówki Nowydwór pod naporem Npla. Walka na placówce Nowydwór z przewagą sił npla (kolarze, samochody pancerne, samolot obserwacyjny, który wydaje się, że zestrzelono, ponieważ wylądował za górą).
- " 1125 Meldunek sytuacyjny do Dcy odcinka Brodnica. Dca radzi wycofać się na wzgórze płd. Kurzętnik w związku z wytworzoną sytuacją.
- " 1135 Meldunek od oficera łącznikowego z czaty Lezno (bryg. gen. Andersa) walki z drobnymi oddziałami npla w rej. pnc. Lidsbark silniejsze w rej. Działdowo. Npl. uderza silnie na m. Mława i na wschód od Mławy - czołgi piechota.
- " 1140 odsyłam zdobycz do Dcy P.D. do m. Brodnica. Zabitych Niemców oddaję do szpitala pow. Nowe Miasto.
- " 1150 Meldunki: placówka Bratian walczy z patrolami npla, które starają się obejść placówkę laskami na wschód. Placówka Nowydwór cofa się pod naporem. Placówka Gwiździnów wiadomość od ludności cywilnej, że patrole npla przesuwają się w kierunku na płd. Doliną rzeki Wella.
- " 1155 Rozkazuję wycofanie się placówkom Nowydwór, Chrosle, Nawra, na skraj m. Nowe Miasto.
- " 1200 Rozkazuję staroście polecenie ewakuacji z Urzędu Woj. z Torunia. Rozdano broń z rekwizycji dywersantom.
- " 1415 Rozkazuję wycofanie się oddziałów na wzgórze płd. Kurzętnik.
- " 1500 Organizuję czaty Kurzętnik - Gwiździny.
- " 1715 Rozkaz Dcy P.D. płk. M. Wobec zmienionej sytuacji ogólnej, wycofać się na pozycję obronną m. Grązawy. Kierunek Nowe Miasto Brodnica zamknąć placówką oficerską m. Lubawskie Brzozie, którą wystawi plut. kol. O.N. Brodnica (ppor. Karczewski Jan). Komp. kol. 4 D.P. wystawi placówkę ofic. w m. Polskie Brzozie w sile drużyny. Dca komp. kol. określi zadanie ppor. Zdrodowskiego osobliście w terenie w drodze powrotnej na pozycję obronną.
- " 1725 Nalot 15 samolotów bombardujących na m. Brodnica. Melduję dcy kierunek lotu.
- " 1745 Wycofuję się do m. Lubawskie Brzozie, tu pozostawiam Straż Graniczną i dca plut. wzmocnienia por. Bekerskiego, którzy przechodzą do dyspozycji Dcy odcinka Brodnica. Komp. kol. maszeruje L. Brzozie - P. Brzozie - Zembrze - Lezno - Gutowo - Grązawy.
- " 2230 M. Grązawy. Kompania wraca na dawne stanowiska, zarządzam odpoczynek komp. w warunkach bojowych. III plut. w czasie bombardowania w drodze powrotnej stracił w zaginionych 2/3 stanu z których 27 dołączyło do komp. 7.9. w rej. Torun.
- 3.9.39.
godz. 1200 Telefonogram dcy odcinka: komp. kol. bez jednego plutonu wraz z taborem uda się niezwłocznie do lasu Tivoli. Pozostawiony pluton III (ppor. Osieka) przechodzi pod bezpośrednie rozkazy dcy pododcinka Grązawy por. Lesińskiego.
- " 1215 Uzgodnienie luzowania z por. Lesińskim. (melduję)
- " 1345 Placówka P. Brzozie (po powrocie) oraz czata Lezno ze Niemcy do m. Nowe Miasto nie weszli poza drobnymi patrolami, które docierają na przedmieścia.

- odcz. 1400 Marsz: Grązawy - Michałowo - Brodnica - las Tivoli.
 " 1640 Rozkaz do przesunięcia kompanii do lasu przy szosie p/d. Dębowa
 Łąka.
 " 1800 Przyjazd komp. do lasu Tivoli.
 " 1900 Marsz: Las Tivoli - Wrocki - Dębowa Łąka.
- 4.9.39.
 godz. 0200 Postój las Dębowa Łąka. *(z wyjątkiem... - objęt w tym czasie Listwo 4.2 P. /*
 " 1110 Rozkaz Dcy 4 D.P. / *nie zabliżać*
listwo P.D. 40. P.
 komp. przejdzie niezwłocznie do m. Kowalewa, gdzie
 zamykając kier. pnc. rozpoznawac na kier. Kowalewo - Rinsk, Kowalewo
 Węgorzyn. Moje m.p. lesniczówka Czystochleb.
 " 1130-1230 Marsz: las Dębowa Łąka - Lipnica - Kowalewo.
 " 1245 Czata Kowalewo - rozpozn. na kierunek Kowalewo - Rinsk, Kowalewo -
 Węgorzyn.
 " 2200 Rozkaz ustny Dcy D.P.: "oddziały własne w odwrocie na las Elgi-
 szewo komp. kol. uda się do rej. Bielsk - Chełmoniec na odpo-
 czynek. Ubezpieczyć się czatami. Marsz od pnc.
 " 2230-2315 Marsz Kowalewo - Bielsk - Chełmoniec. Czaty marszowe w sile 2
 drużyn.
- 5.9.39.
 godz. 0700 Rozkaz Dcy 4 D.P. "Dca komp. kol. i dca komp. T.K. wysłać mieszane
 patrole oficerskie kolarzy i T.K. z zadaniem rozpoznania kier.
 1/ Kowalewo - Piwaczewo
 2/ " - Rynek
 3/ " - Węgorzyn
 4/ " - Mlewo
 chce wiedzieć, czy w tych miejscowościach jest npl.?, jeśli tak,
 jaki, czy posiada się na p/d. Meldunki przesyłać na moje m.p.
 Ciechocin (obok kościoła) reszta komp. kol. przejdzie do rej.
 Lubicz, gdzie ubezpieczy kier. wyprowadzający z pnc. na mosty
 w m. Lubicz.
 " 0730 Wyruszają patrole jak rozkaz Dcy 4 D.P.
 " 0800 Marsz komp. do m. Lubicz.
 " 2000 Powrót patroli z rozpoznania. Npla nie stwierdzono. Rozkaz Dcy
 4 D.P. " 4 D.P. w nocy z 5/6.9.39. przejdzie na zach. stronę Wisły
 Komp. kolarza mostem drogowym. Poligon do rej. Drogi Warszawskiej
 na postój. M.P. Dcy 4 D.P. Czarniewice - Zdrój.
 " 2015 - 2300 Marsz Lubicz - Torun - Poligon (tabor zatrzymany w drodze przez
 kpt. sap. i użyty do wozenia mat. wybuchowych), komp. do godz. 1800
 dn. 6.9. bez gorącej strawy. Wypłata załóżek na uposażenie dla
 ofic. i podofic. -
- 6.9.39.
 godz. 0900 *(z wyjątkiem... /*
listwo P.D. 40. P.
 Odprawa Dcy 4 D.P. / *Wypoczynek, zaopatrzyć się w żywność i papie-*
 rosy w składnicy Int., nie należy liczyć się z reg. zaopatrzenia
 Zastanowić się nad możliwościami likwidacji taborów, które są
 zbyt liczne a oddziały mało ruchliwe. Należy się liczyć z wypie-
 kiem chleba na własną rękę.
 " 1830 - 2000 Wyjazd taboru po żywność i papierosy.
 " 2015 Marsz komp. Torun - Koneck - lesniczówka przy st. Brzezine (Wocza-
 wek).

7.9.39.
godz. 0700

" 0745

W drodze dołącza 27 szereg z III plut. zaginionych w czasie bombardowania Tamy Brodzkiej w dniu 2.9.39.

" 0800

Rozkaz Dcy 4 D.P. "brak dokładnego położenia w rej. na zach. od Włocławka. Powinna być 16 D.P.". Oddziały O.R. 4 D.P. ustala położenie na tym kierunku posuwając się na 3 osiach: komp. kol. po osi Włocławek - Kruszyn - Lubraniec.

" 1230

Marsz częścią komp. jak rozkaz Dcy 4 D.P. reszta komp. i tabor dołącza po zjedzeniu śniadania i zrobieniu zakupów we Włocławku.

" 1330

Jestem w m. Kruszyn. Jest tu 16 D.P. i D.O.K. VIII.

" 1500

Jestem w m. Lubraniec. Rozkaz od Dcy 16 D.P. ściągnięcia oddziału do m. Kruszyn i sameldowania się do m.p. 16 D.P.

Melduję się u Dcy 16 D.P., który chce podporządkować sobie komp. kolarzy. Posyłam ppor. Zdrodowskiego do m.p. 4 D.P. z meldunkiem o zaistniałej sytuacji.

8.9.39.
i z. 0230

0330

Dołącza do komp. we fogwaruku Dębica do III plutonu ppor. Osieka z resztą swego plutonu z pododdziału Grązawy.

0400

Rozkaz Dcy 16 D.P. "Mam wykonać rozkaz Dcy 4 D.P."

0600

Rozkaz Dcy 4 D.P. maszerować do m. Kowal, wyprzedzając 4 D.P.

Przychodzi Baon O.N. Brodnica pod dowództwem mjr. Fleszara, który chce podporządkować sobie komp. kolarzy. Melduję mu, że mam rozkazy Dcy 4 D.P. i nie widzę przeszkód w wykonywaniu ich.

0615

Marsz do m. Kowal.

1100

Rozkaz Dcy 4 D.P. Oddziały O.R. pod dowództwem mjr. Symernana postój w m. Kowal mają się ubezpieczyć czatami marsz z kierunku zach. i płdn. zach.

2015

Rozkaz Dcy 4 D.P.: K.D. i komp. kol. marszem ubezpieczonym po osi Lubień - Kąty - Zanięta, gdzie pod dowództwem mjr. Symernana zorganizują czaty marszowe zamykając kierunek za chodni i płdn. zach. Marsz Kowal - Kąty.

2045

9.9.39.

godz. 0300

" 1800

Zanięta, komp. przechodzi na postój.

Rozkaz szczególny Dcy 4 D.P. dla komp. kol. i komp. zmot. saperów. Do ~~100~~ komp. kol. 3/4 komp. zmot. sap. zadanie: przejść do rejonu Łowicz po osi Zanięta - Strzelce - Zychlin - Cieplice - Kiewkow - Piecka Dąbrowa - Łowicz gdzie zniszczyć mosty na rzece Bzura.

" 1800

Przygotowanie zniszczeń osłonięć komp. kolarzy. Łowicz wolny od npla. Przyjeżdża 3/4 z komp. zmot. sap. Dca chce jechać wcześniej, by zrobić obliczenia i wykonać pakietowanie, tłumaczy się, że przecie jest w rozkazie "ze Łowicz wolny od npla" zgadzam się na natychmiastowy wyjazd 3/4 komp. sap. zmot. zaznaczając, że będę w Łowiczu dn. 10.9. godz. 0500.

" 1900

Marsz ubezpieczony komp. jak rozkaz 4. D.P.

10.9.39.

godz. 0430

W m. Kiewkow spotykam szwadron kol. z bryg. gen. Abrahama wsparty 3-ma samochodami panc., który walczy tu już od 9.9.39. Brygada osłania kierunek płdn. w rej. Bielawy. Wieczorem dn. 9.9. zjawił się oddział saperów zmot., który wysadził most na rzece wpadającej do rzeki Bzury w rej. Kiewkow i odjechał w niewiadomym kierunku. W Łowiczu Niemcy: piechota, artyleria, moździerz. Oceniam npla na batalion piech. + bateria art. -

- godz.0530 Rozwijam kompanię do natarcia wzdłuż toru kolej. na Żowicz. Wysłane patrole ostrzelane ogniem ckm-ów, granatników i art. Ranny strzelec Grudzinski z III plut., odsyłam do szpitala w Żychlinie.
- " 0700 Ognie niemieckich ckm., granatników, artylerii. Wycofuję komp. za zabudowania (zginęło kilku szeregowych) Melduję Dcy 4 D.P. o sytuacji w rej. Żowicz. Rozkaz Dcy 4 D.P. wycofać komp. kol. w rej. Żychlin, gdzie czekać dalszych rozkazów. Osłonę pozostawie oddziałom bryg. gen. Abrahama.
- " 0800 Marsz komp. Płocka Dąbrowa (zatrzymuję komp., by umożliwić wycofanie się szwadronu kol. do m. Płocka Dąbrowa) - Kujawki - Żychlin.
- 1100 - 1900 Postój w m. Żychlin. ppor. Zdródowski wysłany jako ofic. łącznik. do Dcy 4 D.P. (gońcy nie mogą trafić na m.p.) do dworu Wierzbie.
- 1900 Rozkaz Dcy 4 D.P. komp. kol. ma przejść niezwłocznie do folwarku Malina po osi Żychlin - Dobrzewo - Mnich - folwark Malina, gdzie czekać na dalsze rozkazy.
- 1915 Marsz komp. jak rozkaz Dcy 4 D.P.
- 2400 Postój folwark Malina (brak taborów i kuchni z wyjątkiem wozu mechanika plut. Gostkowskiego) posiłki gotuje się w pralni dworskiej.
- 11.9.39.
godz. 1200 Rozkaz Dcy 4 D.P. przejść do m. Płocka Dąbrowa gdzie czekać na dalsze rozkazy.
- " 1230 Marsz jak rozkaz Dcy 4 D.P. -
- " 1600 - 1900 Postój w m. Płocka Dąbrowa. Rozkaz Dcy 4 D.P. Przejść marszem ubezpieczonym po osi Płocka Dąbrowa - Orłów folwark Mroga spotkanie z nplm możliwe.
- 12.9.39. do
godz. 0400 Marsz jak rozkaz Dcy 4 D.P. Postój folwark Mroga.
- " 1300 Rozkaz Dcy 4 D.P. Rozpoznać rejon Popówek *Włodziana*. Z miejscowości Makolice. *Chcę* wiedzieć, czy i jaki npl. znajduje się w tych miejscowościach. Na przedpolu przejść w rejonie II/67 p.p.
- " 1900 Powrót patroli. Ppor. Zdródowski przyprowadza jeńca.
- " 1915 Spodziewane działania broni pancernej npla. Komp. zamyka szosę z kier. pnc. zach. przy folwarku Mroga.
- 13.9.39.
godz. 0200 Pociąg art. npla trafia w płot 10 m. od m.p. komp. - Kompanię rozmieszczam w terenie.
- " 0300 Rozkaz Ofic. Oper. 4 D.P. kpt. dypl. Kamińskiego. Komp. kol. przejdzie niezwłocznie w rej. m.p. 4 D.P. Bielawy, gdzie przejmie osłonę m.p. -
- " 0330 - 0700 Osłona m.p. 4 D.P. w m. Bielawy. Dowiaduję się o zginieciu dcy 4 D.P. płk. dypl. Mysłowskiego oraz szefa Sztabu kpt. Maharadzę. Zginęli w nocy w lesie płdn. Bielawy - Główno. Płk. dypl. Niezabitowski dca P.D. jest przy oddziałach w linii, ma wrócić na m.p. Dca Grupy gen. Bożtuc przyjechał sprawdzić wycofanie się 4 D.P. W związku z opóźnieniem rozkazu do wycofania z powodu zginiecia płk. Mysłowskiego. (Osłonę wycofania 4 D.P. przejmuje 63 p.p. + II/67 p.p. + dyon 4 P.A.L. -) /;

- godz. 0700-0800 Marsz m. Bielawy - D. Walewice.
- " 0800-1200 Ubezpieczyć mosty przy D. Walewice aż do nadejścia 14 P.P. (częścią komp.)
- " 1200-1530 Marsz D. Walewice - Sobota - Bąków - Plecka Dąbrowa.
- " 1530-2000 Postój w m. Plecka Dąbrowa.
- " 1900 Rozkaz Dcy 4 D.P. p/łk. Niezabitowskiego (ustnie) 4 D.P. broni się ogólnie na linii rzeki Bzura od m. Małszyce do m. Sobota włącznie. W m. Żowicz 16 D.P. Komp. kolarzy przejdzie niezwłocznie do rej. Małszyce, gdzie zmieni oddział Krakusów i zorganizuje czatę na linii rzeka Bzura zamykając na m. Dąbkowice i m. Jamno w prawo 14 p.p.-
- " 2000-2200 Marsz komp. do m. Małszyce. Organizowanie czaty, Krakusów nie spotkajem.
- 14.9.39. Służba na czacie. Rozpoznanie kierunków Dąbkowice - Jamno, walka z drobnymi oddziałami npla (zołnierzy ranny, kilku zaginionych).
- odz. 1400 Przechodzi przez czatę na przedpolu II/63 p.p. *Desaport Kierowcy Witold.*
- " 1700 63 p.p. wraca z przedpola wraz z artylerią. Dołącza tabor komp. i kuchnia po raz pierwszy od 9.9.39.
- 15.9.39.
- odz. 1000 Rozkaz Dcy 4 D.P. p/łk. Warobaja "komp. kol. przejdzie do rejonu Rzęzno do odwodu 4 D.P., odcinek komp. kol. obejmie 14 p.p. Odcinek przejmuje O.R. 14 P.P.
- " 1000-1100 Marsz Małszyce - Zduny Koscielne - Rzęzno.
- " 1800-2030 Kwat. Główna - załatwienie spraw gospodarczych. Proszę o przydzielenie komp. pod względem gosp. do Kwat. Gł. - Załatwiono przychylnie. Rozkaz na wyjście w dniu 16.9. (nie wyszedł).
- 16.9.39.
- odz. 0800 Wypłata dodatku bojowego komp. od 1- 10.9. (stan 184, wypłacono około 3500 złotych).
- " 1045 Rozkaz szereg. Szef Sztabu 4 D.P. p/łk. naciera na odcinek 14 P.P. w rej. Sobota. Komp. kolarzy ma zadanie przejść w rej. Bogorja na skrzydło 14 p.p., gdzie osłonić skrzydło 4 D.P. w rej. Sobota i z rejonu Kujawki. W razie wycofania się 14 p.p. pod naporem npla wycofać się osłaniając skrzydło 14 p.p. do m. Żaków Koscielny, gdzie uprzednio skierować tabor. Jeden pluton odejść na posterunek bojowy 4 D.P. do rej. Zduny.
- " 1100 Marsz do m. Zduny, jeden pluton do dyspozycji 4 D.P. Marsz do m. Bogorja, II pluton zamknąć kier. Sobota, III pluton obrona na autostradzie Kutno - Żowicz.
- " 1130 Melduje się u dcy 14 p.p. w m. Zduny Koscielne (mjr..... i por. Stawicki) i przekazuje swój rozkaz. Dca 14 p.p. nie może mi podać skrzydła pułku, grupki strzelców wycofują się w kierunku stacja Jackowice - ~~Żelniki~~.
- 1140 Meldunek Dcy II plut. ppor. Kowalaka - że 14 p.p. nie ma ani w rej. Sobota ani w rej. Bogorja, na przedpolu w rej. Zduny Koscielne jest baon O.N. Brodnica, którego dca P.D. p/łk. Niezabitowski osobiscie prowadził do przeciw-uderzenia na korzyść 14 p.p.-
- " 1145 Kapral Landowski z plut. kolarzy 67 z pocztą wysłany z 67 pp. dla nawiązania łączności z 14 p.p. w m. Bogorja. W m. Sobota stwierdza brak 14 p.p. w tych rej. Drobnymi oddziałami O.N. Brodnica są w rej. p/łk. zach. Zduny Koscielne.

- 1150 Meldunek syt. w rej. m. Bogorja. M. Sobota do Dcy 4 D.P. w m. Zduny (meldunek dotarł, bo kpt. Jaworski Ofic. Taktyczny Dcy D.P. wiedział o sytuacji wytworzonej w tych rejonach).
- 1400 Wycofuje komp. w rej. m. Łaziki, gdzie zbiera się 14 p.p. 14 D.P. (58 p.p. ?) Wycofuje się z rej. zach. Sobota (wzmaga się ogień art. i ckm. npla, lecz npl. nie naciera).
- 1415 Interweniuje osobiście, by conajmniej część 14 p.p. osłoniło wycofa nie komp. kol.
- 1500 14 p.p. i komp. kol. odchodzą do rej. Żaków Kościelny.
- 1700 Komp. kol. zajmuje stanowiska w rej. Żaków Kościelny zach. od kości el. Łęcznie z III/67 p.p. - Kpt. Jaworski ofic. takt. Dcy P.D. płk. Niezabitowskiego jest w m. Żaków Kościelny lecz nie wie, gdzie jest Dca P.D. i D.P., nie ma żadnych rozkazów, ogień art. granatów i szrapnele.
- 1800 67 p.p. luzuje komp. kolarzy, dołącza I pluton, dowiaduje się, że dca D.P. płk. Worobej jest w m. Retki, gdzie wycofuje się 63 p.p. z rej. Łowicz.
- 1815 Marsz do m. Retki. Rozkaz od Dcy 4 D.P. "4 D.P. odrywając się od npl przejdzie w ciągu dzisiejszej nocy w rej. Aleksandrów - Brzeziny, Brzeziny w dwu kolumnach. Kolumna lewa po osi Żaków Kościelny - Żaków Borowy - Łuszyń - Osmolin - Sanniki - Brzeziny, dca 67 p.p. skład: 67 p.p., 14 p.p., 4 pal. (bez dyonu) oddziały O.R. 4 D.P., które pod d-twem Dcy K.D. ubezpieczą tyły kolumny w Żakowie Kościelnym. Kolumna prawa: dca - Dca 63 p.p. skład: 63 p.p., dyon 4 P.A.L. Zlikwidować tabory z wyjątkiem wozów amunicyjnych, kuchni i wozów przyłuchennych.
1845. Powrót do m. Żaków Kościelny. Przejmuje stanowiska od III/67 p.p. K.D. i T.K. nie dołącza. Kompania kolarzy sama przejmuje ubezpieczenie w m. Żaków Kościelny na rozkaz Dcy 67 p.p., reguluje ruch w Żakowie Kościelnym wraz z por. Olszewskim z 67 p.p., wymagając od dcdw pozostawienia taborów - bez skutku.
- 17.9.39.
godz. 0400 Kolumna przechodzi przez m. Żaków Kościelny. Komp. Kol. rozpoczyna wycofanie.
- " 0430-1200 Marsz komp. na tyły kolumny Żaków Kościelny - Żaków Borowy - Łuszyń (bombardowanie) - Osmolin (bombardowanie lotnicze) - Sanniki (bombardowanie lotnicze) - Brzeziny. Od m. Łuszyń do m. Brzeziny liczne bombardowania lotnicze, wymijam zatarasowane drogi wozami tab. porzucone tabory, działa, pontony, kompanie przesuwam rozluźnionymi szlakami. ~~Plut.~~ plut.
- " 1200 Zbieram komp. w m. Brzeziny (3 ofic. 40 szereg.) Płk. Komunicki dca 67 p.p. na szosie zbiera 67 p.p. - odjeżdża szukać m.p. 4 D.P. zbiera się około batalionu 67 p.p.
- " 1800 Por. Rosciszewski Ofic. Ord. Dcy 4 D.P. szuka dcy lub m.p. Marsz komp. do lasu Aleksandrów (ppor. Osieka zaginął).
- " 1900 Znajduję dcy 4 D.P. płk. Worobeja - jest i dca Armii 4 D.P. już wyrusza w kierunku na Iłów. Dca 4 D.P. daje rozkaz do marszu komp. kolarzy na szpic, później zmienia, maszerować na tyły sił głównych do m. Iłów...
- " 1915 Marsz komp. Aleksandrów - Przejma (2 ofic. 30 szereg.) Ppor. Kowalak zaginął w rej. Brzeziny. Ppor. Zdrodowski + kilku ludzi z powodu przerwania marszu komp. w lesie Aleksandrów dociera w myśl pierwszego rozkazu dcy 4 D.P. na szpic kolumny odłączając się od komp. kol. ^{Ag. Z. 1} ~~szpic~~ przy przejściu Bzury w grupie mjr. Nawrata.

godz. 2100 Zatrzymanie kolumny w m. Przejma. Wezwania "art. naprzód!".
(4 działony lekkie, 2 ciężkie) - bez skutku.

18.9.39.
godz. 0300 Kolumna stoi (dyon 16 P.A.L. idzie na Sochaczew). Na skrzyżowaniu kolumna się urywa. Ruch wojsk w różne strony. Po drodze i po polu ogień art. - *niem.*

" 0400 Marsz komp. 1 ofic. plus 2 pđf. (plut. Lewandowski, kapł. Urbanski dca 2 drużyny) plus 20 szereg. na przełaj po polu Przejma - I-
łdów. Dołącza ppor. Rosochowicz plus 20 szereg. z komp. asyst. *armii.*

" 0630 M. Iłdów pali się. Ogień art., drogi zapakowane wozami i palącymi się samochodami, dużo rannych, jenci niemieccy rabują tabory, na dachy wykładają białe firanki lub przescieradła, ranny ppor. polski pokazuje pozwolenie dcy eskorty, kpt. który pozostawił jenców i odszedł. Rozkazują jencom wejść do stodoły, *wystawiam warty.*

" 0830 Wysyłam patrole do lasu Kampinas. Nie wracają, słychać strzały kb. i rkm.

" 0900 Nauczyciel z Iłowa wraca z m. Witkowice, gdzie w nocy z 17/18 przeprowadził Roznanską (?) D.P. przez Bzurę. Przeprawa była słabo broniona, lecz obecnie już przejść niebronionych nie ma.

" 0930 Bombardowanie lotnicze. Ogień art. Jenci rozbiegają się częściowo. Patrole kaw. npla od strony Kampinas.

" 1000 Zbórka zebranych żołnierzy (20) - i 200 bez broni, nie ma oficerów, jest zemną ppor. Rosochowicz.

" 1200 Kpt. Robaszkiewicz przychodzi do m. Iłdów, postanawiamy się bronić. Kpt. Robaszkiewicz udaje się po wiadomości do kpt. Peca z Żand. Armii.

" 1300 Ogień art. na skraju lasu Kampinas, patrole konne i piesze prowadzą dużo jenców polskich. Z kierunku Sochaczewa piech. npla w 2-óch falach: 1-sza fala w tyralierce, 2-ga w kolumnach.

" 1400 Jesteśmy w niewoli. Niemcy wywożą setki rannych własnych i polskich. -

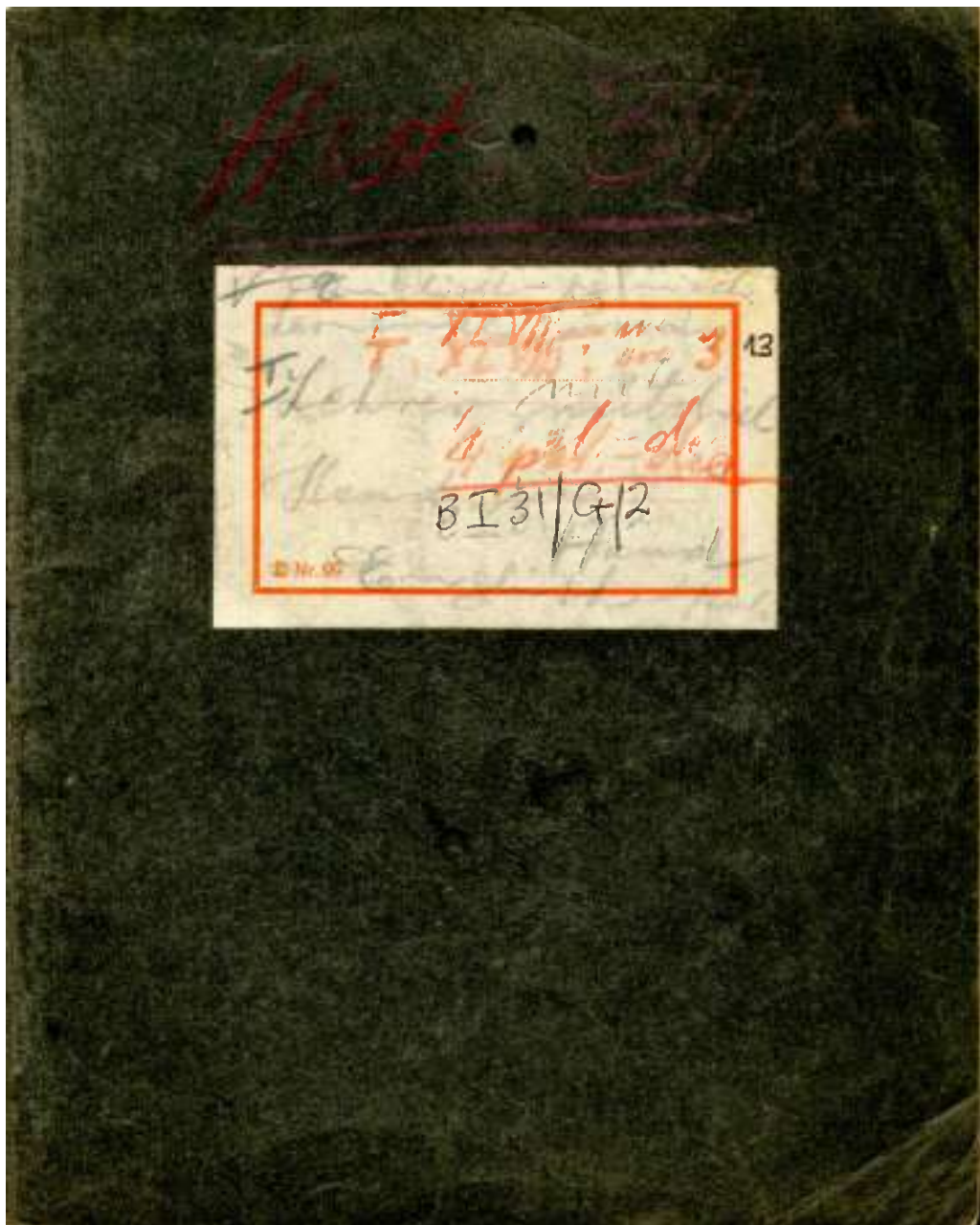
UWAGI:

- 1/ Brak taboru zmotoryzowanego w komp. kol. utrudniał zaopatrzenie w żywność oraz naprawę sprzętu.
- 2/ Brak ckm. na motocyklach i działach panc. zmotoryzowanych. Trudność walki z bronią pancerną i zmot. npla (oderwanie, pościg).
- 3/ Oddziały kawalerii lub inne o zaprzęgu konnym utrudniają wykonanie zadania komp. kolarzy z powodu małej szybkości i mniejszej wytrzymałości.
- 4/ P.K. przydzielone do komp. kol. bardzo pożyteczne w pościgu nie pozwalały oderwać się nplowi - w odwrocie osłaniały oderwanie się kolarzy.
- 5/ Komp. Kol. D.P. powinna być przydzielona gosp. do Kwat. Gł., lub do specjalnej kombrki gospodarczej dla O.R., gdyż w przeciwnym razie dca komp. przy zmianach podległości gospodarczej zbyt wiele jest zaabsorbowany sprawami gospodarczymi, a tabor komp. prowadzony przez pđf., jest zatrzymywany (często pod groźbą użycia broni) przez tabory lub oddziały dowodzone przez oficerów (Toruń, użycie taborów do wozenia materiałów wybuchowych). -

- 6/ kompania kol. składała się z 32 % wyszkolonych żołnierzy jako kolarzy - dużo czasu ^(zajmujące) na doszkolenie w przerwach marszu czy waiki.
- 7/ Dezorganizację oddziałów w czasie silnych nalotów w dniu 17.9. 1939 przypisuję (oprócz braku środków opl. czynnej) nie wyćwiczeniu oddziałów w marszu opl., w szykach luźnych obok dróg, w czasie pokoju. Gdy oddziały zeszały w pole w rozluźnionych szykach, traciły łączność, mieszały się - dcy nie mogli ich oprowadzić z powodu nie utrzymania swartości nawet tak małych oddziałów jak drużyna.

XX.

Godziny w przebiegu działań nie są zupełnie ściśle, a pisane z pamięci dla orientacji następstwa pewnych wypadków w czasie.

Kapiski 14th Pyrka day 4th 14

Wojewodzie w przedmieszkach
BI 31/G/2

~~*it was the*~~
~~*the floor*~~

Something about the British Isles
Look at this little map of the British
Isles. You will notice that they consist
of England, Wales, Scotland and Ire-
land. England is the largest part
in this group. The British Isles are
surrounded by water, seas and ocean.
To the east is the North Sea or
German Ocean, in the south you
have the English Channel which
is so narrow at its eastern end
that you can even see France.
To the west between Ireland, Eng-
land and Wales the sheet of water
is called the Irish Sea, which is
very rough and often makes
you seasick, and the Atlantic

15

ocean with its great billows
and waves washes the western and
northern coasts of Scotland and
Ireland. You can see that the Bri-
tish Isles are much indented by
deep bays, so that the coast-line
is very long and there are many
safe harbours and great ports. As
the coast is so indented there are
also many headlands, some of
them high and rocky jutting
into the sea and very dangerous
to warn the sailors. As the count-
ry is not very wide (Great Britain
and Ireland cover an area not
quite as large as Prussia and Bar-
aria together) the rivers are not very
long. The most

My name is Gony Bear. I live in the far west of Alaska. People call me an American Indian. My hair is thick black and straight. I must wear a top for my face like the best of the skin and I do not heat the m

~~The arrived. When you enter
constance. He said for ten
and of the the potter, to take the
about 1000 for the
Photo 20. 114 39 goly raryty wpt, rei do nej. I oors
ete in ton apoty hely. wpt, rei do nej. I oors
red wlos' gto i ranyo i re coo pany i
neys. a kety pi Tobes alenanyjey i pata
yachivonia. There is a constance house
Wytanie wucha i dny to dy. dany konant.
pobnie to suchivonia. (12)
shudony pany stryzy, i poryat iotier i
pocobistalyz naltrom do puth, bo pi
nyoy opic to w puth. I am mity poy
alady. tyble mltary i palyjy do puth.
The rastyj syturyj, all puth ad y 5⁰⁰ dny
puth ppye dny chovish. v. jio pa ad p
vie i dny podyolotio podyony pny
mni ni dly i i rny 5 kontaly poy
puchyq mal puth jiko jey dea
rojoyy wjy plany mal. Poy woy
kontaly tyte opl hony. mity ty to ni
a many part of the country
owing to the mity ch ite~~

B I 31 G 21

[Vertical handwritten text on the left margin, partially obscured by a diagonal line:]
...the house has met...
...the doorway...
...not like you...
...of the...
...is called...
...the sun is south of us...
...The first...

~~in the evening it sets. The place
above the sun is called
some people say it is called
said of our father's name. I am in the
resided
strains in practice just
might be in practice just
we just look for in organ
doing in organ
from day to day
perhaps it is steady
Tuchy from in organ
in organ
at 18 1/2 of 22
in organ
do not see
just due to 4 1/2
in organ
ver. Stetnicki
set of
nos in organ
and the place where it sets is called
West of the
the sun is south of us. The first~~

horns and some of the hair of the dead. Only in the southern parts of Cleveland are for dining with traps to catch the little mice and other insects to their use.

~~The rain, but walking is very unpleasant. The street is covered with water. Let us go back to the house, the Poproom visit only: do know a road. For going for the chamber. For further advice you may find the above. You can't say, you take a path with Jack Pynd have to adjust it. Greyer the for epic. window very light. Blackie Henry 1-22 epic window for at of the window for the top eye for. over Peter for epic. horn upon for over Ernest being epic. window for the for. at of Barrow and china 13.12.1912 for. at of the window for the day for the ped. eye. youp by the py. dikone do. you you some let for washing and some food for drinking. If the room is cold you tell her to turn the heat on if it is warm you weather is too disagreeable for going out. It is comfortable in this~~

25

BI 31/G 2

26

For the little temple give us food and clothes every 7 days
boys now go to school and we thought to read and to write
they grow up and will become for the living
and will be able to serve the values.

~~We take off our
clothes and put on dry ones.
Pisny dyon: You know a person
dun dyon - it's not. Pajarski steps
adjutant and for this gloves are
of a wild dyon? ~~now put
in the ship now. He speak to
of the tymanin to the shopkeeper
of the tymanin for of gloves
and then 31. 10. 18⁰⁰ day dyon of Pajarski
Pajarski panna probably nicheski Pajarski
Pajarski dzigaproschi tyja
Pajarski taria for it so Lempchi
that can for ver Ellisch Greater
labor semit to time off
labor ver for ver at Zawodich ch
He shall soon be at the station.
We have better get our bags down
from the rack what hotel
shall hotel shall we stay?
tell her to turn the heat off.
What take off our ver. What a
disagreeable day. Look to us~~~~

I like best to be out in the green woods or on the water
meire among the yellow and green flowers and to hear
the birds sing & after a year ago, I had to
to cross the water.

~~My father teaches me to shoot
and to hunt, and I can swim quite~~

27
gongy dym - just at Tulewin
adpitant ep. wind, of. abreo.
tyunwin, tyunibony, iguniny
ptatnik, lek sun, lek wet
putwin ewote ppe. et. et. kasha
butwin puste pot. et. et. Kurin
butwin noite pot. et. et. Wojewodski ppe.
lek. amun. You know a person
Treni dym - et. et. et. turepinski
adpitant ppe. et. et. Hapio ppe.
ep. wind ppe. et. et. Hapio ppe.
ep. abreo ^{dieplener} ^{Selgetbut} ^{Haywind}
nyomas ^{dieplener} ^{Selgetbut} ^{Haywind}
lek wet ^{ptatnik} ^{tylwikski} ^{stern}
lek sun ^{ptatnik} ^{tylwikski} ^{stern}
s'may, pot. et. et. Origa, diepinski ppe. et. et.
g. nosk shal. a. ppe. et. et. Fofitosh.
Obrode pot. et. et. i. ligia - walk
sunie i. ppe. et. et. at. et. et. my sunie - walk
a long distance you would
be able to see my father's house

~~Red Indians who live near the Pacific Ocean still do some fishing. In the big clear stream they catch great quantities of fish, wado poje, sposhla pefemic maty - respateni i abemobins oficera protanna, i wadapoj byty addepte. ad protajew. Zarzoda
 Sina dete. mowon p. v. os mowon, gadu of
 nej. bi rukawa, ymucygte - dug add. ¹¹⁾ ³⁾
 upi wadupje, dyony wytyj, adduot, ad mow
 ty dieg. 16^{oo}. P. v. w wupl wejonal bio. y. 20^{oo}
 dle wytych dyndu pomydel mowon jitel dety d
 i dnygny, ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾ ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾
 mowg na spoiatni hel, regularne tempo
 i agto demitela poje do, madanie poje
 a woi ¹¹⁾ ³⁾ ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾
 osicolla (Toni). ¹¹⁾ ³⁾ ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾
 jidnel ni wyty o woi - mow wytyj
 hem - to dyoni to tai byt tygo resultat &
 wyty joiing. ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾ ⁴⁾ ¹¹⁾ ³⁾
 Spu the phoj wosdite - ad pomy dle she
 wygodnosypt, i pht mowon na god 16^{oo}
 salmon in their nets and take them
 to the places where they are canned~~

But they were seen on that my...
my the mountain pass. The...
at the mountain pass. The...
at the mountain pass. The...

and sent for over the men to de-
tent the rapids. My father shows
no man in p. page in detail of a
li ved d'ing adpouye. the y. 16th popichote
me in p. gubi struking nover host, is pted
nikie - som spicijon i pte tony d'and
kuty at spic franka (p'ter - i yon p'ter do
strukie p'oi - for ardi s' g'opodera v'je
maler - o'niek, it p. ty - brodnij, i' p'ly
to myy spic. over mate cherni s' g'opod
derby v'jshay. (11) p'ter tony to spic. strukit
g'opod, i' yon v'niek v'oi spic. from (art) bro
v'voty. chovishki i p'oj m'ij yon v'oy
franky's i p'ibni (12) sp'ot. (10) p'ot 15th
p'oj v'ot f'ic' yon. (p'otofic) m'io s' d'le d'p
no s' g'ovio - it is d'iv'it v'ot yon
(10) (11) v'ot
p'ain v'jv'eni v'nyya v'ot v'oy
v'iv'ni, p'el v'niek p'ovoin yon.
i'annu'ij. T'asachy v'ot v'ot
v'ahy v'ot aty p'ot (13) v'oy, p'ovio
called thirf. While Boyler, still keeps
his strong bar and his sharp arrows
But he has little use for them

12

BI 31 | G | 2

11

11

10

(10) (11)

~~now for nearly all the wild animals,~~
~~most of the buffaloes with their~~
 33
 nesi praji iym. 2 dity ab. na 2u 2v i 2v
 2 tejs ctery praji pravis na stat. brodhan
 die rei wene locha ded. mijs: na one wrod
 etat mie iy ~~nie~~ iyd (bet. dyon, palk) prae
 wrie na podrodahy je bridnei de j' ad
 itacji, bel. wyl. m. p. podnes prae wrod
 i wene potrebly wlic sktady praj'sie a
 podobne j'el p' medycylozy aris na j'isra
 ach amia mijs. Tu ijam tej j'onei of tabel
 -deniwici jelejozyl; 5 miary rusy wene, mny
 pnie do j'et ego stem, spoznan symetru of
 p'lon wchaj zhi tal by wone tyto mie to
 nesi praji ar do oblozyl wchawic, 2 dity
 42
 praj'sie one group. wje mny 2 dity wtedo mie
 do transportu wyl praezdenia ofn awani
 a gaminia jelepi wje 2 ty i nclerz to'i
 obawizuje wje mne a mny pet mne
 bydiz iy odhyzto spozaln wje. prae kist ty
 sharp horns and some of the beavers
 dead ~~only~~ in the ~~one~~ ~~three~~ parts of

in the sky. the wind was and big flakes of snow
 to fall. The first snow storm. The snow was
 thick. But they had traveled for half of the

long journey in snow over. The Indian and father came the
snow and the wind beat in the tent. The Indian
could hardly see through the snow.

~~obtained some Indian set traps to
catch the white and blue foxes and
kito rami - 48 pods - malyj predstawa
repetrebaronia i stany rigo. Rokur ten jak
postat i rzej malyj wydomato mchani
psc dzyma od shi d'prijic - a gosp. rejemy
Kajsho stryga sto rje. d'prijic malyj twi
rejany - a repominydian. Sprows ty jak
pomojten - a odpaci rdyji paca d'prijic
nie mi wy darta mi is niejasy, wovnas best
neroda. fudr.
dyo. i p'rovicim stredit is i ma p'ubli
T adobnity p'rotowaty is do p'ov. roklam, walec
tego wotny at telef. wykomysomie tego wot.
wydat od mchic wyjeimie ma ma p'ibomie
ie malyj is rje rje malyj twia' jakaj. ar
do shiki p'ivorep'stome maly, i ktery
dopians p'rojic ma gosp. rej. p'rochtwijs.
reptoch. wotny na 48 pods. p'rod miz is
20t. 2.5. do best dyo. P'one mi p'ubli
mone rjeje addelat is addelat is wovny rjeje
ed p'ostany re p'ot celnie jakaj. d'na a d' rjeje
sell their furs to the front traders.
obor the white people give us food~~

35

though much we had the...

and clothes. Many of them boys now
 go to school and are taught to read and
 write in their own language. Some of them
 have learned to read in Latin and Greek.
 Many of them are now becoming farmers
 and are able to earn a living for
 themselves. But it is like
 to be out in the green woods

~~or on the side present among the
 yellow and pink flowers and to
 Prens is in fact not present
 to spots Tommasi. It is in fact not
 to joko none (due very upborn
 unity) in young but joko none is de
 veld i sktodor pzejniogt party ig
 vity na schie na veld etat. chie
 prens is only so oblige to us
 istorie. 2 prens is in aming
 vimeri the pot puzgolia - it
 13/12 A nie misia ty ni pata
 py bat i trola byto puzgolia
 ma puzgolia po photo tak ma
 ma chie puzgolia i bel. am. t
 vimeri na puzgolia i puzgolia
 34
 photo puzgolia 13/12 puzgolia
 joko none i trola - na puzgolia
 Po holoyi i spody ruzgolia puzgolia
 puzgolia ma. foto - it puzgolia
 puzgolia - aming puzgolia. joko
 the hind puzgolia. It is copy all
 names excepting and not sound~~

~~It is said his first...
 to rest and fell asleep...
 found...~~

BI 31/G 2 38

~~and ways he said, then mightly in
the strong will. I - ^{while a man} -
pardon - ever says gem. Bactre - du dyo
i but surely. Ioh in your t p...
^{post} podobet in i...
prij vyglydet mir p...
spot, but in i...
i p...
chtopay n...
n...
ma p...
y...
ferbas. ^{28. 11. 1838} W...
i bated xpi et...
p...
ni byto i...
k...
m...
br...
de...
d...
d...~~

~~I could not tell though the older
no reason why it took
and in 1838~~

... we stuff with cold, ...
 ... my alone. He had ...
 ... I had thought ...

~~birds sit, huddled in the snow,~~
~~and their heads more rounded and red~~
 3) (11)
 ... woy po lewie i centuami nadeszte. Jony
 ... wiet, wio wrotadai pil puzadto to ter
 ... wochi ich wygledat, misowezolnie, spec.
 ... pod wygledem aplobieraj mowezolnie ogi, toz
 ... mowezolnie i, wrotar woy ad patidni
 ... szrafie lewie wygledem ap.
 Tyzho T-y najit puzadto lewie i woi
 ... rejimie. Powet — woy wygledem puzadto
 ... delko ad wotopafie. Woi lewie. Woi wrotadai
 ... puzadto wotopafie i nie puzadto ich dys-
 ... nom, wotec teo puzadto lewie i woi
 ... wotec ^{ill} 203. Wot puzadto woi. Kuzpke, wotec
 ... dromu, puzadto; puzadto wotec.
 ... wotec i puzadto. Puzadto wotec
 ... tyzho T-y wotec woy wotec wotec
 ... wotec, " wotec woy i wotec wotec
 ... wotec woy d, nie dotzime wotec woy
 ... wotec i woy wotec, wotec woy wotec
 ... wotec wotec wotec wotec in the
 ... bowl than rightly sings the starting

~~owl, the whole a many state while
greasy from dark heel the pot.~~

ii

40

ma et wty - jak a epizyose, nic dajci
sobi spryng narvet, ie rle immisicnt jiz
i drin sa, ie man do niego pretensji i

nie romimic woid / jiz dani; warte djon
macyt woi line romimicione. Wozda

3)

hont huj; honia: naprawi; woy, epic
podof wren serey odgonyzuj; na jini

po - wron woyng. Obied i huc rjote
vate - w gopedy: Trolus abrich praj

3

zisket dze a d, na odgonyz, celu wylom
or huc deluosa unawin, elbit pretensy

21

wocly stwom i woclozji na byt woyng
w woyng, nie pizicong i stwoma wyl

w wrene spoty - opt. i woyng; woyng honia
hivred's jil woyng; dze dze piz d, wylom

11

wimic elto nie pot raki wcha, pizic i
epizyose i woyng; woyng; woyng

11

12

poloje i woyng; woyng; woyng; woyng
woyng; woyng; woyng; woyng; woyng

6

Some years ago, the ... set out
to cross the ... To see ... day

~~do what I ... the hawk ...~~

he had done. The rest of the hillside had been brought near to the top of the hill.

~~moists are changing all other up
the sides of the hills, and there~~

42

mind time, dayi dyon shok pi-
hoytet pominie stalin polintiejs
rejt the es just in books me na-
vly

11

okhoje - je wylocie - omiej swoj felow,
hu. Wozjed, je goimnena - adcha
moyhanta leporiska dla nas, shok.
centrale telefi i karnaka. Bieda ton

12

radzi. St. zala porliog pino, rjicki's
belogje spowstie on'ubie my tanke
dyo je. St. miatle. asti; ^{podczas} wojny
jean powojny. Ofic ^{1/3} wiodowy pjeidus

tanke - ne spethie dyon - chy je
shiwrai ne utawing i do by daryg. On
my outch you see three hands a
large one which points out the
minutes, a small one pointing

out the hours, a very small one
every journal of a fine day. Hig
her and higher the trees were, climbed
They found is bad work, for they
could not stop to rest by the way.

BI 31/G/2

44

~~minutes by the side of a spring.~~
~~They drank of its cool waters and~~
~~beside which felicy. & my object is to add~~
~~which resturient is in mat. pass how~~
~~tp. semi as - cobie opome potome~~
~~antidote for the nic of quinine a powder~~
~~me maps the strong ven, hteory jels for~~
~~morning me stensory jenne porie radrej.~~
~~for my doo - sty - fieri - hie. To be~~
~~dynti byzaj air radris newey. swocite~~
~~me to wrygoly dyndis, roshy. telef. i~~
~~hunde tarri her colu pty tunic. Throite~~
~~do in p. o jik my poryn mostojie a teps~~
~~posedi. A petudnie pypjeb do mmi~~
~~do ad i a mi - papelation mds do ojer~~
~~piomye i dmpieps do wapi maps the me~~
~~foregled, tabilisiny me rapily obriad. To~~
~~chicki adyrove, i dumi meryabni doryje~~
~~dyoni, hteory me morye g. 19^{oo}. Porriet do~~
~~omeps i me jodime 16^{oo} bennie de tyqiz~~
~~ate the bread and cheese they had~~
~~brought with them for their long~~
~~walk, and the beer and wine~~

What do you bring there?
 The witness told the following:
 and...

I have the pleasure of writing to you in reference to the...

~~He says the wind rose and big flakes
 of snow began to fall. The first
 snowfall was on the 11th. The
 weather was very cold and the
 wind was very strong. The
 snow was very deep and the
 ground was very hard. The
 people were very happy and
 the children were very
 excited. The snow was very
 white and the sky was very
 blue. The sun was very bright
 and the air was very fresh.
 The snow was very soft and
 the children were very
 happy. The snow was very
 deep and the ground was very
 hard. The people were very
 happy and the children were
 very excited. The snow was
 very white and the sky was
 very blue. The sun was very
 bright and the air was very
 fresh. The snow was very
 soft and the children were
 very happy. The snow was
 very deep and the ground was
 very hard. The people were
 very happy and the children
 were very excited. The snow
 was very white and the sky
 was very blue. The sun was
 very bright and the air was
 very fresh. The snow was
 very soft and the children
 were very happy. The snow
 was very deep and the ground
 was very hard. The people
 were very happy and the
 children were very excited.~~

311

46

4)

5. 11

11

311

~~Of their long journey was now over
whether and faste came the snow~~

47

12

~~Bytka hwa w rozole i mchewom, ponic
ni gtodny wice opo. mi smekherata, lytu
to ostetnie delwa heluyci poud, podnos i po wycie
Bytka ⁷¹ M. ¹¹ ~~for the first time. Both, a deluyci hwa
ne jeh rone werty obwiphuje, pise to pice
toisny re ltony podotek i ⁷¹ ¹¹ ~~wycie
wycie. Bytka ³ ⁴ ~~praglyd pamiom
dymie na wycie - pamiom pamiom
pamiom pamiom i, mico de, detycyte,
mi wyge do nich i, dam odjelatam na
dal. judge waltre ¹¹ ~~hel. w wycie i mamiom,
- pamiom i mamiom, wyglybi wycie i dycypl
mamiom. mamiom i dycypl i wycie hwa
bi wyc. i wycie i wycie i wycie i wycie
skryziamie i, pamiom 63 i mamiom. gabi mamiom
pamiom i dycypl 2° wycie pamiom i
i, dycypl wycie. wycie skryziamie dycypl
and the wind beat it in their faces so
that they could hardly see their way
Still they dragged on, though wind~~~~~~~~~~

~~that trouble the... shilling. Look at the little
of the... that I...
that trouble the... shilling. Look at the little
of the... that I...
that trouble the... shilling. Look at the little
of the... that I...
that trouble the... shilling. Look at the little
of the... that I...~~

The original was written in the year 1849 and is now in the possession of the British Museum. It is a very interesting document and is well worth a study.

~~before they reached the top of the pass~~
~~49~~ said ~~we must keep us~~
 hi vohac tepo potaromic (elo leto ta mi rima jol
 nie dca) wisa nie ve kiedy ^{nie wiecej gromy ju pnievohie} puzh pize madojoh
 3. 4
 Wroca tu ne shoyis mie lea tawstry dyen tren
 mie maddochit depierofa kiltu estu minutu
 3 ~~4~~
 kadants mato. Totunite nje above, ni piodhsta
 smidynare dno dlyoh i poj die a moje wj
 shapiedie mmoiate adalaina wawie i depie
 ju rednia dojohie do rej sngit postojoh
 Tu tracinie medt piewry miospoinie
 pili's kura nta dno yna aler one pdyng te peps
 rami choi ju wstary kura maddochi Tedy
 madocta dno yna ²¹ ptoary kura pedit a stennie
 pigt to ter byto optakony stenie, pnie al kosa
 puzi ad pirones, budie ali yon plani bez
 puzhu org. wygledu na kardo pnamy puzh
 to ter p redosim puzet die kura i moje oi radue
 mie ie terar oniminy pniehii wj pata astyl
 puzohie. Ponevni pniek dno yna byto ridac
 oing. ~~They stay to rest and fall perhaps~~
~~we shall never take again. They~~
~~wait on until the worst part of~~

is called the White Star which is a rough and old
has you search and the TLE Ocean with
great hills

~~the road was reached. Here the young
for now quite a distance from the
cold and to the ground, saying he
nie isytm wotymyjoicpidet. Dec 50
medt gdy wozymto, w tci wice tygo wozymit
wrebi bo spoinit is choto goding 2) B
gdy, dac nadroct - stawat chto dzy ranch
pochmionij i wiotomy. Telyny pidet - wozym
wyzje a stawinie jehpree jeh pygnishie briedy
chlozima wozym dawanij w tci tawitani
wiotomy d stopni, nie datymy wozym tawpe
o datyjan, taw dawanij wozym tci prostawto b
dnie do iguemia - jeh wozym stawie tawozym
wzylsdoty gonyjanit w podoras wozym
dnie odwate 18900. She nado no fytz biedy
nie wozymie taw hel obawiny, wozymie is wozym
i odwate wozym tci jeh ponice, wozym tci papawcy
pawowic wozym jehis spoininy odawony
ostaw wyl wozym jeh ditanie stawanie bawie
Wozymie nie wozymie - wozymie dno wozym
must rest for a short time. This friend
tried to get to the river, but could
not well, thought the old~~

B I 31/G/2

50

51

~~there is no reason why I too should
lose my life. But stay, I am not
beamed and taken, perhaps I am
in existence. Po przepłynięciu na podeszły (kolejny)
miejscu i dobiegł do niego i do niej. ^{4 g.} ³ ^{11.} ¹¹
g. 400 30 VIII ³ ^{11.}
dalej pirowy i trzeci wydział jest w
i jeszcze kilka i otwierają się wady do
pojemni po przykryciu tylnym, i dźwignię
nie i pirowy d. mit słok widać jeszcze a trzeci
stronnie i przykryciu rebrów widać wgl. również
wsp. jeszcze; w przednie nie widać wady
a goły dół widać stopni. widać nie widać
widać to widać nie widać widać
widać. ¹¹ ¹¹ ¹²
i goły dół widać. a dół odd. ¹²
i goły dół widać, i widać widać
i widać widać widać (widać). ¹²
widać widać widać widać ¹²
in the end, for already my limbs are
stiff with cold. I must leave him,
and go on my way alone. He had~~

Both were thus able to finish their
 journey ⁵⁵ in safety, at scotch stozj. at
 chelivasi i pethetom duo kramie. Onoite
 oadry pderi-be pid. warunki japonie chrestu
 navisacimiu tymsi telef; poci-pomocem i
 w dyj dyom a radomiel dyom; jip. misticwiel
 9-ty hie francjz na p.o. Po somwem dierhioz
 dnd. a ym. dcmi adjedelom na dci a krole.
 Picta C. st. ^{17. st.} pamp med mnce mncm; budzje
 ofoty i pachtody ppane (oryg - veloty). lcl. ofe
 dcmidys is ie majs pucto dcmi mncp. a do tygo
 pamicom to Hatchioz; -ie majs dcmal ppa
 dci oboty majs wzh. Katosi rali p dcmi mnc
 icnia, ofe. chowly a wzh p dcmal mnc, p
 rali; mncp dcmi dcmi mnc dcmi mnc p dcmal
 12¹¹ jch omi ^{hadit} wzh p dcmi mnc. Buder
 mncm i styl wnc had mnc stajc bozow. p
 ails mnc idcmi tcmi mnc mnc p dcmi mnc.
 p dcmi p dcmal ad ^{or p dcmi} pncm wzh bozow
 2 mnc dyom lcl. i mnc. pncm i kcmi telef
 budzje p dcmi mnc wzh pncm wzh i mnc wzh
 dcmal mnc mnc mnc London lost
 a shilling out of his pocket, and

~~he had lost his shilling, as the
 Underground Railway was being
 organized by means of the
 Corporation of London, he said to
 himself, I did not want the police
 to take all that trouble to find my
 shilling. So nothing about the British
 Isles. Look at this little map of the
 British Isles: you will notice that
 they consist of England, Wales, Scotland
 and Ireland. Scotland and Wales are
 mountainous, although the moun-
 tains are not very high compared
 with those of Germany. The highest
 is Ben Nevis in Scotland, but the
 most celebrated is Snowdon in Wales
 where the Englishman in your party
 broke his neck without going to
 the Alps or any range of hills
 called the Pennines runs like a
 backbone from the north to the~~

the north - east of the island
 the south - east of the island

~~England is the largest country in this group. The British Isles are surrounded by water: seas and oceans. In~~

~~31/10/1941
Dane przybył na rze - p. dwa ad i po
mowit i z zamieszkał day dy rzi odobnie
obrony estai ka i roli majajtl. w tej stronie
"trape noja ma rze dwa rademia, pedno
spierai odni d, obry biory bez p. ste
resedniyt, dongie wes pnie precin nainojsse
futhi pedo ydodya r. lasso vcl m. b. ple
shic ne fclt. n. w. e. b. r. d. i. r. a. j. j. e. y. s.
is - p. l. e. - i. n. g. d. y. f. e. l. t. - w. e. - e. - v. o. p. - l. i. s. e. -
v. o. p. o. n. e. - n. e. - m. o. s. t. p. i. c. i. e. - s. t. e. m. - d. l. o. n. g. - y. - y. l.
i. n. g. l. - w. - r. e. l. i. m. o. s. i. - j. d. - b. i. o. m. b. i. - i. - t. e. t. o. l. o. d. i.
o. d. e. n. i. e. j. s. - m. p. l. e. - w. i. - d. u. n. i. c. h. i. t. - n. i. - j. e. t. o. l.
- t. o. l. o. d. i. - d. e. s. - s. p. a. c. i. o. - n. a. - t. a. - r. o. n. - a. - b. y. -
m. o. r. i. n. e. - o. n. d. e. i. - i. - n. - g. o. d. n. i. - v. o. p. e. r. o. n. - a. - r. o. t. l.
y. l. - v. s. p. i. e. l. o. n. i. t. a. m. e. - t. h. o. - n. i. c. y. t. o. - i. s. - m. e. - t. y. n. - i.
o. n. i. a. n. t. e. ² l. - d. r. e. m. i. - d. y. - o. n. i. - s. - t. - o. - p. r. o. - y. - a. - n. - t. - l. e. -
s. h. y. - i. - t. - o. - s. t. a. n. i. e. - a. l. o. - i. - v. t. e. - m. e. - t. o. - f. e. t. o. l. - t. e. - r. e. t. -
he has got a picture of it~~

~~the east is the North Sea or German Ocean, in the south of it have the English Channel which is so narrow and is the western~~

Handwritten notes in the left margin, including the number 31/10/1941 and some illegible text.

[Vertical handwritten text on the left margin, partially obscured by a large 'X' mark.]

~~*[Main body of handwritten text, crossed out with a large 'X' mark.]*~~

BI 31/G/2

~~many safe harbours and great
ports, the coasting is conducted
steer by palm off wadija, referring to
Sri Lanka even podolat in wadija, in
dziej szlachy. ¹² Wadyja to mi moze st
lozette. ¹⁴ To podane fabry wyzidziej w gress
mimo to im odredem, zostaje dnie i
nie a nawet utulu byde wyzette to najtwar
posie wyl psa i lota, wyzette to rolu
podanek wyziny i wstojaja was
wzje na 700 ³ km wyzidanie st
oza i pro. Wzraj, p.o. ista. ¹¹ Wzraj i
wzraj podjezajad ty ¹¹ wozel i wozel
wzrajili post. odwona mi wozel
je milogo dzej. B. wazidanie wozel 5
jazski odjedat wozel ³ wozel i
stojnie w dzone jazski wozel wozel
tego. Stoty. ³ Wozel wozel wozel
do ⁴ wozel wozel wozel. 14.00 i data
wzraj wozel wozel wozel wozel wozel
there are also many headlands
some of them high and rocky in
they into the sea and very dangerous~~

these are the best harbours to be at
 there are many headlands
 some of them high and rocky in
 they into the sea and very dangerous

~~rooms to shipping, so that the best~~
~~are placed on them to form the~~
~~sellers. As the country is not very~~
~~rich - particularly in iron - the~~
~~poorest of iron is iron - the~~
~~strichonia post for what is, the~~
~~vyl yphanijs moshijs p. o, ktory nie~~
~~andrognejny - przed atortys drot~~
~~fra do miedzi. Ono ite ma i day mije~~
~~dyoma do separacii pocieniaci dy, che~~
~~wied. unpoluje i teranie. 2 mowys dy~~
~~dy, postaw ¹¹ radzobony puzosij miz~~
~~urownie. Pod ¹¹ inowchodny rozposchit~~
~~iz, repastanac spolajna i pzedna, len~~
~~chtod. 11 mow telef ad ppolkaro i jektan~~
~~o sponie niemobdymosji - jic telefonij~~
~~propozycji, che miz, tel ¹¹ mizjil mizjil / tyj~~
~~chet do ma iden ietot ienie toj spony -~~
~~nie chonijz ietabos i mow ietomche do~~
~~quimobdy p. epe. che yedite - ije ma~~
~~tuki na boloni ietot ienie spony poverij~~
~~wide, the rivers are not very long.~~
~~The most important one is the~~

The most important one is the
 The rivers are not very long.
 The most important one is the

other have helped to make the
 history. I understand that
 it is true that the...

besides the Thames are the seven the
 Trent and the Ouse, there are very
 65

observed among; straj, de p.o. a pt. odnie
 ridoony, brag byje po stonie ngle
 g'ozje med itonny¹⁴;

stet systemofyde; glaba g'limaste.
 1 3 5 20

obnosz opochronie pomic naryd p'ner
 r'ojle mie, 2 nie w'arime - nje w'ejme mie
 spowolowana p'ner p'ner w'arime -
 p'ner p'nerimie historye. 3 6 20

st'edac odztoy b'omedy a hie w'edy, to
 ngl b'omak outyl. i b'omawani y'altomie
 i b'at d'onyje dy, b'at 5 - a stat, - b'omid
 4 5

od h'om lot n'ie, h'ionny h'ionny b'omachie
 m'ieko a to m'ie p'ntal b'omak - m'ie outyl
 p'p't. h'omie h'ut. 5 m'ie p'nt'it doe w'

m'ie p'nt'ie m'ie p'nt'ie, b'om d'om m'ie
 h'ie a p'oyjny m'ie a m'ie m'ie m'ie m'ie
 m'ie m'ie p'nt'ie. 2 h'ie p'nt'ie p'nt'ie.

odztoy o'p'nt'ie h'om² m'ie ty'ntal m'ie
 few lakes in ~~the west~~ the chief
~~ones being in the north~~ rest of

milway to as it may straight. But the last way of sea
 the way try is to travel in winter could or where land
 over the small number of roads. For can the first

~~England, in Scotland and Ireland
 Scotland and Wales are mountain
 nous, although the mountains are st
 2
 Porhan racturicis delchid celow puer
 dalek. utyl roter in rido ma dlaya
 advatany a pbadar. ³ 870 ryan 5
 pil's oping in ad mnej pomy ~~na~~ rovere
 i opwidet aridant upla po porysini pomy
 godstrachany roborous epe. mic ma, lto my
 rypytalicy i roine rary, at out jeh qnyzlah
 jehij utyl is id sat rclatitp, styant in hato
 2
 4
 pnyzitha To amaj abini luri pomevna.
 2
 4
 theretum of h's del. racturicis, tu rary po
 rortato yghomna 20 porysini. D'por. wa held
 dly ed i pouti - dly tyo qyitnygo abans daly,
 jehi oporytany, jantum rypit porysini chid dly
 jehi podytut. D'pary po porysini d'vich pody
 racturicis po d'chp. imper. dly. B'atini l'lic d'ic
 jehi ma jehi rclatna ma d'chp. p'ied p'ole ronty
 into raine p'ot - raine raine hato g'p
 3
 d'p - l'lic rclat hato 20 porysini j'chp
 are. ~~it very high compared with~~
~~those of the many. The highest is~~~~

B.I.31/G 68

~~you look at a map of the south to the north of England the~~
~~lines which like a belt~~
 system of the short line was done in
 more on the day 1845 to 1846 the 15
 mile is in sight, some smaller and
 you see in the day of the night in
 humber in which operation getting the
 jump from the first half in the day
 system in which in. ⁴ Provisional
 with some provision in the day of
 de service ¹⁸⁴⁵ provision for the water in
 for the in which the provision in the
 of the provision in the day of
 in which the provision in the day of
 just central part of the provision in the
 that, the provision in the day of
 most of the provision in the day of
 and of the provision in the day of
 to the provision in the day of
 for instance in the day of
 the provision in the day of

at the field which is much smaller in the day of
 with some provision in the day of

lands, where cattle and sheep were
That is why ~~Langford~~ is celebrated for
~~best beef, mutton and good wool~~

71

³ in a ~~white~~ ~~buterji~~ ~~lebbi~~ ~~roost~~, ~~nie~~
~~nie~~ ~~stan~~, ~~oga~~, ~~nie~~ ~~rapos~~, ~~igibi~~ ~~practat~~ ~~ne~~
~~stan~~, ~~dot~~ ~~de~~, ~~Kato~~ ~~g~~ ~~20³⁰~~ ~~gof~~ ~~of~~ ~~a~~ ~~ty~~ ~~unosi~~

~~premi~~ ~~st~~ ~~conts~~ ~~de~~ ~~giminy~~ ~~re~~ ~~wyl~~ ~~berp~~
~~a~~ ~~adp~~ ~~it~~ ~~nie~~ ~~i~~ ~~hamed~~, ~~t~~ ~~ty~~ ~~niady~~ ~~dy~~ ~~4~~
~~berji~~, ~~contrebi~~ ~~-~~ ~~hamederji~~ ~~by~~ ~~tem~~ ~~redowsty~~
~~ho~~ ~~minuta~~ ~~spokoj~~ ~~na~~ ~~ji~~ ~~3²~~ ~~4~~ ~~ledno~~ ~~wy~~ ~~oradla~~

~~na~~ ~~gong~~ ~~aby~~ ~~wydzony~~ ~~ted~~ ~~wyngi~~ ~~spokoj~~ ~~wyngi~~
~~ja~~, ~~nie~~ ~~do~~ ~~telefonu~~ ~~de~~ ~~che~~ ~~u~~ ~~l~~ ~~de~~ ~~ktory~~
~~je~~ ~~fontant~~ ~~nie~~, ~~ze~~ ~~je~~ ~~st~~ ~~cham~~ ~~i~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~

~~nastepni~~ ~~podmowa~~, ~~dyngi~~ ~~dyngi~~ ~~de~~ ~~hal~~ ~~63~~
~~pod~~ ~~ot~~ ~~tem~~ ~~ppth~~ ~~karom~~ ~~wyngi~~ ~~p. w.~~ ~~stogimni~~
~~drog~~ ~~wed~~ ~~poraj~~ ~~hal~~ ~~w~~ ~~ni~~ ~~g~~ ~~23³⁰~~, ~~Kidney~~ ~~gog~~

~~fiannoy~~ ~~ogteta~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~
~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~

~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~

~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~
The ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~ ~~nie~~
~~nie~~, ~~which~~ ~~are~~ ~~found~~ ~~close~~ ~~together~~

~~have helped to make the country rich~~
~~and developed industry.~~
 halaj 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

which are which serves it in the office of a wall over
or most defining of a boundary
has happened

can than pass from county to
county and are the very hamlets
villages and small towns with their
many iron-clad church towers and
pej jin dly nie trauj pson ho bridaj chul pied
moge - udejsi shoi tounouj - outu fony
sto. noy, hte. g. hsd i pyhadie piedate, toj
jedroy nie tyto widoi, cloirningto 23
i daded ite 2400 spires often set in
beautiful landscapes. You will notice
that most of the fields which are
usually small are enclosed by
stone walls or trim hedges stowed
with wild roses and briar. And
many trees and beautiful parks
with groups of oak and elm will
meet your eye, though there are
few woods of any size and hardly
any forests except in Scotland.

hamlets
BI 31/G 21
74

When you come into the south
 where the mild influence of the
 Gulf Stream is felt you can even
 see palms, laurels and other sub-
 tropical trees thriving in the
 high ⁷ *Fradpudnia pogoda* *pehuru*
owai, *po od pstrudnie wopogochi to oi*,
sucho mics eltdy wiatu pod wietr
niest, ouplate; niois biory loby
hote j. 22^{oo} krajyci nigte gogum,
na nipte. Gogzi plus delre owy
bedre, the ⁶ pinyng wozke mays
deloy pranyj sif wty mowaly hoi.
jin mowchic ie rannist, oi lic rno
mowr hidy wosni lychi powchic
*oj na. ¹⁰ *Tondosi* *ptajomienysie* *re**
nowine je robupic tyklo po folowchod
*stoyd te mertychis. ⁷ *Towen* *syn**
ptajny, mowmicony, gliba gli
sta. lesicla pozdne apino w mow
sane mowcome negradom doze
 pleasant and mild climate in
 these parts it is even possible

The soil wet, the earth is
 very soft & much of the
 trees are very tall and
 have told me that the
 trees are very tall and
 have told me that the

~~I have not, I mean at the time
 told you about the said man's
 name ⁷⁷ friend, who had fallen
 through his ³ own misconduct, later he
 was promoted to the rank of
major for his services against the
 enemy during the war of 1812.
He was killed in action. He
was a brave and gallant soldier.
He died at the battle of
Waterloo. ³ He was
buried in the cemetery at
Brussels. ²
⁴
¹¹
 into a pit in the British
 the British army.~~

BI 31/G/2 80

and the soldier flew up and nearly put his eye out. While they were dressing their wounds he tried to snatch a hold on the thing with the

was no time - open to be...
Then Harris tried to open the tin with his pocket-knife and broke the knife and cut himself badly, and George tried a pair of scissors, and the...
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

214

It was a very hot day that day. He keeps that hot now and of a evening, when the papers are lit and the boys

~~in the air, and gathered up all my
 fat length and brought it down. It
 was George straw that that saved his
 boy (stan. sp. is a trucking machine)
 written in the same handwriting telef.
 they said our father to write it 16²⁰ by det
 fine when day of lullige people write
 do 16²⁰, which is the 12
hurry myself for all. It is 11
 a 11 in the same handwriting of a
 day they need me. I have seen many that
 Sun. I said see many of the same. It is 11
 somebody of some kind let people know
 as to do. 11
 find out our father to write the same
 same school, and let. In 2
 ed day ed. It is 11
but 16²⁰ is the same that go down, for
 as to let our father to write it. It is 4
 sets due to let, go, regard to go, go, go
 life that day. He keeps that hot now
 and of a evening, when
 the papers are lit and the boys.~~

BI 31/G/2
86

Harris got left with a great deal of work after that
to take the bit of myself and a great deal of
and till now

~~new with fresh conflagrations every
time. Harris got off with
flesh round. After that, I took the
off myself and hammered at it with
the most till I was worn out and
sick at heart, when upon Harris
77
Itepania tej wojelawj gals paly nie byt
o nej woy, awchit. ma tytach depino
dwa. ad pp. dawa inwajjony tyje do piew ma
rejitr do akiji na adchit atem. m.
Zostawia wie wchoma dynamy lew i
tyl piewa o pchit nie puzslo mayt
nie ho pchit goni's shokami pored
let. it wem p. m. ut in a sprate - in
4 dec
stom, wjchigo dey stryptem p. d. d. d.
nole ber ty. m. m. i. ber d. d. d. h. t. h. y.
g. d. i. s. i. e. d. i. e. m. a. d. e. t. y. e. l. e. n. p. o. s. e. t. y. e.
m. o. s. i. e. i. s. r. e. w. e. t. e. p. a. r. m. i. e. w. o. l. i. t. e. t. o. w. i. d. y. e.
w. p. r. i. n. c. i. p. a. l. o. n. y. h. e. a. d. t. a. s. i. e. t. o. y. d. a. b. r. e. t. e.
g. o. r. e. s. a. b. y. a. l. y. m. i. d. e. i. n. d. o. m. i. e. m.
p. e. d. e. t. o. p. p. i. e. h. t. o. r. y. e. p. e. d. a. h. p. i. n. n. e. m. i.
t. o. o. k. i. t. i. n. h. e. d. We beat it out
flat. we beat it square, we bath~~

~~red it into every form known to geo-
metry - but it could not make a
hole in it. Then George vent at it and~~

87

62 pp.
nie niczym by, pyta mi apofoni w... idf.
ta ni wcheli goli on - kury - wiec se
oprodie ale goli te - puid - tawia - milt

nie niczym, 9
adpist, ktoy mis p... rat na moie, na
Zakraw - ten do piero skaleka w Dr Zakrawo

4 dec
dopolniam go ale moie agubitem - dez decem
he ten nie moze madyje tenenly - radiostep.

3 4 dec 1/9 pcd
Strenie przybyl dno dy. k... - est. lat dno ale
juz nie wiem nic a p... nie moie

63 pp
bylo otw... ad dy... bo ten...
bratow opoznosc i goli's go licha mis p...

do p... linii, tak ie i p... w...
dwa dno } nie moze go juz stepac od gubepos

nie moze
...
postawit... m... w... itady ob...
knocked it into a shape so strange, so

~~weird so much that in its wild
... that he got frightened and~~

~~threw away the ... They were all three
 sat round it on the grass and looked
 at it. There was a great dart across
 in the ... dry dry dry ... stale ...
 ... Wychowans ...
 ... 14 pp ...
 ... 1/4 pd 2 ...
 ... 63 pp ...
 ... 2 ...
 ... the top ...~~

South Africa and the ^{the} English Africa
 Colonies, the West Indies, and to a
 certain extent in India. Even
 now I haven't mention'd all places where
 English is spoken. Even above all
 it is the language of Newfoundland,
 where ¹¹ *dobrym, agita ber, microya, tel*
berodni je dsi mogy nie polierajis
- p. stin cil flo. Sumpford opionajic
og rogyrdy - febot spasmat, mic ptra
omic re poly mic rabe dsi one one i -
mosi, moie on poly galle petic - wrytho, post
nie - ptrae nichodze - cigiti idok. Ind
u bergromie poggstromi, odchodze
re onyl sudyl mic pichodstnie depira co
wyzcho onyl / soabicy pomici wchp, suady te
i suady odd. mic paly ¹² later wrytho just
wi nitte na talie barbarogistwa. Sa cety -
blionym i obry - bogromie paim ipat
rost opomne priary ^{od onemby} ^{ie wtre} ^{ie wtre}
 about the largest of all English-speak-
 ing countries. This great country
 together with her northern neighbours,

might not be the middle of the river
 and as it is the best
 and as it is the best
 and as it is the best

~~foot hills, mountain passes and
 mountain ranges in order to get
 from one coast to the other. The
 famous rivers, the Missouri and
 the Mississippi which run roughly
 from north to south and flow into
 the Gulf of Mexico thus divide the
 country into a western and an eastern
 half. In the heart of the country
 you find five big lakes the three
 largest of which look like a butterfly.
 11 2
 British and French explorers have
 explored out into lakes like Washburn
 and many other great lakes in the
 west. The mountains of the west
 are no longer by the old frontiers
 and that part of the continent is
 now being explored by a great number of
 our men of science. They are now
 going down the great valley of the
 on the ~~top~~ the latter representing
 the back and the rest of the river~~

where English is spoken... it was found dead...

I suppose you know, if you took
a canoe at the mouth of the St. Law-
rence River in Canada, you could
travel all the way by water to the Atlantic
Ocean or to the Delta of the Mississippi
river running into the warm waters of the
Gulf of Mexico, and in the old days
the Indian fur-traders, hunters, and
other pioneers always travelled this
way. Of course you know that

14 or
4 pol.
4 dec
I/14. pd.
63/17

least that of the United States of America. We have learned a little bit about it but all that is in the margin.

~~Washington is the capital of the United States and not New York. I need not tell you that you get all sorts of climates in the United States from extreme cold to extreme heat, desert-like parts where hardly anything will grow, and others where even wheat (or indeed wool) grows to its improvement. Pennsylvania is not a very rich and fertile land, nor is it a very rich and fertile land. It is a very rich and fertile land. It is a very rich and fertile land. The United States are a country of climatic and other extremes, and we have all heard of blizzards and cyclones. Do not forget that the United States are composed of states, some names of which are very difficult to pronounce. They are usually Indian names like Connecticut, Massachusetts, Oklahoma.~~

~~Illinois is in the east of the United States, there are great industrial centers and many large manufacturing towns, such as Pittsburgh, Detroit⁹⁶ and Chicago, which is a great inland port. Do you know the words of the American National Anthem? Then they are. I suppose the melody is familiar to you.~~

~~On June 11, 1583 the 4th party
 sailed away from England in 3
 large merchant ships. These carried
 provisions and things need for their
 homes in the new country. They had
 two little ships or frigates heavily
 armed with guns. They had not gone
3 days yet
 they miss a piece of
na shona blizj navy Oct. 7 above - the detour
dyon tau rdyj t, to be
3 was. spiritus - store, 3 perhaps is
 person uzej me tyj, part to me, perhaps
 why uph. me of onant wygion pta
2 3 D. Above. 2 3 3 3 3 3 3 3
 navigai tsamoi a piece, time, ped, galy's pipe
 po. ni tyto idoi pightivays ped pola choi p.c.
 far from plague broke out in one of
 the large ships, and it returned to
 the land. The others sailed on and reached
 the harbours of the place quite safely.
 There were many fishing boats there
 although there had been a~~

Vertical handwritten notes in the left margin, including the word 'Cape' and other illegible characters.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document. The text is crossed out with a large 'X'. It appears to be a letter or official communication, mentioning 'the fishermen for France, England and Portugal' and 'the queen'. There are several underlined phrases: 'jeune truchement', 'jeune roy', and 'jeune roy'. Marginal numbers '71', '73', '74', and '63 pp' are present.

x) low me ashboonima jolaka of yjitiing wisc me wene
hyt paco hie tian

~~their supplies. On the rocky cliffs
of the harbour, Gilbert's men found
what is known as fool's gold - a com-
pound of iron and sulphur - that you may
best a woining yjilohol ma tel pualteto mego
it is possible by to go 'iigi', day me wuelert a ma,
fomicit oparidat teli cery stama wj mego, it
meqjime yjilohol jize hyt meqjimidli's. oneqjistrin
me teli cery stama me hyt. Po pomya am
me go yjitate wj ty - pany - eeh. teli cery
me li - jz teli chitawo wotry me wj in pad p.o.
hyt me woining me woining jell. chad. teli cery me
meqjime mego potarime jwoidit me woining, aly
meqjime p.o. hoto jeli cery stama teli cery hoto woining / ja
yjilohol - goli jiri meqjime p.o. me woining meqjime
meqjime wj - woining meqjime meqjime wj celi cery, it wj
obawim is meqjime wj me woining, it ja ja
often find in the form of stones and
which looks much like gold. They are were
very much excited about this, but Sir
Humphrey wanted to sail further to
other lands which had been visited by
the tubots in their voyages, among of the~~

the church to the church

~~ted toward the danger, sandbank
 known as Sable Island. Then a storm
 came up and the Delight, which carried
 nearly all their provisions, was wrecked
 ntabli ita id is long upic' nenta nos' toy
 yopito is nenta nenta na³ pradpshy stiat
 3 fudniel prami oradit idopi is jaden
 many. Roine²¹ kan ni miit shriyop
 vookanic tyla is rather shing shies on
ellatno is ynedt na shrygdt event, uta
 hupjsego uple 2 hie on. ellatno, store
prej's'io ro rejst, laer³ miisnit is ycopic i
 nalogt pored narypni, pro. miyic spore stait
 i to nhor. ebe prami shih thakod tabud
bojonyt, vithor ka... 2 hupellat
 r dret yphorvi strakoy uple³ strakys na
 moss shuteama 3 jidna vidsome mijsce, kt
 is ydylis to mijsce nener doctone: mi
 on the sandbank. Only sixteen of the
 crew escaped. These in a small boat
 were washed to the shores of warfound-
 land and picked up by a fishing
 vessel. There was now no use~~

near to each other and he was sitting by
aloft with a book in his hand and he
called out to them, Be brave, my friends.
We are as near Heaven by sea as by land.

That night they saw the light of the signal
disappear as the little vessel was hidden
from them in the trough of a big wave.

ni ni ubim teriko i ni kiejid
z ponnat - a li - je galy to lyto main
shonjehi a nice id, d'ed' syl. m'andom'og'
P'og'z'ol'he p'ed'el' to'w'ol' be' h'ot'ho' do' m'og' p'og'og'
n'ih' sig' vep. st'ed'ly' m'ple' n' d'og' n' s'it'eh'
og' d'ho' v'og'of'eh' sig' el' j'ni' who' p'om' h'ole' j'og'

But, when I struck off my leg, the
man put a mania to save her, shouting, please
let - please stroke someone more so to some
misericordia hats stog'it' p'ton. v'ed'ly' v'og' l'om'

Mr. Zubrows, godie od vna i cety chie i me
lyto, those long try and my oldna mine s'it'eh'
og'ine i' v'at'ed' m'ple' p'ied' p'og'ri' v'og'og'na

The lights disappeared and never were
seen again. I am very pleased to see you
again. Let's take this to you - pub

Girls is pretty too. She certainly is
 of our town they are not so attractive
 at least so it seems to me. But you
 live in a little town and this is a big
 city, so there are more girls to choose
 that's g. 10 - what he knows me, good & pro.
 -o's i Rade, Dr. Zahrows & sheling, pickety &
 ffor ellet's i v. v. j. p. j. l. e. y. t. - p. o. d. y. o. n. d. -
 l. i. n. i. p. e. d. v. v. j. f. l. o. e. l. l. , i. t. e. n. e. p. i. k. t. o.
 from ' Besides, some of them are ugly
 too, I can tell you. What is that big
 building over there. It is our town-hall
 that the American call the city-hall.
 On the right is the church. We are very
 proud of it, and there on the
 left are the university, high school,
 cathedral, fire - station - public, library
 and theatre. That white building
 is the opera-house with a new con-
 cert-hall behind. you can just
 see the roof. Look over there!
 That stone building is the castle.
 West to it is the Royal cinema

~~This bridge over which we are
crossing connects the north side
with the south side of our town.
There is a lot of water in the river
this time of year. You see, it is
also a railway-bridge. We shall soon
turn into High Street.~~

BI31/G/2

d. 10. dn. 3.9.

108

109

BI 31/G/3 Mp. 5. XII. 1945

110

18365

Sprawozdanie

z kampanii wrześniowej 1939 r.

I. Płotak Jan
Podporucznik
Rezerwa
artyleria

4 pol. - pl. top. og. - dec.

D-ca plutonu Topograficznego - Ogólnego 4 D.P.

III Dywizja K.P. A.L. - u

5. XII. 1945

Notulek nie posiadałam. Wykar miejscowosci, przez które w czasie kampanii 1939 r. przechodziłam, zabrano mi w szpitalu polowym niemieckim.

W obronie jeńcickim w Muruan (oflag vi 4) na rozkaz D-ey 4 P.A.L.-u, pptk. Józefa Pyzka, odtworzyliśmy przebieg działań wojennych 4 P.A.L.-u. Relacje te przechowywał pptk. Pyrek Józef. O ile mi wiadomo zostały one - po odyskaniu wolności - przetrane do Ministerstwa Obrony Narodowej w Londynie.

II - Pluton topog pny 4 P.A.L.-u (Jaworzów)

- D-ca plutonu por. Jan Płotak. Nawiązała następny (plutonowy) stan d-ców plutonów nie pamiętam, ponieważ z plutonem przybyłaem rozdzieliła najwyżej 2 doby.

- Oficer + 5 podoficerów + 21 szeregowych; 3 pistolety, 24 k.b.k.

- Wyposażenie: mapa 3 P 3 kł. (Klucze Duple, 3 kł. Wolności Wilde'a, faimny, tycki, tabele: logarytmiczne, stonowe, stacjonarne

- Mobilizacji nie obserwowałam. W czasie mego przybycia do plutonu pluton topog był już całkowicie umotywowany. Wyposażenie bardzo dobre. Z całej dzielnicy, na którą pluton topog, pluton nie opuszczał, jeniec, zaledwie tylko posiadano licznik pny pny stonca i gwiazdy.

- Stan moralny i fizyczny oddziału b. dobry.

- Pluton przeszedł do 4 Kujawskiego Pułku Art. L.

B. działania wojenne

- Zadanie, wchodzące w zakres właściwych prac plutonu topog, otrzymał pluton tylko jeden raz.

- Dnia 30. VIII. 1939 D-ca 4 D.P. (pptk. dypl. Czerwinski) wydał mi rozkaz ratowania Hei dla trzech dywizji 4 P.A.L.-u. W dniu następnym (31. VIII. 1939) otrzymałam rozkaz, wstąpienia do Hei 1 dywizji 2 P.A.C.-u. Rozkaz przewidywał otrzymanie współrzędnych wprostych baterji oraz wskazanie przez d-ców pomocniczych dywizji p.o. Rozkaz nie przewidywał wskazania celów w rejonie dywizji. Rozkaz dotyczył rejonu Brodnic (mapa Brodnica), 1. D. Pułku 4 P.A.L. podwładz. Góralicki. Rejon pod plutonem dochodził do 1-2 km. od granicy niemieckiej.

- W dniu 6-10 września w rejonie Łowicza otrzymałam od D-ey 4 P.A.L.-u rozkaz otrzymania współrzędnych PO Pułku oraz baterji.

- Ładownicę tego nie mogąc uwziąć za właściwą dla plutonu to-pog powiewał i była by to pracowała z mapą 1:250.000, co oczywiście wzmianki wynikało bardzo słabo zrozumiałe. BI 31/G 3
- Pora tyłu oluwina - a właściwie jedynym - wystrzałem, pluton topog iadacz radai nie miał
- D-ca plutonu był używany jako oficer zgłaszający do dywizji lub do piechoty
- Z powodu statych rozjazdów i wstrząsami do porządkowania oddziałów nie mogąc podać w jaki sposób pluton topog rozkoić oddziałami wojenne.
- Do dnia 18.3.1949 omyłkowo wzmianki uchwycenia nie do porządkowania oddziałów, myślenie nie było wstrząs - to mapy, i widać także nie dostrzegł do siebie - ani o kapitulacji, ani o przedzieraniu się na własną rękę za granicę.
- Do chwili pomyślenia dostatek nie w skali wsi Onowa (Sochań?) wydany przez chłopca, w którego słowach słowami nie z podchorążym którego uchwycenia nie miał.
- Po drugi dostatek nie jako samy - uad WITG.

111

- III.
- 1) Stądem było nieinformowanie żołnierza o sytuacji wojennej; w związku z tym powstaje fakt, iż więcej żołnierzy i oficerów oddziałów upiła za granicę. Wiedziałem nie, iż do nie których oddziałów walczyli o przedzieraniu się za granicę oddziały. Powiewał ja wstrząs także nie omyłkowo, uchwycenia powstaje do końca, uchwycenia nie wstrząs uchwycenia na kruczej.
 - 2) Omyłkowo uchwycenia było zbyt ścisłe przestępcanie tak jedynicy wojennej. Jednakże stela z wstrząsami do uchwycenia uchwycenia traktuje uchwycenia czasu na dostrzeżenie nie, gdzie jako oddział przelatywa. Często uchwycenia radai nie uchwycenia wykonał.
 - 3) Kolonnu "I" działala. Przykładem "dylta" straż do żołnierzy lub nawet oddziałów odrzucił uchwycenia poionatui drogi. uchwycenia cofających się kolonnu.
 - 4) Mak oddziałów regularnej służby. Wskutek rampiania uchwycenia cote kolonnu ratunmy waty nie po uchwycenia gredia.
 - 5) Był ścisłe przestępcanie radai ~~kon~~ uchwycenia. Idanato nie było, iż oddział uchwycenia gredny, podczes gody było uchwycenia - gredny; uchwycenia - uchwycenia było uchwycenia do uchwycenia;
 - 6) Wystrzałem nie było przez cały czas uchwycenia.
 - 7) Wstrząs wypadek, iż jedynca z 4 Pł po wystąpieniu uchwycenia aumucji do końca działali wojennej nie oddata uchwycenia jedynca znanu, powiewał nie dostrzeżenia aumucji;
 - 8) Zgłoszenie telefoniczne - uchwycenia radai uchwycenia - uchwycenia;
 - 9) uchwycenia, iż piechota uchwycenia kompanii 391, uchwycenia, uchwycenia uchwycenia uchwycenia, co uchwycenia artylerii uchwycenia uchwycenia;

Jan Janek ppor.

BI 31/G/3 Nr. 5. XII. 1945

112

Sprawozdanie
z kampanii wrześniowej 1939 r.

18365

I. Płazak Jan
podporucznik
Rezerwa

4 pól - pól top. og - dca

D-ca plutonu Topograficzny-Oginiowego 4 D.P.
III Dywizji K.P.A.L. - u
5. XII. 1945

Notulek nie posiadałam. Wykar miejscowosci, przez które w czasie kampanii 1939 r. przechodziłem, znalazłem w szpitalu polowym niemieckim.

W obrotach jeńczech w Naruanie (oflag VI 1) na rozkaz D-ey 4 P.A.L.-u, pptk. Józefa Pytki, odzwyczajeniśmy przebieg działań wojennych 4 P.A.L.-u. Relacje te przechowywał pptk. Pytek. Józef. O ile mi wiadomo zostały one - po odyskaniu wolności - przetrane do Ministerstwa Obrony Narodowej w Londynie.

II. Pluton topog pny 4 P.A.L.-u (Jaworostaw)

- D-ca plutonu ppor. Jan Płazak. Narwiska zastępcy (plutonowy) oraz dcaów plutonów nie pamiętam, powierzył z plutonem przybyłemu zastępcy najwyżej 2 osoby.

- Oficer + 5 podoficerów + 21 szeregowych; 3 pistolety, 24 k.b.k.

- Wyposażenie: luneta 3 P, 3 kłopotliwe brzoła, 3 karabiny Wilde'a, tasmy, kłaki, tabele: logarytmiczne, sterenne, statyczne

- Mobilizacji nie obserwowałem. W czasie mego przybycia do plutonu topog był już całkowicie rozmontowany. Wyplacenie bardzo dobre. Z laty odchodzący, nasz pluton topog, pluton nie opuszczał jeniec, zaledwie tylko powiara liczącym przy pomocy stonca i gwardey.

- Stan ubrań: pierwszy oblotki 8. dołby.

- Pluton material do 4 kupańskiego Pułku Art. L.

B. działania wojenne

- Zadanie, wchodzące w zakres wtajemniczonych nasz pluton topog, otrzymał pluton tylko jeden raz.

- Dnia 30. VIII. 1939 D-ca 4 D.P. (płk. dypl. Czerwinski) wydał mi rozkaz rozpoznania terenu dla trzech dywizji 4 P.A.L.-u. O dniu występującym (31. VIII. 1939) otrzymałem rozkaz wtajemniczenia do niei 1 dywizji 4 P.A.C.-u. Rozkaz przewidywał obserwację współrzędnych wytycznych bateny; oraz wskazywał przez dcaów poniesionych dywizji P.O. Rozkaz nie przewidywał określania celów w rejonie dca. Rozkaz dotyczył rejonu Brodnic (mapa, Brodnica), P. D. Pułku 4 P.A.L. polwardu Góraliki. Rejon nasz pluton dochodził do 1-2 km. od granicy niemieckiej.

- Okręto dnia 6-10 września w rejonie Łowicza otrzymałem od D-ey 4 P.A.L.-u rozkaz obserwacji współrzędnych PO Pułku oraz bateny.

- Karta z tego nie mogła uwazać za wstawię dla plutonu to - pod
powiewa była to podawać z mapy 1:250.000, co - oczywiście -
wzrostu ewentualnie bardzo iluzoryczny! BI 31/G 3
- Pora była długa - a wstawię jedynym - wyjątkiem, pluton to pod
względem czasu nie miał
- D - ca plutonu był umieszczony jako oficer 7 gumiłowy do dywizji
lub do piechoty
- Z powodu statych rozjazdów i rozkazań do poniesionych
oddziałów nie mogła podać, w jaki sposób pluton to pod
kolejnym oddziałem wojenne.
- Do dnia 18.12.1949 otrzymał wstawię rozkaz ułożenia się do
poniesionych oddziałów, przy czym nie było rozkazu - to użyciu,
ie rozkaz taki nie dotarł do niego - ani o kapitulacji,
ani o przedsięwzięciu się na wstawię z tego za granicę.
- Do niego po raz pierwszy dostatek się w okolicy wsi Orowis
(Łochowice?) wydany przez chińskiego, w którego stosunku słowami
nie z podchorążym, którego użyciu nie miał.
- Po raz drugi dostatek się jako samy - uad WIFG.

- III -
- 1) Należy było uinformowanie i otwiera o sytuacji wojennej;
W związku z tym powstaje fakt, że więcej istotny i oficjalny
dotyczyć użyciu za granicę. Władowski nie, że do niektórych
oddziałów rozkaz o przedsięwzięciu się za granicę ostateczny.
Powiewa ja rozkaz takiego nie otrzymał, użyciu
powstaje do końca, użyciu że sytuacja użyciu na kierunku.
 - 2) Ogólnym użyciu było być iście przestępnie tak
jedynym użyciu. Terazże stale z rozkazami do użyciu
nie oddziałów, faktem użyciu ciemni na użyciu się,
gdzie jako oddział przędza. Czysto użyciu użyciu
 - 3) Kolumna "I" działala. Przechodząc "długie" straty do użyciu
nie lub użyciu oddziałów oraz użyciu użyciu drogi.
użyciu cofających się kolumny.
 - 4) Mał oddziałów regularnej użyciu. Wskutek użyciu użyciu
coś kolumny użyciu użyciu się po użyciu użyciu.
 - 5) Był iście przestępnie użyciu ~~użyciu~~ użyciu. Idąc do
użyciu, że oddział użyciu użyciu, użyciu użyciu użyciu
użyciu - użyciu i użyciu - użyciu użyciu użyciu;
 - 6) Użyciu użyciu nie było przez cały czas użyciu.
 - 7) Użyciu użyciu, że jedynym z użyciu 4 Pół po użyciu użyciu
użyciu użyciu do użyciu użyciu użyciu użyciu użyciu
jedynym użyciu, powiewa nie do użyciu użyciu;
 - 8) Użyciu telefonem - użyciu użyciu użyciu użyciu użyciu;
 - 9) Użyciu użyciu, że piechota użyciu użyciu użyciu użyciu,
użyciu użyciu użyciu użyciu użyciu, co użyciu użyciu
użyciu użyciu użyciu;

Jan Stankiewicz ppor.

2

BI 31/G/4

115

two niemieckie.

19. IX. - jedy wam wzor z niedobitkami
Brucy w kierunku na Puzerz, Kom-
pinorską
20. II. - Rano między 5-6²¹ wo wsi Famiń-
ka (?) dostaje się do niewoli nie-
mieckiej, ujęty przez oddział orty-
leri i przesłotniczej niemieckiej.

Józef Wiesserycki por.
D-ca Oddz. Wart.

III Zgrupowanie Szeregowych
II Kompania
Fahrenkrig

Podpis: 666 bil. Gow. Det Lubcha
Measen Porucznik
den oddz. wart.

Nierobitowski Bronisław Stefanposurnik

BI 31/G/51

oficer służby stałejartylerii

4 Kujawski pułk artylerii lekkiej

dowódca 14 baterii

obecnie III dywizja 16 pułk artylerii lekkiej (starej)

27. IX. 1945 r.

Ładnych dokumentów w tej sprawie przy sobie
nie posiadam. W kraju zostawilem braciom
osobisty prowadzony bardzo neregularnie karteński
dziennik i mapy 1:100 000 tych terenów, na któ-
rych walczył 4. D.P. z naszymi siłami sytyjskimi,
kojskimi. W niewoli skłodałem pisemnie zezna-
nie z udziałem w walkach na rzecz P. pułk. dypl.

Nierobitowskiego ostatniego dowódcy 4. D.P.
i na rzecz P. pułk. Pyrka Józefa dowódcy 4. p.a.l.
w czasie kompanii brzozińskiej. Wiem, że neregular-
ny przebieg wydawania opracowany wspólnie z oficerami
4. D.P. posiada P. pułk. dypl. Nierobitowski. Wiem również
że cały przebieg walk 4. pol posiada P. pułk. Pyrek
Józef. Nie wiem czy ci Panowie zostali powołani do
2^{go} Korpusu. 9 lipca b.v. byli jenami w obozisku of.
Polskim w Merowen.

Obawiam się że w moim oszczędzonym
będę dłużej leżał i może pewnie nie sielbici.

Line wyszła z przerwami. Masz nadzieję że trochę
większy termin wykonania tego rozkazu i odpowiednich
mapy dalyby dużo większe rezultaty.

Mobilizacja

117

BI 31/G/5

16942

Porucznik 1ⁿⁱ bat. 1/4 p.a.l. Skład pełny statyż
Dowódca A.D. ppłk dypl. Czerwinski Andrzej
dowódca 4 p.a.l. ppłk Pyrek Józef
Dowódca 1/4 p.a.l. mjr Kopcewicz Franciszek
sier 1 bat. 4 p.a.l. por. Wojcieszowski Bronisław
sier 2 bat. 4 p.a.l. por. Chojni Walter (obecnie mjr A.K.
z wydziału nr 4 k. korpusu)
sier 3 bat. 4 p.a.l. por. Lempiński Hieronim

Oficerowie 1 baterii

Oficer dowodzący por. Krasniński Witold
Oficer ognia por. wa. Teczotka Zygmunt
sier 1 plut. ogn. por. Frysz
sier 4 plut. plut. por. Ciesielski

szef baterii. szef bat. sz. ogn. Kozłowski

Wzrost 75 cm, francuskie. Wyposażenie z map. mob.
wydane zostało ściśle w określonym czasie bez
żadnych opóźnień. Mobilizacja przebiegła w pre-
pisanym czasie, też bez opóźnień. Czas gotowości
dla baterii 1ⁿⁱ nie został przekroczony (A+24)

4 p.a.l. mobilizował się w określonym czasie i
wiosną. Bat. 1ⁿⁱ po godz. A+4 mobilizowała się we
wsi Dątkowo odległej około 3^{1/2} km. od koszar
4 p.a.l.

1694³.

Stan moralny i fizyczny baterii bardzo dobry.
Zadanych szkół robotarzyst w czasie mobilizacji nie
stwierdzono.

BI 31/G/5

118

1/4 pol przed po rozpoczęciu szkół usterka do 40 P.
Półk mordercem piętnym osiągnęła w So. VIII. 39 wypo
m. Jabłonowo.

31. VIII. 39 1/4 pol. rozjał stanowiska w rejonie
m. Górale z zadaniem wsparcia obrony organizowa-
wanej na tamtejszych jerozłach przez O.N. W tym celu
zostalem wydzielony z baterii do wspierania batalionu
O.N. na prawym skrzydle. Do pracy z 31. VIII do 1. IX. wy-
stkie prace przygotowawcze zostały wykonane przez
muscularnymi i topograficznymi przygotowaniem ogień
które zostały umieszczone z drugą baterią.

O godz. 3 w nocy zostaliśmy rozlokowani w strato-
nie umieszczonej w K. 44. na lewym skrzydle odzienia.

O godz. 7 rano oddziałem pierwszym strzał do celu
wykonalnego z lotu nie przedpołu. Poimniej okrzęto się, i
zł. na naszym odzienie wykazał tylko długi słaby szkół
patrolowania. Należy wrota świadome uciekły a
się kurzył rannym po pierwszym strale i tak wesoło
przebiegł cały dzień i noc.

W nocy z 1 na 2. IX. dzień został przesunięty na nowe
stanowiska w rejonie około 6 km. na zachód od m. Jabłonowo
Stan moralny i fizyczny dobry. Usat wiec us.

2.9. Popołudniu dostalem rozkaz rozpoczęcia stanowisk
i p.o. w rejonie dworu Zakrewo. Do pracy występu
prace zostały ukierunkowane i baterie rozjał nowe stano-
wiska. Noc z 2 na 3. IX. przebiegła spokojnie.

2/39

BI 31/G/5

3.9 Kam o godz. 7. Niemcy zaczęli przygotowanie art.
 i bombardowaniem lotniczym. Czysty ogień
 119 art. i art. i art., strat nie było. W czasie bombar-
 dowania lotniczego straciłem, jeden patrol telefon,
 i patrol telefon. Trafiony bomba w parku obok Leskrowo
 i Konowierok w amun. i komu istote. 16942

Należało wykonać w parku falack po kilkunastu sa-
 musolotów. Po przygotowaniu art. i bombardowaniu, wy-
 szedłem istotnie upł. w wystrzale erolgin i samoob.
don paucowym. Podobnie historie potworze ni trzy
vary i trzy vary ni istotny vate. Na przedp. do
Konow było widac unikochone samoobchody paucowu.
Bateria było wyposazone w dwie stacje radio. Oddaly
one ogromne przyloty, po czym teroz istota
nigdy stwierz nie funkcyjnowata jak 10 minut.
Stale było prerwywane po czym teroz, ni potworze
ja i usprawie i potworze telefony.

39 Wierozem upł. mi bardzo nie rychi teroz
 i nigdy nie prerwywane w niej linji obronnej.
 Stan uspraw i funkcyjnowata jak 10 minut.
 W czasie bombardowania nie ma po czym teroz, ni bratem
udzi w prerwywane z 67 p.p.

3/4.9 W uspraw o godz. 11 30 1/4 p.a.t. dostal rocz wiece
stano wizka i wycofaj ni. od tej pory nie musisz
Kontakt z upł. ni do skopi Katow skop. wycofaj
lisiny ni prze Kowalewo, Towin, to Towin do Katus
uspraw uspraw. du specjalizuj ni postoj
u prerwywane. Marre do prerwywane konu wycofaj

B.I. 31/G/5. 5.

b. dobre. Proszut i furze zorganizowane i dostarczone
dobre i useres. Stan fizyczny i moralny bat. 16942
4. IX. 39 tabor bat. rozlat zombardowany lekkie samy
jedem kanonier i 4 konie. w 2 godzinie potane st. ogn.
bozniek uwzględnit kasie i wory i z mlym opowiadaniem
przyrzedt z całym taborem us. m. p. baterii. 120

Chcielibym tu powiadzić, że nasze wielkie uszenie
do st. ogn. Bozniek jako do celownika b. chciwego
o wysoki walorach moralnych i organizacyjnych.

9. IX. bat. w składzie 1/4 pal. wędła do szkoły europejskiej
us. m. Beilawy (kole m. Sobota nad m. Brwa) jako wyprac.
63 p.p. Natarcie zostało chore prowadzenie. Niemcy wyrofa-
li się w popłochu zstawić po stronie K.M. S. Lwowski i p.
Przy strzelaniu do wiri Kulnie udato się na kape jednog.
serią w m. p. otobu 30 albo 31. usiemielny dywizji pane.
Porostawili 2 samochody umieszczone na wyspkiemi wstani
i uszpani. Straty b. ustę 2te samy. kruszowci tyranosi.
W uszy us 10. IX. pretensje stanowisk w rejonu Psary
Polone. rano wypracowa 1/63 p.p. dla uszy. Bogusowski.
Ogłue salakie wtrawiając z uszy us skrzyżowan
strig i ereszowa i obserwacji us przedpole. W uszy
us 11. IX. baterii broni udost w uszowaniu uszym us m.....

Natarcie us dobroski do us..... przyrzedt rozkat
uskrupiały wyzofane us us podstary wyjmowa. Prze
cety eres uszowania panoweta uszania us. Niemcy
ter wyzofali się w uszy. Dopiero w usze odwrótu usz
us wzmocny ogum artyleri usmiechij.

Na drugi dzień t. j. 11. IX. 1/4 pal obryguet rozkat
wyzofane us us reke Brwa prz us. Sobota i uszanie
stanowisk 2 do 3te km. us m. Sobota.

BI. 31/G. 15

Po tym dniu 1 bat. brala udział w walkach w rejonie
 Kowalew w rejonie dywizyjny, w dniu wczorajszym, w nocy odlaty
 forsownym usornem do tyłu robiaz przesunulo 50 km.
 Straty w ludzkiej sile. Zabitych kon Lougier. 1 kon lekko rany
 i 5 kon rannym. Organizacja rozpatrzona w sprawie i
 b. dobra, wytyczajac chlab ktorego zostało brato. 16942
 121 Kowalew zarysuj ipodaci w Kowalew. Odpareni b. malo
 Jerdni mieli rocher wznieci, pod nadzorem oficerow
 wygladnie podszerevov, odparone kome pod wienem. Rozpatrze
 me w zsumowaniu b. dobre. Baterie rowne posiadala sumowiny,
 pomimo durnego ekspozum. Stan fizyczny i moralny istnie
 nych b. dobry. Pod dowodzeniem rannych wyprzedz ostrobrania
 baterie przy wytyczajac meinsika w czasie wykosowania
 przy baterie ognis skutecznego do zniszczenia bat.
 uplo. — bat. nie przewala stralania. Oficer ogis ppor.
 Tuskolts zamilkwal mi o tym dopiero po wykosaniu
 ognis. Jeden kon b. lekko drasimoty w raka — po opatrunku
 stralal dalej. Jeden panier trafiony odłamkiem i nie
 sliwie.

17. IX o godz. 7:30 rano 1/4 pal. zostal zbombardowany
 nie istnieje po naszym usornem w rejonie Kowalew.
 Dowodcy bat i oficerowie zwiadownicy byli w tym czasie
 nie odpareni u dyg dygum nie erola Kolumny. Baterie
 1 na tej nocy usornowala w 34 kolejnosci i byla w rejonie
 zku z tym usplejniej ukryta pod drzewami. Erola Kolumny
 stala nie otwartej przestrzeni i zostalo zniszczone
 prawie w 100%. Bombardowanie b. silne w parze
 falach bezposrednio po sobie nastepujacych. W tym czasie
 podawaly erolgi uplo. i rannych ogien k.m. w przewaz
 adarylam podkryci z ppor. Ksiazkowskim do baterii i po ustaleniu
 z usornowac jeden pluton (2 duzo i 2 yevne) i wyrosfal na

BI 31/G/6

18338

D. K. P. A. L.
major Chojus-Korodujinski Łódź.

Relacje z działań wojennych w kampanii wrześniowej 1939r.

Cz. I.

123

Chojus Łódź

major

Strzelce

artyleria

4 Pułk Artylerii Lekkiej des baterii 2-giej

2 K. P. A. L.

2/4 pol

Relacja spisana, dnia 2. XII 45r. Zadzwał dokumentów, ani rozkazów osobistych ani
kierowników. Brakem adreśm w przygotowaniu kromki: sprawozdaniom; dls 4 D.P.
składając relacje z działań 1/4 p.s. i składając je dawać na noc dzień 4 p.s. i ppłk
Pyrkas Józef z ob. of. w Cłurnau.

Cz. II. 2 baterie 4 kuziołki pułku artylerii lekkiej. Des baterie - por. Chojus Łódź
of. og. pp. III. Białystok: Mierzłak
dm. II pp. - " - Łobocin: Łódź
des pl. II pp. - " - Straszów: Zygmunt
of. 20. oct. pol. III cor. F. S. Chojus: Edward

Baterie 2-giej jako baterie 1/4 p.s. i p.s. 25 km. paucawa. Stan liczb, baterie (po
dobrych przypominaniach) 143 kuziołki 205 ludzi wraz z setką kolumny armijowej. Kuchnia
wielka, etaki, mob." K.B. 2 L.K.M. of. pistolety 4 sztuki, pólk. 40 pistoletów nępyłkowych
Keli. 7, 65, wydaj z mob (hiszpański pistolet z 1914 r.) wsi derdaj, 9 dedreduis
Hypotensji frędzeliu etakiu mob. z lern jedwak, że nie 25 wozów miedem 13
wirdolych do masen i co puz klm. zmniejszenia nie obcam 25 km zmniejszenia
Zropucheni u aacum. i zysnisi widdaj etaki mob. (400 ludzi).
2 baterie schodzą z etaki 1 dyonu 4 km; p.s. i des baki rozkierowane
si i furjokawis. Stan do wojenno u dnia 25. XII 39r. Mobilizacji Lódź 3 dni,
zostali zastawieni 400 ludzi. 400 mija dls mob. bat. 400 ludzi odlepy
od pułku msc. o 8 km. Nęcrasici pod Turostowem. Mobilizacji zastawieni
formylawu i nie ces dęski samochodów 200. zastawieni puz pułk, 400 km
możkani 6. 200 km furmasi 4 i 2 m. mob. do pułku i do kom. pol. kuzi.
Stan morale i furjony pólki. 400 ludzi 400. Element ludzi: furmasi
i furmasi i furmasi. furmasi 400 i furmasi 400. 400 ludzi 400
i furmasi 400.

Cz. III. Baterie deszade u skradni dyonu. Zostali rozkierowani, nie cesen
1. Czes mija i masen 4 skradni dyonu a furjony furj: Torun, dyonij
Hobocin pod. Hobocin, mija Hobocin i srenaw: Kozubicy 4 km. 200. 20
Prodericy, gdeni 3 dni 30. XII 39r. a godumsch 400 ludzi 400 ludzi
nie wojen. Stanowiska i p.o. 200 200 400 i 400 400 400 400 400
i og. 15 p.f. baterie 200 ludzi nie et. i zamieszkał 400. 400 ludzi 400
nie cesen, widdaj 400, 20 400 400 i 400 400 400 400
400 400 400 400.

BI 31/G/16

125

Wskaz. Baterii zmusz. 2000 stauowisko do podu. Lwoy man
 2 kilmu na 50000. Po jebieniu 16 i 30 dywizji prochy wzmocny
 obrony uchodzi u temu zotwony. Po walkach z rejonu 50000 man
 tworzen na 4 myseccie. Jedna po 3 godzinach man zabra
 do ciala i j. Trz spalkiem oddzialy ant. z armii gen. Ku-
 lnely. Noc na stauowisko u lesi. Began noy ogien rykaj
 na stauowisko bed. z rami man na solach. Po drodze z uchaly ten
 ber stat z oddialu. Noc i dzien netyjny na stauowisko ogien
 na solach. Pod nocia man na jachowce i Zdany. Drod jid.
 zyciu stauowisko z Bruz na jid wiod. od Zdany. Z noy jupier
 po technicz u ryan Lancia wit Lwoy i Solny st. bat. i
 p. o. Nodowcy - 2 Nidowcy i jebien ten kolonyjny Zdany - Lancia
 w jidowce z pancerny. Tworzen wolk na stauowisku man zaki na ogien
 linis ten kolonyjny jostymane ogien bat. mozy i i janduy
 janduy witek zdy i j. Jesten ber obrony jostymane. Ms
 Kiltetwone i jostymane daj jidow i A. S. co man obr. - "owad
 na rorku i jostymane do estatuy choty". Rorku jostymane i od-
 stacydem plutonami okolo g. 10⁰⁰ wozni jid ber jostymane ogien
 C. K. M. rply. Jid i jostymane akralo rorku do odwratu jst
 wydany wozni jidow do man ni dotat. Bylen okolo 3 gaden
 man z jidow 26 jostymane. Man od jidow cals noc jostymane
 wozni ni jostymane i o jidow zualowen cdy dycen ber jostymane
 mozy pluton i jostymane na Nidowcy. Tu od g. 5 racy jostymane
 cdy dzien bombardowacni. Cdy dycen wozni rorku. Zebien
 rorku kow zabyo dycen jostymane i bat. Kow jostymane
 sama i jostymane akralo jidow bateris. Rorku od dycen
 dycen o 4 dni ni dostawden, gdy niydy go ni mylen wozni.
 Po cialowym bomb. dostawden u noy do jidow kolonyjny man jostymane
 na jostymane. Po drodze wozni Lancia i jostymane i 2 jostymane
 ni drodze jostymane z armiej, i jostymane i jostymane z jostymane
 i jostymane i jostymane jostymane jostymane. Pocz z jostymane.
 Wozni noy wozni okolo 10 km. a o jostymane netyjny
 jostymane jostymane jostymane ni dycen, jostymane man. Jostymane
 ni do jostymane Kampinowsky jostymane ni jostymane. Jostymane
 jostymane armiej i jostymane dycen. 9. 10 racy i jostymane
 z lekkich obrony jid ogien ber jostymane dycen z obrony.
 r. C. K. M. wozni i jostymane. Jostymane ni po 15' do wozni, kow
 po 10' u jostymane wozni z moim kowacem ochliwacy jostymane
 C. K. M. Bylen jid ber wozni. Spalkiem 18 wozni mozy kolonyjny
 jostymane jostymane z jostymane i jostymane i jostymane wozni
 oddzial i jostymane ni do jostymane, gdy jostymane ni jostymane
 jostymane ni jostymane jostymane a jostymane u lesi. Po jostymane
 jostymane ni jostymane kow i ryan Lancia jostymane jostymane
 okolo 40 km. wit zdy ni ni "Pielito". Tu o jostymane dostawden ni do
 wozni. 22. 11 jostymane do S. Lina i kow, wozni jostymane
 zabedowacy wozni wozni do jostymane 25. 11 u jostymane i
 po jostymane jostymane wozni i jostymane u jostymane
 dycen jostymane i kow dostawden jostymane jostymane

BI 31/G/7

✓ SR 15952

Relacja

127

f. Kampunii wrześniowej 1939r.Dane osobiste :Towarowski Jan, ppor. rez. art.

3 / 4. pol.

Przydział w IX. 1939r.: 4 p.a. b., dwa plutony

Obecny przydział : 5. Wsk. P. H. 4.

Data napisania relacji : 1. XII. 45.

Zartuzegam się, że w mej relacji odnośnie działań wrześniowych mogę zamarać się pewne nieścisłości, tak co do nazw miejscowości, jak i określili dat, a to z uwagi na dość duży wpływ czasu od gasztych wypadków, oraz na ewentualne niedokładności meich luźnych notatek, które pożywiście będąc już w niewoli niemieckiej po spotywie jednego roku od gasztych wypadków.

Pracem moją w opracowaniu sprawozdania z działań mego oddziału w IX. 1939r. zajęzonym przez mego dowódcę p. ppłt. Gyrsk. Polegało ono na opracowaniu odpowiedzi na postawione przez des pytania. Miało to miejsce w obocie w Mierzan (Głina Prawaria) w marcu 1945r.

Arctad osobowy batalii 3/I. 4 p.a. b. przedstawiał się następnyczo :

dca. bat. : por. Kspieki

of. jur. : por. Gzkanowski

of. agr. : ppor. Żurak

dec. I plát: ppor. Towarowski BI 31/G/7
 " II " : " Copel

16952

128

Bateria organizowała się w m. Szadłowice pow. Głonowice w górze nr 24 - 26. VIII. 39r. w którym to dniu w godzinach wieczornych nastąpił wyjazd w kierunku na m. Tornie. Bateria otrzymała pełne uzbrojenie. Mobilizacja została przeprowadzona całkowicie. Stan moralny i fizyczny ludzi dobry. Bateria też przed wyprawy jechał w górze działani należała do 4 p.a.b.

W dniu 26. VIII. 39r. w godz. wieczornych bateria w składzie dywizji wyjechała z m. Szadłowice i poruszała się drogą prowadzącą do m. Tornie, o świcie dn. 27. VIII. zatrzymała się na postoju w górze „Batory”. Tegoż samego dnia wieczorem nastąpił dalej przez m. Tornie i zatrzymaliśmy się o świcie dn. 28. VIII w m. Kromlewo. Stąd wieczorem wędliśmy się dalej na m. Gyotochleb i ustaliśmy postój w m. Konajady.

1.9

O świcie dnia 1. IX. bateria zajęła stanowiska w rejonie m. Goral-Goraliki. Sprawozdanie o godzinie odczyta się około godz. 9³⁰

Jeżeli byłby przypuszczony razem, tak że lewostronny bateria była niemożliwa, prawostronny awangarda, bateria tylna między innymi z tyłu. Na tym stanowisku bat. 2. wykonała robotę ogni. Jęczy przed rozpoczęciem działań były bombowce upła. obciążony ogniem ten należał do bombowców. W dniu 3. IX. bat.

3.9

zajęła stanowiska w rejonie m. Chłusko-Zarynowo. Tutaj rozpoczęła batalion 14 p.p. Stanowisko bat. znajdowało się między lasem a dyżurnikiem. Do przeloczenia niemieckiego nad stanowiskiem naszej baterii zostaliśmy ostrzelani przez arb. upła. Niekiedy w godzinach, ani w sprzeczności nie było dźwięku tyrańskich, do którego pasowały pociski niemieckie. Ponieważ stanowisko nasze zostało przez upła. odczyta otrzymaliśmy rozkaz zmiany stanowiska w rejonie m. Rydwast.

5.9
5/6.9

BI 31/G/7

W dniu 4. IX. pułkownik stanowisko w lasach nad Świercą, w rejonie m. Elżegowo. W nocy z 4 na 5. IX miał miejsce przemieszczenie dywizji przez Toruń mostem kolejowym i fortów na poligonie Łowickim w celu wzajemnienia straż. 129
 fort mieliby były straż w dywizji nie wiem, natomiast w baterii zwiększono rozmian rozmian w miejscu mianadających się do dalszego marszu, oraz wzajemniowo sprzęt optyczny, który został zwiększony w ożabaniach pod m. Helno w drodze na p.o. baterii. Zginął przytem 1 wojownik, wóz z sprzętem i cały sprzęt optyczny. W dniu 6. IX bateria zajęła stanowiska w lasach pod m. Włodawę. W dniach 7 i 8. IX. narty pito mierz w kierunku na m. Bystrzyca-Kujawską, a narty pnie na m. Kuntwo. W dniu 11. IX. miała miejsce przemieszczenie przez Bystrzyca - Ostów. Tutaj odbywały się walki o Bielawy. W dniu 13. IX. narty pito myślenie się z pod m. Łowicz i zajęcie stanowisk pod m. Sobota, gdzie bateria rozpięta niechcą przy zarządzaniu m. Sobota. Narty pnie mierz na m. Szarów. W dniu 16. IX. bateria zajęła stanowiska w lesie między m. Świerż a m. Wyborowo. Tutaj miała miejsce ostrzelanie taberów dywizji przez art. npla. Wystrzelił strzał nieparanistam, Rozkazy ożabaniach stanowisk i marszach atakowałyśmy bądź telefonicznie, bądź ustnie przez adiutanta dcy. dywizji. Z 16 na 17. IX. dywizji odbywał mierz w kierunku przez m. Żelazów - Rosubły na m. Miernogic. W dniu 17. IX. w godzinach rannych dywizji, a więc i bateria znajdowały się w miejscowości w odległości 3 km. od m. Miernogic i wyłatały mierz, której mierz nieparanistam. Tutaj narty pnie

bombardowania dyomu. W chwili bombardowania bat.
 była w pełnym rozpadzie. Niewielki, jedyny przyszybiony
 statek samotnie był próżniaczką zdemoralizowaną.

W chwili bombardowania dywizjon, a tym samym i historia
 przebiegała się w miejscu odczynnym i wyleciał wiadra.

W godzinach rannych, godzinie około godz. 0900 dyom został
 zatrzymany. Długo się mieniły bat. 3 była głowic. Na godz
 Kolumny, a więc niedaleko przed bat. 3. została wyznaczona
 odprawa dla baterii i dy dyomu. Głównie na dy dyomu
 zgromadził się na polance obok drogi. Niewielko po godz.
 0900. ukazały się samoloty wpl., które zrzuciły na dyom
 kilka bomb, w tym czasie zapalały się na tyłach kolumny.
 Po małej chwili ilość samolotów wpl. powiększyła się
 i w tym momencie nastąpiło właściwe bombardowanie
 oraz strzelanie ludzi i zaprzęgi batoni z broni powsta-
 dowej. Zaraz przy pierwszym uderzeniu obręba i jedni
 wybiegli się z jarami na stronę dy baterii i między innymi
 udało się nam częściowo zatrzymać niektórzy obręba
 nastąpił drugi uderzenie wlat. Długo się mieniły jedna
 z bomb trafiła w baterię i dwa zaprzęgi zostały kompletnie
 zniszczone, drugi z nich wybiegł się, jedna zaprzęgi wybiegła
 która wprowadziła w błąd kolumny. O zatrzymaniu
 tego między innymi, który rozbieganie które przybiegły
 przytępiła straż, która była pod silnym ostrzałem wpl.
 Gdy natężenie bombardowania zmalało pozostały nie-
 zniszczony sprzęt, którego z broni którą między innymi
 zabaci został na stronę dy baterii przy użyciu zdemoralizowanych.

BI 31/G 7

Po zechaniu raportów o służbie i jej danych w tymczasem
 zagarnięciu władze się z nimi w myśl rozkazu 16952
 bat. w Kierunku na las Porygie, doznał przede mną
 miał się dla bat. zabijać, że wrog nie miał się 131
 dobitnie. Po drodze cała przestępca od miejsca bombar-
 dowania, aż do las Porygie i sam las były pod
 silnym ogniem wroga, tak że niemożna było po-
 niewiść się dłużej jak tylko grupami wrymując
 jedynie Porygie wrogom. Po drodze strasząc
 por. Krawski, of. Pory. pułk, który poinformował
 mnie, że należy na własną rękę przetrwać się w Kier.
 na Warszawę. W lesie Porygie niefortalnym niktągo zwróci
 dymie i stał się z por. Krawskim i dalszym się
 bojącymi drogami w Kierunku na m. Porygie stare,
 gdzie miało być spotkanie. W dniu 18. II. przy-
 byliśmy do m. Słomyk. W dniu 18 i 19. II. staraliśmy się
 przeprawić przez Porygie i cały się to nie udało, dostrzeżenie
 do Kierunku, wraz z innymi ludźmi, stojącymi zafirkow
 i sporych różnych broni, której dowodem był kapitan
 Pochonier z grucznikiem pułk pichoty. Po nie-
 udanych próbach przedarciu się przez linie nieprzyjaciela
 dostaliśmy się wraz z całym oddziałem i innymi ludźmi
 w dniu 20. II. 39a. do niewoli w ośrodku m. Karsynice.

Uwagi końcowe.

Świadomości mobilizacyjnych oddział w którym się
 znajdował nie posiadał, gdyż sama mobilizacja
 odbywała się przed rozpoczęciem działań wojennych.
 W dniu samych działań było kilka wypadków, że

BI 31/G/7

Wskazał po zajęciu stanowiska przez baterię granatów palic
 się stogi, które znajdowały się w pobliżu baterii, co jako
 otwierałoby im drogę do granatów, że to palenie
 granatów nie może odciążyć i gawrze po takich granatach
 stopy uwalniającej ogień ant. upła., jednakże gawrze
 by skutkiem. Jedną z zadań nie mam przychwyć
 minica, zamierzając w tym celu zagrozić, który
 miałoby podpalić stog. Został on odstawiony do dowódcy
 pułku. Na skutek ciągłych zmian stanowisk kapitał Reling
 nie mógł twierdzić w odnośnym wykazie z wyjątkami
 dowodztwa, jak również były niektóre twierdzenia
 o zapalczywości, tak że praktycznie bateria musiała
 we własnym zakresie starać się o wyjątki. W opisaniach
 o dowodach nie miało miejsca to moim odziale od-
 twierdzenie się żołnierzy. Wskazy upła. ofiarowały przygrybia-
 jące na nogach tuzi, tym więcej, że nie było dostatecznie
 silnej obrony przeciwlotniczej (na dywizji w czasie marszu
 z opóźnieniem przeciwlotniczym.) Wzrostem i amunicji po
 pierwszych walkach odbywał się sprawnie dywizji
 kulminacji amunicyjnej dywizji, która gawrze na czas
 amunicji dostarczała.

Zaproszony ppor.

M. p. dnia 1. X. 1945.

[Faint handwritten text]

127

[Faint handwritten text]

[Faint handwritten text]

[Faint handwritten text]

[Red handwritten text]

[Faint handwritten text]

[Faint handwritten text]

[Faint handwritten text]

[Large block of faint handwritten text]

[Second block of faint handwritten text]

[Third block of faint handwritten text]

[Fourth block of faint handwritten text]

List pisany do ptk. Kazimierza Falewicza

4 PAL
BI 31/G/8
134

Wielce Szanowny Panie Pułkowniku !

Z ogromną radością dowiedziałem się, że Pan Pułkownik mieszka w Londynie, a adres otrzymałem od p.płk. Zawilskiego, z którym spotkałem się ostatnio na sesji naukowej poświęconej tematowi "Powstanie Warszawskie z perspektywy półwiecza". Pan Pułkownik jest postacią tak znaną i cenioną wśród historyków "września", a szczególnie wśród artylerzystów 4 pal, że pomimo niezajomości osobistej ośmielam się pisać ten list, aby przekazać garść aktualnych informacji o naszym pułku.

Piszę "naszym", bo od 1935 roku byłem w nim oficerem rezerwy /jestem z rocznika 1911/, w marcu 1939 roku zostałem powołany "na ćwiczenia rezerwy", a na lipiec i sierpień skierowany na kurs oficerów zwiadowczych do Włodzimierza Wołyńskiego. Gdy z kursu wróciłem do koszar pułk już wymaszerował, a ja otrzymałem rozkaz organizowania baterii zapasowej z rezerwistów powołanych powszechną mobilizacją. Dotarłem z nią ostatecznie w rejon Bielaw, gdzie płk. Czerwiński ją rozwiązał, a żołnierzy i oficerów skierował na uzupełnienie wykrwawionych baterii pułku. Ale nie o swoich losach wojennych chcę Panu Pułkownikowi opowiedzieć, lecz o działalności kombatanckiej byłych żołnierzy 4 pal.

W 1937 roku, gdy już nieco złagodniało "spoglądanie wilkiem" na żołnierzy września został zorganizowany Klub byłych żołnierzy 4 pal. Zgłosiłem swój akces do niego, choć mieszkam w Warszawie i od tej pory staram się uczestniczyć w jego życiu. Trzeba przyznać, że koledzy z zarządu prowadzą działalność z dużym zaangażowaniem i ogromnym nakładem pracy i wysiłku. Rezultaty tego są jednak nie małe. Wymienię je w skrócie, a następnie omówię je nieco szerzej :

- corocznie organizują 3 spotkania : na święto pułkowe 4 lipca, w rocznicę wybuchu wojny we wrześniu i w okresie Bożego Narodzenia /opłatkowe/,
- zgromadzili już poważną ilość oryginalnej dokumentacji i fotografii dotyczących pułku i nie ustają w poszukiwaniu dalszych,
- zbierają materiały do opracowania historii pułku i przygotowują się do jej wydania,
- podjęli działania dla odszukania zakopanego sztandaru pułkowego,
- od 3 lat współorganizują spotkania z obecnym 4 pułkiem artylerii w Kołobrzegu, który przejął tradycję naszego Kujawskiego 4 pal.

Już samo wyliczenie zakresu działalności tego środowiska i jego zarządu świadczy o wartości ich pracy. Dalej przedstawię to nieco szerzej. Pora w tym miejscu podać kilka nazwisk. Są to przede wszystkim koledzy Zygmunt Hoffmann i Alojzy Nowicki, a dołączył do nich młody kapitan Gąsiorowski z 56 pułku śmigłowców bojowych, stacjonującego w naszych dawnych koszarach, który podjął się udziału w opracowywaniu historii naszego pułku. Są to ludzie,

BI 31/G/8

którym leży głęboko na sercu pozostawienie trwałego śladu o tym jaki był udział 4 pal w walkach o odzyskanie niepodległości w latach 1919 i 1920 oraz o jej utrzymanie we wrześniu 1939 roku.

135

Pierwsze ogólne spotkanie odbyło się 4 lipca 1988 roku, w dniu naszego święta pułkowego. Zebrało się wówczas około 120 osób. W Klubie są w przeważającej liczbie żołnierze, trochę podoficerów zawodowych i rezerwy, bardzo nieliczni podchorążowie i oficerowie /z zawodowych tylko kpt. Krautforst i por. Kubin /d-ca 5 baterii z Pańskiego dywizjonu/. Spotkania z okazji święta pułkowego mają charakter uroczysty. Biorą w nich udział żołnierze z pułku śmigłowców /ze sztandarem i orkiestrą/, bywają też przedstawiciele władz miasta i społeczeństwo. Są okolicznościowe przemówienia i apel poległych. Na wspomnianym pierwszym spotkaniu odsłonięto przed dawnym kasynem oficerskim kamień pamiątkowy ze stosownym napisem, a obok ustawiono armatę. Uroczystości poprzedza msza św. w kościele garnizonowym /w którym n.b. został umieszczony portret płk. Roszkowskiego/. Spotkania wrześniowe i opłatkowe mają charakter raczej towarzyski i są mniej liczne.

Udało się kolegom w Inowrocławiu zgromadzić sporo oryginalnych dokumentów związanych z pułkiem. W większości odnoszą się one do pojedynczych osób, np. legitymacje, dyplomy, mianowania itp, ale są i inne, jak dokument fundacyjny sztandaru pułkowego^{ca}. Zebrano też nieco przedmiotów materialnych, np. oznaki pułkowe. Liczne są fotografie zarówno osób pojedynczych, jak i zbiorowe, nie tylko grupowe, ale ilustrujące jakies zdarzenia, uroczystości, ćwiczenia itp. W ubiegłym roku cały ten zbiór był eksponowany w dużej sali biblioteki publicznej w wielu gablotach; wystawa trwała ponad miesiąc. Zamierzaniem naszym jest przekazanie wszystkiego do Muzeum Ziemi kujawskiej w Inowrocławiu albo do 4 pułku artylerii w Kołobrzegu.

O tym ostatnim muszę wspomnieć parę słów. Pułk kołobrzescki zwrócił się do Ministerstwa Obrony Narodowej z wnioskiem o akceptację przejęcia przezeń tradycji wszystkich polskich jednostek artyleryjskich oznaczonych onego czasu liczbą 4, a do naszego Klubu przesłał prośbę o wyrażenie zgody na to w odniesieniu do 4 pal. Trochę więcej szczegółów w tej sprawie zawierają odbitki z prasy i cztery strony Biuletynu naszego Klubu, które dołączam do listu. Biuletyn został wydany już po raz 6 z okazji spotkania na wspólne tym razem święto obu pułków w dniu 4 lipca 1993 roku w Kołobrzegu. Było nas tam około 30 osób przyjmowanych nader życzliwie. Przekazaliśmy do Sali Tradycji model armaty 75 mm wz. 97 wykonany precyzyjnie w skali 1:10. Sala ta jest urządzona starannie, każda jednostka "czwórkowa" ma wydzieloną wnękę, w której są eksponowane informacje o niej: historia, miejsca walki, dowódcy, rysunki ówczesnego sprzętu i ekwipunku, eksponaty rzeczowe /mundury, łuski/ itp. W tym roku wybieramy się tam ponownie na 4 lipca.

Z inicjatywy naszych kolegów i żołnierzy byłego 59 pp oraz w porozumieniu z obecnymi jednostkami wojskowymi stacjonującymi w naszych

BI 31/G/8

koszarach ustawiono przy kościele garnizonowym cztery miecze Chrobrego ze znakami tych jednostek. Ma to być symbol łączności przeszłości z teraźniejszością. Dołączono do tego jeszcze znak Armii Krajowej.

136

Prowadzone są poszukiwania sztandaru pułkowego. Szczęśliwie dotarto do kogoś, kto był przy jego zakopywaniu. Sporządzono szkic przybliżonego miejsca ukrycia. Przeprowadzono kopanie, które jednak narazie nie dało rezultatu. Są czynione przygotowania do dalszych poszukiwań z czulszym sprzętem. Pomocy udziela pułk kołobrzeski i w czasie pobytu na uroczystościach 4 lipca będziemy m.inn. omawiać termin wyjazdu dla kontynuowania poszukiwań.

Panie Pułkowniku, obawiam się, że mogłem Pana zamęczyć tym tak długim listem. Sądzę jednak, że przedstawione informacje nie będą Panu obojętne i z tego też względu pozwoliłem sobie na tak obszernie ich przedstawienie.

Przekazując wyrazy poważania ślę równocześnie życzenia dobrego zdrowia i kreślę się z szacunkiem

Władysław Sroczyński
Pl. Konstytucji 6 m.21
00-550 Warszawa
tel. 291 281

BI 31/G/8

Panie pułkownika dowódcu dywizji, panowie oficerowie
i żołnierze 4 pułku artylerii w Kołobrzegu !

137

Pierwszy raz uczestniczymy w święcie pułkowym wspólnym : naszego przedwojennego 4 pułku artylerii lekkiej z Inowrocławia i waszego 4 pułku artylerii w kołobrzegu. Z 4 pał jesteśmy związani serdecznymi więzami od czasu odbycia tam naszej służby wojskowej i ćwiczeń rezerwy przed wojną, mile wspomnianych obecnie z perspektywy lat. Przede wszystkim jednak wiąże nas z nim okres tragicznych dni września 1939 r. rozpoczętych wymarszem z koszar na stanowiska frontowe pod Brodnicą, a zakończonych w rejonie t.zw. bitwy kutnowskiej nad Bzurą pod Bielawami, Kiernozią, Brzeziem, Sannikami, Iłowem

Przeżycia wojenne tworzą między ich uczestnikami - nawet gdy w poszczególnych wydarzeniach bezpośrednio razem nie uczestniczyli - jakąś więź wspólnoty, takie nieuchwytnie, a jednak wyraźne uczucie braterstwa broni. Uczucie tej wspólnoty narasta z wiekiem i ono też sprawia, że co roku 4 lipca zjeżdża do Inowrocławia na święto swojego pułku ponad setka "czwartaków", którym udało się przeżyć wojnę i dożyć jeszcze chwili bieżącej.

Dziś mała nasza gromadka gości w Kołobrzegu, bo naszego uczucia braterstwa broni nie ograniczamy do kręgu dawnych kolegów pułkowych. Nie da się bowiem oddzielić przeszłości od terażniejszości, istnieje przecież pokoleniowa ciągłość w służbie Ojczyzny. My, "czwartacy" z Inowrocławia ogarniamy tym uczuciem także żołnierzy jednostki śmigłowców bojowych, która stacjonuje w waszych dawnych koszarach i która tak bardzo życzliwie udziela nam wsparcia, a - od niedawna - obejmujemy tym uczuciem również /bliskich naszemu sercu artyleryjskiemu/ żołnierzy 4 pułku kołobrzесьkiego, który zechciał przejąć tradycję naszego przedwojennego 4 pułku artylerii lekkiej.

Dziękujemy wam za tę inicjatywę bardzo serdecznie. Życzymy powodzenia w waszej codziennej, trudnej i odpowiedzialnej działalności wychowawczej i szkoleniowej dla przygotowania żołnierzy do obrony kraju w przypadku zagrożenia jego bezpieczeństwa. Jeszcze jednak goręcej życzymy wam, abyście nigdy, przenigdy nie stali się kolejnym pokoleniem, które jest zmuszone udowadniać swoje umiejętności żołnierskie w krwawych zmaganiach wojennych, jak to było losem naszych ojców w latach 1913-1920, a naszym w tragicznym wrześniu 1939 roku i w latach II wojny światowej.

Nasz pułk brał udział w walkach w obu tych historycznych okresach. Wyposażony był wówczas w różny sprzęt bojowy, ale podstawowym działem była armata francuska wzór 1897, kaliber 75 mm. Sporządziliśmy model takiej armaty w skali 1:10 jak również kopię archiwalnego opracowania historii wojennej naszego pułku w latach 1913-20. Zechciejcie, Koledzy, przyjąć te pamiątki do Sali Tradycji Waszego, a - jeśli pozwolicie - od teraz również NASZEGO PUŁKU.

Wszystkim oficerom, chorążym, podoficerom i żołnierzom 4 pułku artylerii życzymy pomyślnej i owocnej służby ku chwale Naszej Najjaśniejszej !

Kołobrzeg, 4 lipca 1993 r.

Drodzy przyjaciele sprzed półwiecza, żołnierze 4 pal, szanowni koledzy dnia dzisiejszego, nasi tu następcy z innej wprawdzie, ale nowocześniejszej broni, wielce szanowni przedstawiciele społeczności Inowrocławia !

Jako jeden z byłych żołnierzy 4 pal, młody wówczas podporucznik rezerwy, ze wzruszeniem stoję dziś jako 77-latek w miejscu, skąd w 1939 roku wyruszyłem na wojnę. Znana to cecha psychiczna człowieka, że na starość wraca on chętnie do zdarzeń z lat młodości, zwłaszcza do tych o szczególnym znaczeniu w jego życiu. Wojna zaś na każdym, kto w niej uczestniczył wyciskała kolejno swoje znamię. I to nawet jeszcze przed jej rozpoczęciem, w tych dniach zatroskania i niepokoju - owa podniosła jedność narodu w gotowości do walki i obrony wolności. Potem pełen grozy okres walk, nieustannych bombardowań, przynębiającego cofania się i goryczy klęski - dla nas w kotle kutnowskim. Następnie ponure dni niewoli i okupacji rozświetlane jednak stopniowo coraz bardziej jaśniejącą nadzieją na ostateczne pokonanie wroga i wreszcie radość ze zwycięstwa i dobitcia bestii hitlerowskiej.

Każdy z nas ma z tych okresów liczne własne wspomnienia. Tworzą one między nami więź nawet wówczas, gdy wydarzeń, które wspominamy nie przeżywalismy wspólnie - to jest właśnie to nieuchwytnie, a przecież serdecznie odczuwane braterstwo broni. To uczucie nie ogranicza się do kręgu dawnych żołnierzy. Nie da się bowiem oddzielić przeszłości od terażniejszości, jest ciągłość w służbie Ojczyzny. My braterstwem broni obejmujemy również kolegów, naszych niejako spadkobierców, którzy w naszej dawnej siedzibie objęli służbę stałej gotowości do obrony granic i wolności.

Te właśnie okoliczności sprawiły, że zgromadziliśmy się dziś my, ci, którym dane było przeżyć wojnę i dożyć dnia dzisiejszego. Wspomnijmy jednak także tych naszych towarzyszy broni, którzy odeszli na wieczną wartę, polegli lub zmarli - przywołajmy ich cienie, niech choć w naszym wspomnieniu uczestniczą wspólnie w tym naszym święcie pułkowym. Zechcieli nas dziś przyjąć gospodarze tej siedziby, a przybyli również przedstawiciele społeczności miasta, aby wspólnie stanąć przed kamieniem upamiętniającym nasz pułk.

Istnienie 4 pal, jego działalność szkoleniowa i wychowawcza, jego walki stanowią zaledwie małą część historii, ale wszak z ułamków składa się całość. Chcielibyśmy, aby ta "nasza" część nie poszła w zapomnienie. Przygotowuje się pisana historia pułku, tu stanął pomnik upamiętniający jego siedzibę. Ufundowali go obecni jej gospodarze, za co należy im się serdeczne podziękowanie, szczególnie od nas, byłych żołnierzy 4 pal.

Na tym kończę tę swoją krótką refleksję nad czasem minionym i jego wiązaniem się z dniem dzisiejszym. Nie mam wprawdzie mandatu zebranych, sądzę jednak, że zgodzą się ze mną wszyscy, gdy dowództwu tutejszej jednostki i wszystkim osobom zarówno z tej jednostki, jak i z Klubu byłych żołnierzy 4 pal, którzy troskliwie przygotowali dzisiejsze spotkanie, przekażę wyrazy gorącego podziękowania za włożony trud, a przede wszystkim za życzliwy stosunek do sprawy utrwalenia pamięci o naszym pułku. Niechaj Wasza i - w miarę ubywających już sił - nasza działalność służy ku większej chwale Ojczyzny !

Władysław Sroczyński

Inowrocław, 4 lipca 1933 r.

BI 31/G/8

139

BIULETYN

ŚRODOWISKA ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO 1939 R.
ZARZĄDU KLUBU B.4 PUŁKU ARTYLERII LEKKIEJ W INOWROCŁAWIU

WYDANY Z OKAZJI

6

ZJAZDU B. ŻOŁNIERZY

TEGO PUŁKU

"ZWRACAM SIĘ DO PANÓW Z PROŚBĄ O AKCEPTACJĘ NASZEGO WNIOSKU W SPRAWIE PRZEJĘCIA TRADYCJI 4 KUJAWSKIEGO PUŁKU ARTYLERII LEKKIEJ PRZEZ 4 PUŁK ARTYLERII W KOŁOBRZEGU. OBIE JEDNOSTKI SĄ PUŁKAMI DYWIZYJNYMI I POSIADAJĄ ŚCISŁE ZWIĄZKI Z POMORZEM.

JESTEM PRZEKONANY, ŻE PRZEJĘCIE TRADYCJI WASZEJ JEDNOSTKI, KTÓRA Z HONOREM WYPEŁNIŁA SWOJE ZADANIA PODCZAS DWÓCH WOJEN, BĘDZIE WPŁYWAŁO NA PATRIOTYCZNE WYCHOWANIE NASZYCH ŻOŁNIERZY I MOBILIZOWAŁO NAS DO WZOROWEJ SŁUŻBY W GARNIZONIE I NA POLIGONACH."

Pismo tej treści Rada Klubu Żołnierzy b. 4 Pułku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu otrzymała od d-cy 4 Pułku Artylerii w Kołobrzegu Pana ppłk dypl. Fryderyka Woźniaka w maju 1991 roku.

INOWROCŁAW - KOŁOBRZEG, LIPIEC 1993 R.

Słowo wstępne

Trwa szósty rok istnienia naszego Klubu, którego początkiem była mała grupa inicjatorów – żołnierzy b. 4 Pułku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu, już wówczas – wiekiem ludzi mocno starszych. Kiedyśmy podejmowali organizację naszej artyleryjskiej społeczności w ramy dzisiejszego klubu, mówiliśmy o tym, że niestety późno przystępujemy do tego "dzieła". Dzieliliśmy obawy, że zbyt dużo wiedzy mogącej odtworzyć historyczne fakty o naszej b. Jednostce, niestety wraz z ludźmi, którzy odeszli na zawsze – na pewno już umknęło. Nie musimy chyba przypominać, że przed tym okresem na takie stowarzyszenie się – przyzwolenia nie było.

Wracając dzisiaj do tego momentu tworzenia – możemy stanowczo stwierdzić, że dla odpowiednich ludzi, chętnych i dla organizatorskiej roboty oddanych – nigdy nie za późno, aby dla dobra określonej sprawy uparcie społecznie pracować!

Nasze działanie – ludzi w zasadzie prostych i niestety już starych, ale mocno związanych z tradycją świetnego kiedyś Pułku i jego żołnierzy – przyjęliśmy jako cel – tej przeszłości zachowanie. Starania te, społecznie realizowane – "dopóki żyjemy" – to przecież dla kraju, obecnego Wojska i miasta, w którym ten Pułk stacjonował – duży historyczny i materialny pożytek.

Nie chodzi w tej chwili o to, aby chwalić się z już osiągniętych poszczególnych efektów, bo wiedza o nich bieżąco dociera do zainteresowanych źródeł i tych naszych członków, którzy z Klubem czują się związani.

Widowym, rzeczowym nośnikiem wiedzy o naszej robocie, jest m. in. niniejszy "Biuletyn" – piąte z tychże – w kolejności już wydanie.

Robota to może zgrzebna, jednak efektowna jako materiał, któremu ma służyć, tym bardziej że zrealizowana dzięki "szperackiej" zapalczywości naszego Sympatyka – kol. A. Nowickiego – właściwie wykorzystującego zdobywane materiały źródłowe.

Ten "Biuletyn" – zawiera szczególny charakter – bo nawiązuje do niecodziennego wydarzenia, a mianowicie przekazania tradycji naszego b. Pułku – też 4 Pułkowi Artylerii w Kołobrzegu!

Nie rozwijając tutaj tego tematu szerzej – trudno jednak oprzeć się stwierdzeniu, że teraz będziemy mogli – kiedy zresztą Opatrzność o tym zadecyduje – spokojnie zejść z naszego działania – bo jakąś tam historyczną wiedzę i pamięć, którą chcieliśmy udokumentować przejęli i prawdopodobnie poniosą dalej – żołnierze z artyleryjskiej też "czwórki", ale w Kołobrzegu!

RADA KLUBU

Wydawca: Rada Klubu Żołnierzy b. 4 PAL w Inowrocławiu
 Redakcja całości: Alojzy Nowicki
 Zdjęcia: Archiwum Zespołu Historycznego Klubu
 Strona tytułowa: Alojzy Nowicki
 Druk: Zakład Poligraficzny – Ryszard Musielak
 Nakład: 100 szt.

4 PUŁK ARTYLERII

w Kołobrzegu

sformowany 19 sierpnia 1943 roku w obozie sieleckim jako 4 Pułk Artylerii Przeciwpancernej wywodzi swój rodowód z okrytych chwałą formacji artyleryjskich Wojska Polskiego:

IV Brygady Artylerii

1789—1793

Batalionu Artylerii Legionów Polskich we Włoszech

1799

4 Batalionu Artylerii Pieszej 4 Dywizji Piechoty

1809—1814

4 Kompanii Lekkiej Artylerii Pieszej

1815—1831

4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej

1918—1939

4 Kresowego Pułku Artylerii Lekkiej

1942—1947

ŻOŁNIERZE!

Czyńcie wszystko, aby być godnymi spadkobiercami ponad 200-letniej tradycji oddziałów artylerii oznaczonych cyfrą „4”. Niech ich czyn bojowy i bohaterska postawa staną się dla Was przykładem męstwa i poświęcenia oraz wzorem w codziennej służbie ku chwale

NAJJAŚNIEJSZEJ RZECZYPOSPOLITEJ

ŻOŁNIERZE
4 KUJAWSKIEGO PUŁKU
ARTYLERII LEKKIEJ

WICEMINISTER OBRONY NARODOWEJ
DO SPRAW WYCHOWAWCZYCH

Bronisław Komorowski
Bronisław KOMOROWSKI

Kołobrzescy artylerzyści przejęli tradycje 4 PAL-u

142

List intencyjny podpisany przez Ministra Obrony Narodowej sfinalizował trwające dwa lata starania dowództwa 4 Pułku Artylerii w Kołobrzegu o przejęcie tradycji przedwojennego 4 Pułku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu.

4 Pułk Artylerii w Kołobrzegu jako spadkobierca tradycji oddziałów artyleryjskich "czwórek" zaakcentował to 11 listopada 1992 roku podczas uroczystych obchodów na terenie swoich koszar. Otwarcia uroczystości dokonał dowódca jednostki ppłk dypl. Fryderyk Woźniak.

"Na uroczystość do Kołobrzegu wyjechało kilkunastu weteranów na czele z prezesem Bernardem Paternogą i sekretarzem Zygmuntem Hoffmannem. Artylerzystom wręczono dary, m. in. dokumentację faktograficzną historii pułku, którą przygotował Alojzy Nowicki, oraz rzeźbę w drewnie, stanowiącą powiększoną replikę dawnej odznaki pułkowej. Dzieło wykonał Franciszek Kuźmiński, były żołnierz, mieszkający obecnie w Gnieźnie.

Święto w kołobrzesckim pułku, połączone z obchodami 11 listopada, odbyło się z pełnym ceremoniałem wojskowym. Kombatanci 4 PAL-u podejmowani byli przez artylerzystów z szacunkiem i niezwykłą serdecznością." (PS, HKP – Inowrocław)

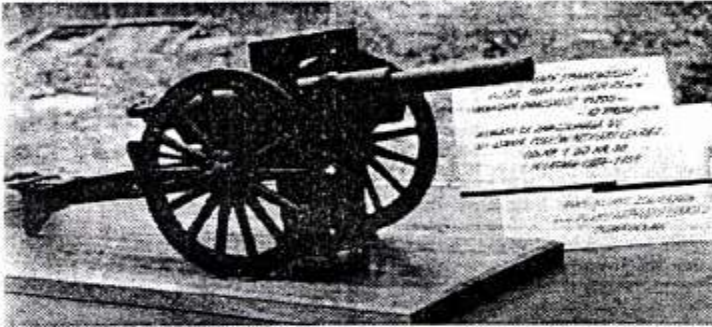
W tym roku, w lipcu 1993 artylerzyści – członkowie Klubu b. 4 PAL pojedą na swój VI Zjazd już do 4 PA w Kołobrzegu. Na zaproszenie dowództwa tej jednostki do Kołobrzegu pojedzie ok. 35 członków i sympatyków Klubu inaugurując w ten sposób Zjazdy, które poczynając od tego roku odbywać się będą na terenie koszar 4 PA. Będzie to jeden z doniosłych elementów przejęcia tradycji 4 PAL w Inowrocławiu przez 4 PA w Kołobrzegu.

Rynek. Oddziały inowrocławskiego garnizonu na uroczystej zbiórce. W punkcie centralnym zdjęcia bateria 4 PAL.

Zdjęcie M. Paula

Spotkanie żołnierzy b. 4 PAL-u

Na zdjęciu: wiernie odtworzony przez żołnierzy 4 PAL model armaty francuskiej, wzór 1897 r., przekazany do Izby pamięci 4 Pułku Artylerii w Kołobrzegu.

W Inowrocławiu odbyło się kolejne spotkanie byłych żołnierzy stacjonującego w tym mieście przed II wojną światową 4 Pułku Artylerii Lekkiej, którego tradycję przejął stacjonujący obecnie w Kołobrzegu 4 Pułk Artylerii.

Ponad 60-osobowa grupa uczestników spotkania uczła pamięć poległych kolegów apelem imiennym, przygotowanym przez byłego żołnierza 4 PAL – A. Nowickiego.

Podczas spotkania przy herbatce i cięście wybrano przewodniczącego Rady Klubu b. Żołnierzy 4 PAL, którym został Wojciech Matuszak. Rada złożyła sprawozdanie z podjętych zobowiązań (zbiórki dokumentów po byłym 4 PAL i przekazania swoich tradycji pułkowi kołobrzegiemu). Były też wystąpienia zaproszo-

nych gości i wspomnienia byłych żołnierzy 4 PAL.

Na spotkanie przybyli m. in. 3 oficerowie dawnego 4 PAL: Władysław Sroczyński i Marian Paul – zamieszkujący obecnie w Warszawie oraz Bohdan Korzeniewski z Inowrocławia. Doszło też do pierwszego, wzruszającego spotkania oficera ze swoim dawnym podkomendnym: ppr. Władysław Sroczyńskiego z bombardierem Józefem Szarym, mieszkającym obecnie w Gąsawie.

Dowództwo inowrocławskiego 56 Pułku Śmigłowców Bojowych podjęło żołnierskim obiadem uczestników spotkania. Spotkanie zakończyło się obejrzeniem taśm magnetowidowych z poprzednich spotkań byłych żołnierzy 4 PAL. (L)

Szan. Kolegom Pułkowym, którzy uczestniczą już w naszych spotkaniach i innych kontaktach – z podziękowaniem Jednocześnie apelujemy ponownie – o utrzymanie z naszą Radą Klubu – ciągłą ŁĄCZNOŚĆ!!!

BI 31/G/844

Wrześniowym zwyczajem

Artylerzyści na pułkowej zbiórce

Artylerzyści byłego 4 Pułku Artylerii Lekkiej (stacjonującego do 1939 r. w Inowrocławiu) stanęli do tradycyjnego wrześniowego apelu. Na zbiórkę w koszarach przy ul. Jacewskiej przyszło ponad sześćdziesięciu weteranów. Uczczono pamięć poległych i zmarłych byłych żołnierzy 4 PAL-u, przy pamiątkowym obelisku złożono wiązanki kwiatów, zapalono znicze i odczytano apel.

Artylerzyści na pułkowym spotkaniu zebrał się w tym roku po raz drugi. 4 lipca miał miejsce zjazd w 4 Pułku Artylerii w Kołobrzegu, który od niedawna przejął tradycje inowrocławskiego przedwojennego 4 PAL-u. – Dalej też chcemy od czasu do czasu gościć w naszych koszarach przy ul. Jacewskiej w Inowrocławiu – zaznacza sekretarz Rady Klubu, byłych żołnierzy pułku, Zygmunt Hoffmann. – Dowództwo i żołnierze 56 Pułku Śmigłowców Bojowych, tam teraz kwaterujący, traktują nas – starych wiarusów – z dużą życzliwością.

Podobnie, było i teraz. Lotnicy podjęli weteranów, obiadem, później jeszcze kawą i ciastem. W bezpośrednich pogawędkach wspomi-

nano lata służby wojskowej i kampanię wrześniową, mówiono o dniu dzisiejszym. W spotkaniu, m. in. wzięli udział, po raz pierwszy, trzej oficerowie rezerwy z 1939 r.: Władysław Sroczyński i Marian Paul z Warszawy oraz inowrocławianin Bohdan Korzeniewski. Wł. Sroczyński spotkał się z bombardierem Józefem Szarym z Gąsawy, swym dawnym podkomendnym.

Uczczono minutą ciszy pamięć zmarłego przewodniczącego Rady Klubu Bolesława Paternogi, wybrano nowego szefa klubu. Został nim Wojciech Matuszak z Inowrocławia. Rada Klubu złożyła sprawozdanie z działalności, odczytano także listy i telegramy od osób, które w spotkaniu z różnych przyczyn uczestniczyć nie mogły. (PS)

(PS)

Nasza prasa odnotowuje sprawy związane z działaniami naszego Klubu!

WRZESNIA 7 1993
Melchiora, P
Wydanie: 0 3
Indeks 35019
ISSN 01379135
Nakład: 67.759 egz.

OREK, 7 WRZESNIA 1993 R.

ILLUSTROWANY
KURIER POLSKI

B I 31/G 8

Z kart historii

15 listopada

● W 1921 r. – 4 Kujawski Pułk Artylerii Lekkiej przeniesiony został z Włocławka do Inowrocławia i objął w posiadanie koszary przy ul. Jaczewskiej. PAL stacjonował w Inowrocławiu do 1939 r. Obecnie tradycje jednostki kultywuje gruba byłych żołnierzy, organizując w Inowrocławiu cykliczne spotkania, zjazdy, wydając biuletyn.

WTOREK, 16 LISTOPADA 1993 R.

ILUSTROWANY KURIER POLSKI

145

CENA 2000

Miecze i znaki pułkowe na figurze Matki Boskiej

W Święto Niepodległości w Inowrocławskim kościele garnizonowym pw. św. Barbary i św. Maurycego arcybiskup metropolita gnieźnieński Henryk Muszyński nie tylko odprawił mszę św. za Ojczyznę, ale również uczestniczył w uroczystości przy stojącej przy świątyni figurze Matki Boskiej Garnizonowej.

Z inicjatywy poprzedniego kapelana garnizonu inowrocławskiego – ks. mjr Kazimierza Antoniewicza na symbolicznym prześle mostu wojskowego (analogia do 2. pułku mostów kolejowych) ustawiono figurę Matki Boskiej, dla której 160 stanowiły łopaty śmigłowca bojowego (56. pułk śmigłowców bojowych). Kapelan Antoniewicz wraz z grupą weteranów i żołnierzy garnizonu uznali,

iż w otoczeniu figury powinny pojawić się także symbole charakteryzujące łączność pokoleń jednostek wojskowych – 59. pułku piechoty wielkopolskiej, 4. pułku artylerii lekkiej, odznaka Armii Krajowej oraz znaki dwóch stacjonujących obecnie w Inowrocławiu pułków. Symbole te umieszczone zostały teraz na „błędach” wykutych mieczach oraz na przesłach będącym podstawą figury Matki Boskiej.

(PS)

W bibliotece

Wystawa militariów

Jeszcze przez dwa tygodnie w Czytelnicy Głównej Rejonowej Biblioteki Publicznej przy ul. Kilińskiego w Inowrocławiu prezentowana będzie wystawa militariów, zdjęć i dokumentów archiwalnych 4. Pułku Artylerii Lekkiej. Ekspozycję przygotowali działacze klubu byłych żołnierzy 4. PAL-u i cieszy się ona dużym zainteresowaniem...

– Pamięć po inowrocławskim pułku chętnie oglądają osoby przychodzące do biblioteki wypożyczać książki, nie brakowało też szkolnych wycieczek – powiedziała nam kierowniczka Czytelnicy Głównej, Jadwiga Rucińska. – Nauczyciele historii, którzy chcieliby pokazać swym uczniom piękną kartkę z historii miasta mają ostatnią okazję...

(PS)

BI 31/G/8

146

Święto byłych żołnierzy 4 PAL-u**Weterani podarowali armatę kołobrzeskim artylerzystom**

Bisko trzydziestu weteranów b. 4 Pułku Artylerii Lekkiej stacjonującego do II wojny światowej w Inowrocławiu, obecnie członków miejscowego Klubu Żołnierzy b. 4 PAL-u, wyjechało do Kołobrzegu. Tamtejszy 4 Pułk Artylerii w ub. roku przejął tradycje dawnych „czwórek” artyleryjskich i zaprosił b. żołnierzy 4 PAL-u na uroczystość święta pułkowego...

Kołobrzescy artylerzyści święcą pamięć IV Brygady Artylerii (1789–1793), Batalionu Artylerii Legionów Polskich we Włoszech (1799), 4 Batalionu Artylerii Pieszej 4 Dywizji Piechoty (1809–1814), 4 Kompanii Lekkiej Artylerii Pieszej (1815–1931), 4 Kujawskiego Pułku Artylerii Lekkiej (1942–1947). W rozkazu podpisanym przez wiceministra Obrony Narodowej Bronisława Komorowskiego nakazano kołobrzeskim artylerzystom „czynić wszystko, aby być godnymi spadkobiercami ponad 200-letniej tradycji oddziałów artylerii, a czyn ich bojowy i bohaterska postawa niech staną się dla was przykładem męstwa i poświęcenia oraz wzorem w codziennej służbie ku chwale”...

Zenon Olejniczak z Mogiła, weteran b. 4 PAL-u, jako jedyny przybył w mundurze do Kołobrzegu. Fot.: JOTES

– Byliśmy i widzieliśmy...
– powiedział nam po powrocie do Inowrocławia Zygmunt Hoffmann, sekretarz Klubu Żołnierzy b. 4 PAL-u. – Możemy zatem w zgodzie z honorem zaświad-

czyć, że kołobrzescy artylerzyści z dumą pielęgnują tradycję swych poprzedników. Na święcie pułkowym było wielu gości, w tym np. sześciu byłych dowódców pułku, ale nasza grupa traktowana była z dużą atencją przez gospodarzy na czele z dowódcą płk. dypl. Fryderykiem Woźniakiem. Podejmowano nas nie tylko na terenie koszar, ale umożliwiono również zwiedzenie miasta i jego zabytków.

W trakcie oficjalnej części uroczystości święta pułkowego inowrocławianie wręczyli dowództwu kołobrzeskiego pułku pięknie wykonany model przedwojennego działa (wzór 1897, kal. 75 mm), używanego w kujawskim PAL-u w latach 1924–1939. Będzie on teraz eksponowany w kołobrzeskiej Izbie Tradycji, gdzie już wystawiono liczne pamiątki poświęcone dawnemu pułkowi.

Warto dodać, iż w Kołobrzegu gościł także dowódca 56 Pułku Śmigłowców Bojowych w Inowrocławiu mjr. dypl. Wojciech Felisiak. Wyjazd weteranów zaś doszedł do skutku dzięki właśnie życzliwości dowództwa tego pułku, które udostępniło autokar.

W tych dniach ukazał się też drukiem kolejny, już szósty, biletyn środowiska żołnierzy. Jak zwykle wydawnictwo – którym kieruje Alojzy Nowicki – zawiera liczne i interesujące informacje oraz wspomnienia weteranów wojska.

(PS)

WIEDZIAŁEK, 12 LIPCA 1993 R.
**ILUSTROWANY
KURIER POLSKI**

BI 31/G 8

147

we ^{sierpniu} ~~wiosna~~ 1939. zastępcy ^{konstytucyjny} ~~parlamentu~~ ^{parlamentu}
 powołanego do majego macierzystego 4 pała Tam
 w koszeceł paktu ppw. do ogólni znowi bateryj
 zaproszony, do której zastępcy projektowały

Bateria wyprodukta z Innow 3 lat 4 wosajosa
 i mowszem mbesprzeawymu pmas. Ruchajajir,
 Kwasnawce do lwa do Bistawa. Dwaćtes lat
 ppw. DTuski, a jopu roztypu ppw. Swozajich
 w Bialawie bateryj zastępcy wosajosa, a
 zainicjowa skienawce do innowi bateryj
 wosajosa w ppw. wosajosa 4 pał

BI 31/G/9

APW 16718

Sprawozdanie

146/VI

148

z kompanii 146/VI 1939 r.

REFERAT
HISTORYCZNY

Por. st. st. Łojko Jan urodzony 4.2.1905 r. w m. Gorty.
 Ostatni przydział: 4 Pułk Jazdy w Pułku Artylerii Lekkiej
 Armadea 4 baterii

Skład personalny pułku:

Komenda pułku: ppłk Pyrek

Kujawa ---: kpt. st. st. Grzegorz Stefan

Ofic. Sup. ---: ppor. Słocimski Jan
 II dyon:

Armada dyon: mjr. Rajewski

--- 1 baterii: por. Hajecchowski Bronisław

--- 2 ---: por. Chujna Wacław ✓

--- 3 ---: Leciński Stanisław

II dyon:

Armada dyon: mjr. Falewicz Kazimierz

--- 4 baterii: ppor. Łojko Jan ✓

--- 6 ---: por. Hajecchowski Józef

--- 5 ---: por. Kubiś Stanisław

Ofic. ogólny 4 bat. ppor. Ostrowski

Ofic. zwiad. ---: ppor. Stasiński

Armada I plutonu: ppor. Jabłoński

--- II plutonu: ogn. pólca: Mielonki

Szef. 4 bat. : ogn. row. Ostrowski

Pobud. bractwa bat. : kpr. udł. Koszyko

Pobud. gospodarczy: plut. row. Witkowski Franciszek

Pobud. zaprzęgowy: kpr. udł. Damański

Kujawa II dyon: ppor. st. st. Męka Władysław

III dyon:

Armada dyon: mjr. Szerepiński Mieczysław

Armada 7 baterii: por. Cęga Jan

--- 8 ---: kpt. Szyrowski ? / Stasiński ? /

--- 9 ---: ppor. Durki-Fraszka Kazimierz

149

BI 31/G/9

2

4 Dywizja Piechoty

16718

Dowódca dywizji: pisk. dypl. Mysiowski
 Dowódca 4 D pisk. dypl. Przemyski. Kuchny
 Szef sztabu dyw. dypl. Machowicz
 4 DZ wchodziła w skład "Armia Pomorska"
 Dowodzonej przez gen. dyw. Bortnowskiego

24. VIII. 39

- pod 4³⁰ ogłoszenie "mob. 4 FPAŁ
 a) gotowości baterii tej zostają osiągnięta w następują-
 cym czasie - A + 22 w 100%
 b) materiał ludzki b. dobry f. w 80% - polacy z
 Prusami i Litwą f.
 c) materiał kaiserski b. dobry, pruski 2 w 90%
 pochodzący z poboru
 d) Oficerowie rez. ugotowali na pierwsze dni wojny
 z powodu braku czasu na dostarczenie wyposażenia
 ich z tabelkami czynności planu mob.

25. VIII. 39

Zorganizowanie rezerwistów ludzkich, oraz kaiserskich

26-30. VIII. 39

Marsz bojowy na myświcką pozycję.

- a) marsz odbywał się myświcką w noc i był
 dość forsowny ± 40 km. /na 1 unit.
 b) po przybyciu na miejsce f. pozyc. obron. f.
 1/4 FPAŁ został przydzielony do Grupy
 pisk. Szewczyka

31. VIII. 39

Przepracowanie rozporządzenia pozycji obronnej,
 stanowisk ogniowych i.p.v.

- a) pozycja obronna przekształca wzdłuż
 zachodniego brzegu rz. Ocy, lewe skrzydło
 było oparte o ujście rz. Lutryny, prawe zaś
 - o pasmo jarów; siłki myświckich pułków
 opierały się myświcką na wschodnią stronę
 rz. Ocy.
 Przewidziano odcięcia obrony, wyniosła około 6 km.

81731

BI 31/G/9 *

3

16.10

150

- 6/ po rozprawy przedpala rośliny umieszczone ognie-
 2 pniechoty ~~16718~~
- cf 4 bat. rośliny przydatna do domowej botaniki 14 pp.
 mgr. Kunda 16718
- d/ ktoś g. 18²⁰ rajsto stauowiska ogniowe p. włączonam
 Tęczuse, oraz przystępowo do mykologii prac
 zimnych

1.11.39

- a/ z nastaniem smie dalszej cisy prac nad rozbu-
 domy Tęczusei i pracami zimnymi
- cf ktoś g. 9²⁰ przeprowadzono wstrelowanie do
 kilku punktów zimnych
- cf ktoś g. 10²⁰ wpl. mykologii mykologii - prarodzadobnie
 w celu rozpoznania naszej przedniej obrony, udowodni-
 na mykologii pat ogonu, gdzie jako obserwator
 mykologii znajdował się ofr. zwiad. 4 bat. ppor. rez.
Stasiński: / lesniczy z Brenna - / ppor. Stasiński
 odnosi kilka strasów, a kiedy rozmawiał, że wpl
 naerwa dalej, samowolnie mykologii i nawet
 niezgodnie z tym dec. bat.

Na scenie miostem na p.o. ogn. pdeha.
 Milerkiego, którego natychmiast mykologii na
 miejsce ppor. Stasińskiego. ogn. pdeha. Milerki
 zdają na czas, czemu walczy zardigerae
 użyczenia i wysuniętego punktu ogonu.

Ze względu na okoliczności w jebich
 znajdował się ppor. Stasińskiego pod egd
 nie odnosi, oraz w przystępek diastanial
 więcej na odpowiednie kulacje go nie myka-
 eratem.

- d/ ktoś godz. 14²⁰ pojawił się na przedpolu kilka
 paucywnych samoschadów - rozpoznawanych,
 które w wstrelaniu przez art. - mykologii i
 cf tego dnia cizka art. wpl. niezgodnie kilka protu

151

BI 31/G/9

16718

4

ostmelinowa nasza przednią linię obrony, oraz
stanowiska art. Wzrost tej szkodliwej choroby
wzrost 15-20% wzmocnienia.

2. IX. 39

W tym południu npl. zaczęła rajnować podstawa
miejscowa do naturale. Laminary npl. zostały
uniemożliwione dzięki skutecznemu ogn. zapob.
II/4 J.S.H.L.

W niedzielnym czasie nastąpił wypadek:
pewien obywatel kompanii p. podst. wyje. do naturale npl.
był nie widoczny tak z p.o. mojego, wysunął się
i ponownie wrócił do naturale npl. na tym doświadczeniu
odciska miłośnikowi naturale bez większych
przeszkód. Wówczas dla kompanii na stogu npl. szio-
nowat w naturale wrócił się z prośbą o wsparcie
go ogień art. Nie mogąc wykonać tego zadania
przy pomocy obserwatora art. wrócił się z pro-
śbą do dy. kompanii nr. 4, że ogień art.
może być wykonany przy pomocy dy. kompanii,
o ile dla baczni myśliwi nie to egidę, ponieważ
mogą być wypadki w wiasnych oddziałach. Dla
baczni myśliwi egidę na moją prośbę. Wówczas
wzrostem / telefonem / dy. kompanii, by myśliwi
obserwacji podawał w metrach w stosunku do
celu i dokładnie obliczenie określil cel na mapie
celu obliczenia danych powyższych.

Określony cel i podawana obserwacja przez
dy. kompanii była b. dobra, ponieważ ogień
wykonaniem doświadczenia i obliczenia. W naturale
npl. zaczęła się. Pomocny wypadek dostał
się do wrażliwości dy. dyw. p. dy. dy. dy. dy.
czego, co es obliczeniem myśliwca / pach-
waży i wzmocnienia wzmocnienia z p. pach-
waży.

BI 31/G/9 152 16⁵18

3. IX. 39. Odbymały w walce Tytko ponigodny podwładni po obu stronach walki. Npł w tym czasie padł cięgi spazt oraz picchoły.
 4. IX. 39. 16⁰⁰ bat. 4ta acelu osłoniła grupowanie wot. i Saborin na stanowisku myśkowania.
 4. IX. 39. Do posudnia - siabe drżania wot. i lodnicowa bombardującego.
 W godz. przygotowania npl. przeprowadził się nat. na lewe skrzydło grupy f. Saborin myr. Kunda f. Saborin i tym razem zostało odparte dzięki dobre przygotowaniu ogóln. II/4 K.P.L. oraz kwalifikacji i decy. Saborin myr. Kunda w tylni, gdzie miał niewiele porządku jak widział myśkując i drżący, a nawet słuchany.
 O godz. 18⁰⁰ zostało zamknięto pogotowie marzowe. Podofarini kilkunastu serii bat. do celu naprowadził instrukcyjnych f. Grupa p.n. Szewczyka f. II/4 K.P.L. marzowi ukrytym myśkaniem na nosną pozycję obronną. Bat. 4ta została przydzielona do Saborin obrony marzowej myr. Hajnowskiego.
 5-9. IX. 39. Sycowici z upleci nie było za myśkaniem drżania lodnicowa bomb. i myśkani.
 8. IX. 39. zginął wot. Saborin lodnicowej por. Lemauski Kibgiliusz dem. plus. art. 14 p.p. II/4 K.P.L. osobnym marzowi uczyli dotarli wot. m. Brury w rej. m. Sobota, 14 p.p.
 10. IX. 39. O smierci zostało namierzona sycowici z upleci w rej. m. Sobota wot. m. Brury.
 4ta batalion była przydzielona do Saborin myr. Saborin f. Kibgiliusz f. 14 p.p. koto g. 1⁰⁰ m. Brury w rej. Sobota zostało słowotwora. Npł zostało odroczone f. repchistij.

BI 31/G/9

6

16718

153

w r. m. Białym około 10-12 km. od Prury
 H. Notarcin tytuł r. g. : Dea dym. p. k. Mysłowski,
 szef sztafu dym. kpt. dypl. Macharadzki, oraz
 kilka oficerów z 14 p. p. zabitych i rannych.
 Dea C. baterii por. Wójcickowski Józef został ranny
 w lewą rękę i nogę.

Straty w bat. 4-ty:

2 szef. + 1 szwadron - zabici

3-4 szw. rannych

Z pozostałych rannych szefów i szwadronów
 bomb. Peterek, który został ciężko ranny w
 lewą rękę w chwili podrażnienia szw. z
 kablami na woj. p. o.

Widzę rannego kum. Peterka i niemożę
 w pobliżu szw. z komyszajką z chwilową pomocą
 w Strzelanin, rannym rannym zabijać
 szw. apatrucek. Kum. Peterek podry-
 skaniem szwadronu zaszadł mi że na
 woj. apatrucek nie przez dea bat. - nie
 pozwoli, ponieważ pi. od tej rany nie
 uszła, a dea bat. musi pomagać picho-
 ci iść na przed so bat. pichota nie
 do siebie wady w tym terenie! Dlatego szwada-
 nie apatruku pomierzył obok znajdują-
 cemu się szef. ponieważ kum. Peterek rannił
 się musiał, co podrażdował niepotrzebny użył
 krwi.

11. IX. 39.

Wie z 10 na 11. IX, oraz cały dzień 11. IX został
 przeznaczony do przygotowania się i przygo-
 towania się do dalszego notarcia.
 O koło godz. 19. j. wiecz. j. rozpoczęto się
 dalsze notarcie. Bat. w m. g. g. r. z. d. g. i
 d. k. o. g. i. o. g. i. o. g. i. o. g. i.

Około godz. 21⁰⁰ npt. mykomy stajęc zapalony i
 wiec po obu stronach drogi (on marze 14 p.p.)
 i po udaniu, że wiec upuści, oraz po przepuszcze-
 niu narzej syney, otrzymani silny ogień 16748
 maszynowy, i morderczy. BI 31/G/q. 154.

Dalszy marze (14 p.p.) materialie zatonaroz
 14 p.p. ponosi dosc pomazne straty; zginęli
 nawet domowca 14 p.p. ptk. Soltyk.

Porostaty oraz tej nocy zostal prerunowany
 na mykulania ig 14 p.p. na dorny podstony
 myjskiej ro m. Drugi w rej. Solwta celu
 przegrupowania ig i organizowania nowego
 uolowca.

12. IX. 39.

II/4 KRAL dotgeryt do puika / 4 KRAL /
 4 KRAL w coiosci zostal przydzielony do bract-
 wiekiego puika pichoty

Arczi 12. IX zostal prerunowany na przemarsz
 4 KRAL na nowe m.p. rozjeze slacowiska ogn.
 p.o oraz przeprowadzeni rozporzania.

13. IX. 39

W godz. rannych brodnicki p.p. rozpoczął
 uolowca wypartez cetyan 4 KRAL.
 12. Beura na msch. ad m. Solwta parownic
 zostata sforsowana, npt odrucony okolo
 8-10 km na południu za neas.

Przibor dalszego uolowca nie pomozto
 sig, parowicz npt. rozgryt podlinguzę
 koniki w pichocie i ord.

Do paludni npt. przesci do przeci-
 uolowca odruconyze brodnicki p.p.
 o oko 5-6 km.

W kilka godz. pominę brodnicki pp.
 parownic probonai uolowca, lecz
 i tymi rozkui zostal odrucony.

1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

własne oddziały J. Brodniczy p.p. - powstos 8
 w tym dniu dobie poranne straty, przemier-
 nis przy wycofywaniu się uł. sągał ogień
 Łowis masywność umiarkowaną w przyrep-
 haed motocyklomyc. BI 31/G/9 16718
 156

Pod ostrym noży własne oddziały wycofały się
 na północny brzeg Bruny.

W deszczach tych w bat. 4ej było kilka rabi-
 tych i rannych szeregowych.

Do bat. 9ej ppor. Durst - Fraska kolumnie
 dostał się do niemiec.

Współpraca Brodniczy p.p. J. w porównaniu
 z 14 pp. wrocławskim J. z god. C. Stabia. Doj basenów
 i kolumny - C. mała przywrócić mogli do współpracy
 z god. Obserwatorzy wzd. promienieli w miejscach
 wyprzedkach w tym dniu z własnej obserwacji. Pomimo
 że posuwali się rano i psichoty.

14. IX. 43.

Przeorganizowanie się i rajski nowej przyje. obrony
 na północnym brzegu rz. Bruny J. na niechci ad m.
 Sobota J.

- Stawiska ognione 1/4 K.P.L. miejscowości uł.
 - 4 bat. 1000 lat. Bogoria
 - 5 " na brzoju rzeki wsi Bogoria Gonice
 - 6 " nad wsią Bogoria Dłutwa
- Bateria 4 była przydzielona do basenu 14 pp.
 mjr. Górczi
- Dzień 14. IX. został przeznaczony na rajski Staw-
 wiska ognione. p.o. onaz przeorganizacji i porządku.

16

15. IX. 43

Ośmiem uł. rozpoczęli natarcie poprzednio sil-
 nym ogniem wzd. Basen mjr. Radziewia
 po kilkunastominutowej walce umiarkowanej był do wy-
 cofania się na następne stanowiska, wskutek
 porażenia na samym skrajem Basen Obrony

BI 31/G/9

Str. 10 16718

16. IX. 43.

Odwrót i ustawa odwrotu w kierunku na Sacharow 158

17. IX. 43

Główny ciąg odwrotu: na trasach przez Tychlin
Kierowca Osmodin.

W dniu tym wst. przy pomocy lotnictwa
bombardującego udało się najwięcej straty 4. G.P.L.
Pomimo tego że wsiy jechali w odległościach
± 100m. to jednak ze względu na buon pokrycia
terenowego i granie kaduc już w tym czasie
obrosł poręczolodniem wst. mogli bezpiecznie wy-
korzystać swe zadanie.

Bad 4 to najwięcej straty poniesione na
odcinku między Osmodinem i Samnikami.

4. G.P.L. do kawalerskiego pułku dajechar
w następującym składzie - sprzętu:

- 1. Bat. tylko części sprzętu
- 2. " 2. działa i 2 praskami. 50 m + 2-3 m. tab.
- 3. " 2. dzia. kot. + 4-2 szt.
- 4. " 2. działa 100 m, 3 jaszczki, 1 podjazd - 2-3 m. tab.
- 5. " 3 " " " 2 " + kilka molar
- 6. " kilka ludzi

7, 8, 9 wiele niedostępnie
W górze wyprzedził ten pułk, myślał wówczas
po zorganizowaniu tego i wysłał 1-nej i to
niekompletny bat, paromartem pod Tychlinem
gdzie miał miał za zadanie ostaniej pociągu
wz. przez 4 G.P. przez Kistę.

Wobec niemożności z pomocą już zajął smu
wła. główny drogą i marzeń największą drogą
pułk w ciągu wsiy odmaszerował i obywateli
drogami. Był to jed. 1000, gdzie odwrócił się
rano 18. IX na krótki odprężenie.

BI 31/G/9 str. 11

16718

18.11.39

Foto gude. 8° w sprawie /mirodania/. Kmitnego
 odparczywa zgłosił się do tego pułku ppłk.
 zwiadowca i melolubnik z Szarych
 Wąchołki wioś w której znajdował się w
 ze wszystkich stron. 159

Wówczas dla pułku ppłk. Pyrek
 po rozważeniu w sprawie i sytuacji zwiadowcy,
 że sytuacja jest poważniejsza i że zdecydował
 się pojechać do Niemoli.

Razem z tego pułku ppłk. Pyrek poszedł
 do Niemoli:

1. kpt. Greger Siedzi dea III / 4 KPHL
 2. por. Hubert Kabiszta dea 5 bat
 3. " Lempiński Stanisław dea 3 "
 4. " Ojga Jan dea 4 "
 5. ppor. Ostrowski dea 4 bat
 6. por. Borszczak Marian dea 6 bat
- + 5-6 Aliczów rezerywy w których namish nie
 wzięli.

Ja po naradzeniu się z tym i plut. 4 bat.
 ppor. Jablonskim, postanowiliśmy się ratować
 przez lasy po spalaniu dokumentów "mob."
 lat. 4 g. Porzeczka ucierpiała udając - dosta-
 liśmy się do Kuzna, potem do Inowrocławia,
 skąd ppor. Jablonski udał się do Poznania
 ja zaś w kierunku wschodnim do granicy
 węgierskiej, gdzie zastaliśmy aresztowany przez
 milicję ukraińską w rej. Perzhyńska, wieś
 Lipowca.

BI 31/G/9

Str. 12

16718

Kykas imieny Alicji
~~o~~ zabitych i rannych / ktore sam widzialam /

Lp	Klasa	Imię	Nazwisko i Inne	Uwagi
1	psk. dypl.	dec 4 RP	Mystowski	10. IX. zabity między m. Łobata - na przelazie nad Brzoz
2	psk. dypl.	ref. 1206 4 RP	Macharski	~ ~ ~ ~
3	psk.	dec 14 pp	Soltyk	Zabity 11. IX. na poludni. od m. Łobata
4	por.	dec plut. aw. 14 p.p.	Lemański Wiercisz	Zabity 8. IX. - miejscowość niedokładnie
5	ppow.	al. ogn. 5 bob. 14 H.P.H.	Lankowski	15. IX. pod miastem Bogoria. ciężko ranny, zmarł w szpitalu
6	mjr.	dec 4/4 H.P.H.	Falowski Karol	15. IX. ciężko ranny w próbie pod fal. Bogoria
7	por.	dec 6 bob. 4 H.P.H.	Kujawski Józef	10. IX. ranny w lesie przy drodze; zmarł nad Brzoz

Lojca

W Tymczasowym Wydziale Politycznym
 w Warszawie ppow. Lankowski.
 daty śmierci innych oficerów z T.H. P.
 - 5 inni, a mianowicie:

- psk. Rabin - Mystowski - 15. IX.
- psk. Soltyk - 17. IX.
- psk. Macharski - 15. IX.
- por. Lemański - 10. IX.

KIEROWNIK REFERATU HISTORYCZNEGO

 DR. WALERJAN CHARKIEWICZ
 KPT.

BI 31|G|9 Str. 13 16718

Wzrostek afiorów i szeregowy lat. 4/4 1918
 który wyróżnił się w działaniach kemp. wzmianki

1. ogn. podch. Niekierski - oficer i pluton 161
 of. nad m. 03 w dn. 1. IX. 39. uratował ułamek jako
 obserwator myśliwcy bat. 4-ej na samowolnym
 opuszczeniu p.o. przez ppw. Stasińskiego f. opis dła-
 taw na str. 3 z 1. IX. /
 of. dnia 15. IX. w chwila myślności i myślności
 - w czasie walk z białymi 14 pp. mjr. Kadziński f. myś-
 - wpi na białym białym i białym obserwator. mys. do ostalnej
 chwila i myślności i myślności ostalnej.
2. ppow. Ostrowski - alie ogn. 4 bat.
 of. myślności b. miła, admagi, zapawa i myślności
 na stanowisku alie ogn. 4 bat. w 1918.
 szereg w dniu 15. IX. kiedy ułamek. kilku ostal-
 - wai stanowiska ogn.
3. ppow. Jabłoński - oficer i pluton b. duzo wstąpił pracy
 i posmięcia w zapadrymaku bat. w
 amunicyjs. Artyki jemu bat. przez coś
 okres działania 1-18. IX. posiadał dostateczny
 ilość amunicyjsi jemu, w rozchod był
 b. duzy.
4. plut. 290. Witkowski Franciszek - podof. gosp. bat. 4-ej
 - jako podoficer gospodarzy wstąpił b. wielki
 wkład w zapadrymaku bat. w zymnie
 przez coś okres kemp - bat. była zapadry-
 - mania dość dobrze w zymności i posy.
 Wjedukrotu. bat. pomagają nawet
 posiadaw, oraz wspierają w zymności bronii.
5. bomb. Jeteren - telef. wjedukrotu narządku
 na wieberpiorostwo fudros budowy linii
 telefonicznej, oraz bohaterstwo rochowanie
 w chwila aduiczenia rany f. dn. 10. IX. /

BI 31/G/9

Str. 14 16718

6. kpr. f. nagmisha mi pamiytau. f. dea patriu komego
Tgerusser
- mykagat b. wido admagi i mgtora, oraz
niejednostajnie narodził się podras ludomy Tger-
nosier. Był wzorem dla podkomendnych. 162
7. bomb. Brod. smiadorca - bardzo starannie i su-
miennie spełniał swe obowiązki, oraz
niejednostajnie pracował z naradzaniem
Tylecia jaas ganica do dey komp. ekleu
adnatricia jego (m.p.) p.o. brona
notarcia i forsonania Brury / 10. IX /.
8. kpr. Losyck - podof. broni bat. / pamiytau ppr.
pabronsięgo / wioy b. wido ~~mi~~ pracy
w dostarczaniu na czas amunicji do
bat. Niejednostajnie w nawiadkach
b. cigickich.
- Ad 4:8 / plud. Witalinski / kpr. Losyck / byli
podof. do awansa, pierny na ogniomisku
drugi na plutonowego

Lajcus

BI 31/G7

Nr. 15.

Uwagi ogólne

16718

163

- A. Materiał ludzki w 90% z mat. indywidualnej/kontrowej; rykoszet b. miłośni hart dziecka, rykoszet równieś miłośny chęć i zapas do walki. Do ostatecznej chwili nie padli na dachy pomimo b. krytycznych i ciężkich momentów.
- B. Materiał kaiski - w 80% z pokoru, jednak b. dobry
- C. Spryt - hodowca 100% i data egzystencji w 100%
- D. - Amunicja: a) zapasnik krótki B2; 42 - zawiodły 20-25 - niemyślny b) zapasnik DYG - b. dobre, niemyślnie i prawie nie było.
- E. Tabor: wozu z pokoru b. słabe; w ciągu 15 dni wymierzył o nos 35-40%.
- F. Lymfocyt: a) do dnia 10. IX. w rękawach dywan b) od 4. 10. IX - 12. IX. Starać się padol. gospodarskiego dot. j. plut. - Wiskorskiego j.
- G. Pobory: wózek - 1.600. Przemysłowym wózek był na ostatniej drodze sierpnia 39. Wobec nie otrzymali nie - nawet poborów za miesiąc 39 r. Wobec trudna 1/4 KPHL po wejściu do akcji wiele nie widzieli.
- H. Lancer dywan, nieporówna b. słabo

Lajwa por.

Por. Wojciechowski Józef Marian
 Korpus strzelcy: artyleria
 służba staba.

ARCHIWUM SIT ŻBRĄJNYGH

№ 298.

BI 31/G/10

BI ~~Q. III~~ ~~X/25~~

164

Interwiew z Por. II

II / 4 pp.

OW Produkcja

data niepełna

- Od dnia 24 sierpnia mobilizacja do dnia 26 sierpnia
- Od dnia 26 września w ułazach w kierunku - faktorem
- 27 postój - las Tomiszka
- 28 postój - las Karaleno
- 29 postój - las Bogocin
- 30 postój - dr. Jozuchowicz / Rozpoznanie st. ogu. i p-o
- 31 postój - dr. Jozuchowicz / Budowa bierzości.
- 1 miesiąc. Zajęcie staj. ogu. i osłanianie
- 2 - " - / na rozkaz d-ey dywizji rys. Talerca
- 2 miesięcy. godz 21 - wiadomości od d-ey batalionu
 14 p.p. że w lesie Stankowicz jest zgromadzenie
 broni pauc i artylerii. Na rozkaz d-ey dywizji
 2 baterie oddaty ogu. poręgu. rozkaz do
 rozpoznania się.
- 3 miesięcy. Zajęcie ogu. - zajęcie stajonisk
- 4 miesięcy. postój u bier. Jozuchowicz k/ Słobota
- 5 miesięcy. postój ubezpieczony między Rybinem a
 Mochanowem
- 6 miesięcy. postój ubezpieczony na pti. Mochanow 2 7
- 7 miesięcy. zajęcie listy - zajęcie stajonisk ogu. 8
- 8-9 miesięcy. Marsz na Dniepr. Zajęcie st. ogu. rejon
Much
- 10 miesięcy. Postój ubezpieczony rejon Dniepr, kol.

Adrianowo. Godziarainy ataku broni pancerniej
ze wzroku i pędziw.

BI 31/G/10

11.11.1940 - walka w rejonie Sobota. Wzajemnie
niakawie łowim, którego d-cy był mjr.
Kozłowski do godz. około 9-10, gdzie nastąpił
rozstrzał

165

Wojciecho wshopor.

6.11.1940

Furczyk
kap. pr. art

Relacja z kampanii wrześniowej 1939 rokuB I 31 / G / 11
6

SR 16953

Część I.

Personalia:Ostrowski Bogdan

ppor.

rezewa

artyleria

4 Pal w Inowrocławiu

dowódca plutonu

Kwatera Stowna 5 K D P - Gimnazjum

5 grudnia 1945

Nie posiadam żadnych dokumentów wzgl. notatek z kampanii wrześniowej 1939 roku.

166

4. pol

Część II. A. Mobilizacja:

6 bateria 4 Palu rozpoczęła mobilizację w dniu 24 sierpnia 1939 roku w godzinach wieczornych we wsi Baleszów (6 km od Inowrocławia). Dowódcą baterii był por. Józef Wojciechowski. Bateria otrzymała pełne wyposażenie ludzi, koni i sprzętu artyleryjskiego i taborowego. Wyposażenie to pobrane z magazynów mobilizacyjnych było wystarczające i w stanie dobrym. Mobilizację ukończono wraz z dopasowaniem sprzętu u koni do dnia 26 sierpnia 39 roku, poczym po pomyślnym wyruszeniu odrazu w kierunku na Toruń. Stan fizyczny i moralny mimo pierwszych trudów żołnierskich, był w oddziale b. dobry.

B. Działania wojenne.

6 Bateria 4 Palu w ramach II dywizjonu 4 Palu przez cały okres kampanii wrześniowej współdziałała z 14 P. Piechoty. Po dokonanej mobilizacji 6 Bateria przemarszowała do Jabłonowa Pomorskiego, gdzie w pobliskim folwarku zajęła kwatery, czekając dalszych rozkazów. W dniu 30 i 31 sierpnia 1939 roku zwiad. baterijny rozpoznał teren na przedpolu, wyznaczył ^{i zorganizował} stanowiska ogniowe dla baterii, punkty obserwacyjne - łączność baterii przeprowadziła i zbudowała się łączność baterijna.

W dniu 1 września 1939 roku bateria zajęła o godz. 7 rano stanowiska ogniowe, na rozkaz dowódcy dywizjonu.

W drodze na stanowiska, bateria została w otwartym terenie zaatakowana przez lotnika nieprzyjacielskiego, w wyniku czego padło 6 km.

Do dnia 3 września 39 roku, bateria 6 przeprowadziła szereg
wstrzeliwań oraz w dniu 3 września wieczorem oddała kilkadziesiąt
pocisków na zękanie piechoty.

BI 31/G/116953
167

34 O północy tegoż dnia rozpoczął się odwrót baterii, nie zakończony przez nikogo

Odwrót ten odbywał się tak do dnia 11 września 39 rano. Praktycznie wyglądał on następująco:

Okolo godziny 6 wieczorem zwykle nadchodził rozkaz do odmarszu. Zmiana stanowisk i marsz odbywał się przez całą noc. Trasa marszu wynosiła przeciętnie 50 km, jednakże w bardzo trudnym terenie. Odbijano się to szczególnie na koniach, które pomeżzone już po paru dniach musiały być wymieniane (z koniami taborowymi)

Za dnia odbywało się zajmowanie starych stanowisk, rabudowa tych stanowisk i sieci łączności.

Trudy odwrótowe udzielały się również żołnierzom, których stan fizyczny i moralny pogarszał się z dniem każdym.

W ostatnim dniu odwrótu łączność baterii z 22 km kabla pobranego w dniu mobilizacji, dysponowała tylko 5 km kabla.

W dniu 11 września 39 r. bateria wraz z całym II. dywizjonem 4 Pułk wzięta udział w walce przy m. Sobota nad Bzurą.

Walka trwała od rana do południa. W wyniku tej walki bateria zmieniła stanowisko do przodu o 7 km.

Następnego jednak dnia t. znaczy 12 września rozpoczął się dalszy odwrót baterii, wypełniony jedynie drobnymi potyczkami.

W całym tym odwrócie bateria stale była nękana przez artylerię i lotnictwo nieprzyjacielskie.

W dniu 16 września bateria zajęła stanowiska w m. Wyborów. Tutaj dopiero dowiedzieliśmy się o sytuacji ogólnej i naszym okrojeniu.

Próby przebicia się do Puszczy Kampinowskiej trwały przez cały dzień dnia następnego.

W dniu tym bateria została rozbita przez lotnictwo nieprzyjacielskie.

Dnia 18 września okrojone oddziały w kotle nad Bzurą popadły w niewolę.

Ostrowski Prógdan 1940.

BI 31/G/12

SR 16941

Hoyer Jerzy - podporucznik
oficer stacyny stałej artylerii
 4 Kujawski Pułk Art. Lek.

We wrześniu 1939: a) oficer zwiad.
 dyonu, b) adjut. dyonu. c) dec. I bat.
 Obecnie: 2 K. D. P., 2 P. A. P. P.

III M. p. 29-XI-45
 4. pat.

168

Relacja za IX-1939r.

Dokumentów, dotyczących kampanii wrześniowej 1939r. nie posiadam i nie posiadam żadnych. Podałki jakie w czasie akcji robiłem i które później w pierwszych miesiącach niewoli urzędniłem, zostały mi skonfiskowane w czasie rewizji przez Niemców.

Tris mógłbym tylko podać pewne fragmenty bez dat, nazw miejscowości i nazwisk uczestników i to niezręcznie ściśle. Zdając sobie sprawę, że byłoby to zgoda bezwartościowa, ograniczę się do podania źródeł, gdzie „sprawordania” i materiały dotyczące akcji 39r. odnośnie mojego pułku i 4. D. P. są zdeponowane.

Na początku 1940r. posiadałem - jak również inni koleśdzy z pułku - relację podobną tej, z tym, że - po pierwsze - miałem wszystko ściśle w pamięci, po drugie - opierałem się na notatkach. Wszystkie te relacje, jak również inne zebrane i ujęte materiały znajdują się w posiadaniu p. p. k. Pyrek Józefa - wojennego dowódcy 4 P. A. L. - który obecnie znajduje się w Murnau - Górna Bawaria. Podobne materiały znajdują się u p. p. k. Sierabitoński (imienia nie pamiętam) der P. D. 4 D. P., który obecnie jest na terenie Włoch lub w Murnau.

Hoyer J. p.

M.P. 28. XI 1945r. -

BI 31/G/13

SR 16951

Relacja

x okiatań wojennych w Polsce w 1939r. -

Styczynski Jan - Kpt.Oficer służby statej - artylerja.

7/4. pol.

169

Dowódca 7 baterii 4 Łyżewskiego Pułku Art. Lekkiej: -

Obecny przyśiał: 5 Wileński Pułk Art. Lekkiej: -

Data spisania relacji 28 XI 1945r. -

Żadnych akt ani notatek nie posiadam, gdyż chociaż chciałem zniszczyć przed samym dostaniem się do ucieczki razem z ektemi wymagającymi zniszczenia, notatek i wspomnień z okresu wojny 1939r. - w ucieczce nie prowadziłem, gdyż było to ucieczkowe, gdyż w wielu wypadkach w czasie ostatnich rewizji były zniszczone i wykonstrowane przez propagandy niemiecką, byli wpływały niekorzystnie na bezstronność osobiste lub sobie kreował ze strony niemieckiej. - Nastawienie kolegów w obozie w Murman do przynajmniej ~~nie~~ pewności było raczej niekorzystne i z tego punktu widzenia słusze, gdyż w kilku wypadkach zachodziły kolegom osheronym o pewne rzeczy w czasie wojny.

Historja okiatań 4 B.P. posiał w obozie Murman See Dywizji

Pan Płk. Kierabitański i swoje wspomnienia z tego okresu złożył mi w roku 1944 na jego życzenie. -

Sprawozdanie moje było bardzo wstępne bo po 6 latach bardzo mało pamiętam szczegółowych faktów, prawie zupełnie mi pamiętaniem nieprzepracowici gdyż brałem udział w bitwach od 1. IX do 16. IX. Nie posiadam map - trudno mi coś sobie odtworzyć. Po wa tam na moim umyśle prawie zupełnie nic mi nie wiadomości o sytuacji ogólnej w jakiej się byliśmy 16. IX

170

BI 31/G/13

16951

A

Mobilizacja: dnia 24. VIII 1939r. - przegrana olu bat. 7/4 pat. -
 we wsi olok ponow punkt na straju mieste Inowrocaw. -
 W baterji miatem of. oginiowego ppor. Przygodzinski - II d-u plut. .
 polk (poiniej) ppor. Chodak Jan - dowoda of.wiad. i d-ey I plut.
 mi pomsztem. - Sten skerezonych bys carlowtari etatowy u 80%
 zerowe. - materjaj b. dobry - 1 kau. Miller - Niemiec - sanitarny
 do kunic b. lujalny. ^(jedyny mowca mi mypadk) Baterja wyposazona wstera carlowtari
 etatowo z tym, ze mi miatem radiostacji. Leopoldowi
 w kunic i sywnosi w 75 etatu i telu mlesnowici. Mob. kateji
 przyprwaditiem bardzo sprawnie bez specjnych trudnosci
 10 godz. A + 24. - carlowtari bylam gotow do wymoznu. -
 Wymoznowicem dopiero o A + 48 n skadnie catego punktu. -
 Sten mowalny i przyomy kateji bys b. dobry. Przytoci (Woda)
 polerac se radusen bys b. dobry zolony do myszotow b. dusy
 ale mi niemozliwyd job to sy w kunic akersio. -
 Grad rozpozsciem duceni dowodciem telu 7/4 pat.

B. Przemierz z Inowrocawie do rej. Brodnica przytem tr skadnie
 punktu. Na pol. vol m. Brodnica stymaitem roker remeldowrai
 sis z kateji jako mychielony do d-ey O.N. w Brodnicy na
 odctach oborowemie na wch od Brodnicy. Bys to rejon
 zelowow i myszonych niostow; na tym kumulu upl. wogole
 mi wolt. St. ogn. bat. rej. m. Czelste p.o. rej. m. Gogsewa. -
 W tym rejonie powstewceni z kateji 2-3 dni. 1. IX dowiodceni
 sis z wpuje rozpozscie - widziem kumordowaniu Brodnicy
 i rejonu na pol. wolemnie - Welk sywnem z olud kumuluow
 boemyl - na menym kumulu do waku nie do dno, golyd
 uplu nawet nie widziatem. Z wotum d-ey dymu upl.
 Sercepskiego Michala dafnytem do dymu manerujacy

2

BI 31|G|13

16951

Na Toruni - wto stowcl. Morn uobhywsiy oij uocq, w oleici
 repedulisy n piercele loine yobni pmedachulisy kouborobowout
 W pownyu oleici o swiaci ustalisy wstancuicy pnie lotusator
 unolone o dusej silie w rejanie kutus (nie swosc). 171

Monotonet cady pntk n sthacnie 4. St. - Straty n loteryj
 mtercelni podynie mroale n sadutona b. upadko gody bylsiny
 berbrami i lotnictwo co chciato te rokoio, My wes moyleisiny
 strowai obrony kicrnig i sthclanie z tkm. - b. ma d. skutecme. -
 Zainiene smyueni esoglyni noanyui mornami murej adporuui
 na pnyhc dicitanie lotnictwa upl. e. -

Z baterij bradam uoliscit n sthacnie 10/4 p. - w histori o
 m. Sobota, Borki, Lawice. Dokladnie rejanie nie piewostan
 Wylongradem muelkie szdunie piodoty i ol-ey dyanie. -

Specjalnych troskoscit nie uistaw: - do du. 16. IX.

do tyj oloty bradam uoliscit we wnysthd dicitansed dyanie. -
 Du. 17. IX po cutowanyu mornu dionedam z baterij (pny unni
 ol-ia dyanie) olo re. Prorucit opkato grola 7 zjawio oij lotu.
 upl. n niewostdianij dotyclus silie. Porlanid co do dalynd
 oliscit mi moylem otymai ad ol-ey dyanie ho same
 nie mi wicidat ho rotkony z putku nie uedandy. - Bostadun
 odyony kicrnid ad ol-ey dyanie mornu na wysrogozol. -

co bylonedam. Morn ten uobhywsit oij sthacni ad pierceli linyj
 do pierceli. bawieni bylsiny po obrogul i polul at do emroku
 Wierowem powstato mi z baterij sthdo 30 lamynd.

Rejan klony pnyerohedam roht wossonie klysi tak re
 trosko mi we ten tenist pried narit. Wnysthd nysglyolat o
 postawic. - W uocq 17. - 18. IX stercim pnybri oij na moulton
 ber sthclie - wngosnie duseo brami pnie. Na nastypny oleici

to sienne ustanowienie z prochy, obywatel organizowany na służbę.
Po przyznaniu adwersji i otworzeniu przez upł. - zastępowa razem z 1 anty
mył sędziem poranka i 20 ty do usiłowań. - Oddziałom umnie
z kółka oficerów do wzięcia w Łęgach. - BI 31|G|13 16951

Reasumując całości walk - stwierdzam, że dłużej zabudowa pomimo
wielu trudów i obywateli co prawda tylko ale w jakichś warunkach
warunkach odbywanych u mnie nie widać się - był rozrywkowy -
wamy w stosunku do nas oficerów do samego końca i w końcu w ośrodku
wzrostali się w inną stronę. 172

Zadanych obywateli przez się odnośnie przeprowadzenia walk
obecnie u mnie nie mogę.

- C. Odnośnie mobilizacji żołnierzy specjalnych trudności mi nie ma. -
Kierując się Kolumny - 1) ostrzeżenie baterji mój wstał przy opuszczeniu
wsi w której się mobilizowała. Strzelano z K.M. - sprawiło mi
niesto (woc)
- 2) Kilkoroletni w czasie moim stanowisk strzelano do baterji
w rejonie wstępujących obywateli.
 3. W czasie walki pod Kutnowem byłoby na drodze jakiejś
cywilny żołnierz strzał z pistoletu mój wycelował do
porażającego się w pole neregulny - wstał roboty. - (Wiemie)

Brak reorganizacji w lat. bardzo dawał się odczuwać tembardziej że
forma walki była trudna. Telefonski sprzęt swój obywatel w 100%

Odnośnie przygotowania fachowego oficerów rezerwy art. to ledwo obste-
tanie - ale gdyby w tym tu potrzebna by inna sytuacja musiałoby być
się - wykonywali jednak dużo i uszczelniały. Pol. i. rezerwi - dobieg.
Leopoldzie w zrywaniu funkcjonalności dobieg - brak był tylko ciekaw
W amunicji reorganizacji się z wstępującej uszczelniały z roboty i po-
głos na naszymi strzeżeniach w czasie moim w tym czasie. - Nie
odciskałem broni - ale to było nieprzeobrażenie - boć ani ra-
mię pobierałem jej z wstępującej wrota. -

W baterji wyróżnił się specjalnie ppor. Chwałek Jan - (obciami 3552)
jako up. ob. - który odciskał ugniam ugniamy się wprost
porozumienie na p.o. już wtedy były pistolety tam mi było -
Ciepło rezerwy - odciskałem prochu art. przygotowany wstał
jako 2 odciskał z Filipowic.

J. J. J.

B I 31/G/14

18325

Relacja z dniem 1939r.

7/4 pol

173

Chodak Jan ppor. of. st. statej. artylerii.

4 P.F.L. 7 bat. dca plut

obecnie 3 K.P.F.L. 2. bat.

3. XII. 45 r.

Dokumentów z opisywanego okresu nie posiadam.

Obsada bat: dca bat 7-ty kpt. Styczyński; of ogu por. roz. narwiszka mierzwan. of zw. i of dca plut 1-go podporządkowy rozemwy, dca 2go plut ppor Chodak Jan.

Pełny stan liczebny bat. uzbrojenie: karabice 100 szt.

Przy mobilizacji nie byłem gdyż 22. VIII. 39 nastaniem wysłany z grupą topograficzną w rejon Jabłonkawa celem przygotowania stanowisk dla pułku. Prace topograficzne były prowadzone do ostatniego dnia sierpnia. Dnia 1. IX. rozpoczęcie dniem wojennych równocześnie nastaje odkomenderowany do bat 7-ty która jako bat wydzielona miała za zadanie bronić przejścia przez stępa (na wschód od Brodnicy) w rozr. z korp. strony narekowej. Starzy miejscowości gdzie bat stępa nie pauszam. Staliliśmy kam do dn 4. IX. W tym czasie będąc na płocie obserw. zauwazyłem na przedpolu upła, w nocy znaki sygnalizacji świetlnej. Na podstawie istniejącego przesłania meldunku, wykryto po naszej stronie stępa sygnalizacji świetlnej.

B.I. 31/G/14

174

174

4 go rozpoczęliśmy marsz na Torun. W rejonie desimoraita Kuchnia, zostaliśmy pierwsi raz zaatakowani przez lotnictwo upla. Strat nie było. Z Torunia dalszy marsz na Kubno. W czasie marszu napotykanie na ogromne masy uciekinierów na drogach, utrudniające posuwanie się oddziałów wojsk. 9. IX przemarsz przez Kubno na m. Karwey. Po drodze, w godzinach porannych, nalot lotnictwa upla na bat znajdującą się w ugrupowaniu całej dywizji. Samolotów upla około 20. Strat w lotnictwie nie było. Jedną bombę rabiły i 2 rannych. Jeszcze przed rozstrzelaniem bat dostatem rozkaz od wyższego dcy do skierowania bat na stan ognia. Przewodzenie bat w rejon uakrany poleceniem ofagowania, a sam udatem się powiadomić dcy bat o zmianie decyzji. Dca bat wysunął się celem objęcia rejonu zakwaterowania bat. Po powrocie na nos, szybko rebratem całej bat i skierowaniem na wyznaczone stau, gdzie 1dc. zostało wyznaczone jako p.pauc. Dalszy marsz odbywał się w kierunku Brury. 15 go przybyliśmy w okolice jeziora Radwan, gdzie bat wspierata uakracie (69 pp?) Bat 17. ma wspierata odcinek środkowy, lewa strona roszy. Odcinek mocno ralsiony nie pozwalający na obserwację. Najcięższe walnie były na lewym skrydle naszego pułku. Nasz pht obserwacyjny, na dnie skraj polany, dający mi doskonały wgląd na cały nasz odcinek i odcinek prawy.

BI 31/G/14 175

Ponieważ na naszym odcinku nie doszło do spotkania
 z ułtami. Zaczętem obserwować odcinek prawy. Na którym
 około południa uharaty się 2 kompanie niemieckie i zaczęły
 kłinać do ułtarcia. Należy chwycić stworzony ogień
 zmusił je do wycofania się do wsi gdzie mieli swą
 postawę wysięgową. Ta wieś była oddalona kilkadziesiąt
 w wyniku czego bateria ułtami musiała zmienić stan.
 Po kilkunastu minutach odcinek znowu podawali
 się do ułtarcia, poprzedzając ich przez cyfrylistów.
 Kilka salw oddanych bardzo szybko, rozbiły i zniszczyły
 zupełnie całą kompanię ułtami, tak że nawet pojedynczy
 żołnierze nie wypadli z ogniem. W tym czasie druga
 kompania ułtami podsunęła się do przodu, tak że
 schowała się za chałupą i wyszła z pod mojej obserwacji.
 Mimo tego zaczętem strzelać ogniem nieobserwowanym.
 Prawe skrzydło tej drugiej kompanii ułtami, zostało również
 zupełnie rozbite, co stwierdzili strzelcy ułtami piechoty
 ułtami, że Niemcy byli pod niebezpiecznym ogniem art.
 Reszta tej kompanii ułtami została wycofana. Droga dla ułtami
 piechoty na tym odcinku została otworem. Skierowały
 Niemcy na lewym skrzydle ułtami i bardzo znaczący
 przy wsparciu czołgów, samolotów i art. tak, że oddziały
 z prawego odcinka poszły do przodu ułtami na lewym
 odcinku, gdzie całą kompanię ułtami obsadza przez Niemców.
 Przeciwnie nie powiodło się. Tuż zaczął się
 na całej linii wycofywać. Został jeszcze raz podawany

BI 31/G/14

176

przez dcz. putku. W wyniku tego ostatniego natarcia etniczny
 zostali rannymi, co dało pod ostrzeg. zmuszając do
 swobodnego wycofania się oddziałów poza Brurg. Tej samej
 nocy mara do m. Boerki. 16-IX samo przybycie do m. Boerki
 gdzie miało być zorganizowane prebieżenie przez przesieczni
 niemiecki. Bateria zajęła stan w m. Boerki. Za z patrolami
 kel i of. zw. udatem się na p. o. wysuniędy do m. Wiellhi i
 dlaté Poddzbie. Tam na rozkazie dożyłut (63 pp) zmuszony
 bardzo dla niego niebezpieczny kett. ostrzeliwaniem linij piech.
 upla i oddatem ogień nieobserwowany na rozkazie piechoty
 który charat się szutcerowy (podtrzymywanie piechoty). W tym
 czasie spotykam obserwatora P.T.C. Informuję go o sytuacji.
 Zamierzam p. o. kucis strzelanie do kett. Około godz 10³⁰
 rozkazem za Brurg na druzie obserw. upl. Zaorynam
 wstrzeliwanie. Po trzech stratach on zacyga rozkazem
 wstrzeliwanie do mnie. Przechodzę do ognia baterii na
 suopie zbierany, potem 2 serie rozpozyskane i drowo na
 którym siedział obserw. upla zostało bez gatery i ogotocze
 z kory. W między czasie dotat do mnie oddat 3 straty.
 Po ukonieniu tego strzelania, zchodzę p. o. celom wyniku
 nie innego. Ica bat. daje mi rozkaz natychmiastowego
 wycofania się, gady na stan bat. wdriera się upl.
 W dwóch grupach odrywamy się od wsi. 25 m od zab.
 pacish upla brafia kety posuwającego się kur. raming
 Telefonista zostaje rozwarpany, następnym razem w bol
 i prawy łokieć, ja lewa noga rżamana, prawa i kwan

BI 31|G|14

177

rany narpane. etio kraceg przykumosci daję rozkaz
 nielowotsernego wycofania się drugiej grupy z of. w.
 Rozkaz ten mi był jwi respektowany, prawdopodobnie ze
 względu na masakrowany moję kwart. Poogtem się
 więc sam wciągac do tyłu. Po kilku minutach stracitem
 przykumosc (zob. 11) Po chwili zbiciła mnie grupa
 iotniery piechoty z kapt. piech, dcq kowp. - który zawi-
 daniany przez jednego strzelca przybył udzielić mi pomocy.
 Pnec mnie i resbtę patrolu zostatem odstawy do T. opatr.
 a następnie do szpitala polowego w Borkach.
 Dnia 17go szpital dostaje się w ręce Niemców.
 zostaję odstawy do szpitala w Łodzi, gdzie 13 marca
 jako inwalida zostaję zwolniony do domu. 31 stycznia
 42 roku zostaję arotkowany przez Gestapo, osadzony
 na Pawiaku, następnie w obozie koncentracyjnym
 Oswiecimiu, Rajshu, Gurien I i Gurien II.
 Olorate iotniery do ostatniej chwili mego pobytu
 w bat. było dobre. Ica bat zawsze stał na wys
 raderna, utrzymuję bat w walnymyem song dlu
 dbaję o rozpatrenie w yermosci i amunicy, czego
 nam specjalnie nigdy mi brakowało.

Prodał ppor.

BI 31/G/15
18327

138

Relacje z działań wojennych 1939 r.

178

ad C. 5. Zawodny Walenty ppor. - of. S. Stęży - artyleria
4 P.A.L. 8 bat. of. ogniowy
obecnie 3 K.P.A.L. - 2 bat.
2. XII. 45.

8/4 pod

Dokumentów dotyczących opisywanego okresu nie posiadam.

ad C. 4. Obrada personalna 8 bat.: 8-ca bat. por. Ogiński, of. ogniowy
ppor. Zawodny Walenty, of. poriad. ppor. Samuliński, d-ca 5 plutonu
ppor. Borkowski Stanisław, d-ca 5 plut. podpor. ogn. Rydel
Półny stan liczebny bat. Uzbrojenie: karabice 100 mm.
Przebieg mobilizacji bez przeszkód, w dobrych warunkach.
8 bat. mobilizowała się w m. Masulawy 6 km od Inowrocławia.
Stan fizyczny i moralny baterii dobry.
Przed rozpozyciem działań oddział materiału do 4 P.A.L. (nawiszek)

ad B. 1. Działania wojenne:

Zadanie bat.: wspieranie piechoty, oraz w kilku wypadkach, jeden pluton jako działą p.panc.

ad 2. a. 3. IX. 39. wymarsz baterii z m. Złoczno (płn. Poodzia) przez Sivoli
do m. Dobrowa-Taka - bombardowanie lasu w którym stała bat. -
bez żadnych strat. Następnie marsz do m. Elżbiecino, 4 IX. wieczorem
przez Tomu do m. Lesniczówka-Kuchnia, następnie przez Pracis'ku -
jiwski do m. Pracis (lesniczowska przefina) koło Wortawka.

W m. Jożefina postój, powstało jedno dośw. - Pracis. 1 pluton przy

nosie jako obrońca ppam.

8. IX. wieczorem wymasz do m. Klütki. W czasie marszu kolumny

171 niemieckich (ludności cywilna) utrudniały swobodne poruszanie się oddziału na nosie.

9. IX. wiecz. wymasz przez Kutno do m. Kasek.

10. IX. w godzinach porannych, w momencie marszu kolumny całej dywizji na nosie Kutno-Lowice bombardowanie przez samoloty bomb. niemieckie. 8 bat. będcę już na bocznej drodze w m. Kasek, poniósł małe straty: 1 kaw. ranny, oraz 2 konie (mimo) ciężko ranne. Masz oddziału - rozstrzelany. Hoła samolotów około 20 szt. - 2 zajęcia stac. ogniowej w m. Kasek.

10. IX. wiecz. wymasz przez Wójciszka, Sewce, Ostów. - Przeprowadzenie przez Pozur, do m. Białawy. Z Białawy masz na nowe stac. ogn. - po nowym przeprowadzeniu przez Pozur utrudnionym z powodu działania lotnictwa upła.

12. IX. stac. ogn. w m. Łduny-Parcelle. Bateria strzela (ogień na Pozur).

12. IX. wiecz. wymasz, przeprowadzenie przez Pozur; zajęcia nowego stac. ogn.

w m. Mysłkowice (?). 13. IX. stosowna walka. - W czasie strzelania

baterii, została ostrzelana przez artylerię upła. Straty: jedno koło przedka uszkodzone. Wierzelem zmienia stanowiska na poprzednie t.j. Łduny-Parcelle. W czasie przeprowadzenia przez Pozur, strzelana artyleria upła - bez skutecznego.

14. IX. na stac. ogn. m. Łduny-Parcelle ostrzelany desek w którym jest bateria - bez strat.

14. IX. wiecz. wymasz na nowe stanowisko (Łarinki; Łanski ?).

BI 31/G/15

180

nieprzyjaciela, wydałem rozkaz (potwierdzony przez d-cę bat.) skierowania
 sprętu i po zabraniu kilku wozów (opt. mierzycy, 3 wozy łęczności),
 oraz pozostałych koni, d-woz z d-cą bat., of. świad., d-cę plutonu,
 szefem bat., 3 działowymi, reszta obrotu i jeźdźców udaremnił się na
 punkt stacyjny 4 D.P., gdzie na rozkaz d-cy dywizji reszta 8 bat.,
 zostały włączone do bat. 9 wiaty. Wkrótce jechał na sprętu 8 bat.
 1 dzień i 1 jechał zostały włączone do 9 bat. W składzie 3 baterii
 dnia 17 IX wiew. z punktu stacyjnego manewrowaliśmy do m-

stacji. Przejmą, gdzie dnia 18 IX. w godzinach południowych, po
 oddaniu prawie wszystkich pocisków i po rozkazu ustnym d-cy
 punktu zaprzestania strzelania z powodu skończenia amunicji
 przez silne oddziały wplą, dostaliśmy się do niwoły wraz z pprot.
 Hoyerem Jenym, pprot. Włodarskim i wszystkimi szeregowymi bat.
 W czasie strzelania z dział, został ciężko ranny pprot. Sonnenberg
 d-ca plutonu 9 bat. Przed dostaniem się do niwoły, pprot. Hoyer
 wydał rozkaz skierowania sprętu, co też wykonano.

Stan moralny jak i fizyczny w chwili zakończenia walki d-ców
 jak i szeregowych nie najlepszy (ranny staby).

Stan uzbrojenia, zaopatrzenia, przydatności do dalszych działań wojennych
 słaby. Próby przebrać się były robione, nawet w ostatniej chwili, w tym
 celu por. Lige, pprot. Samuliński, pprot. Portkowski wraz z świadem
 i gońcami, po omówieniu planu z d-cą 9 bat. pprot. Hoyerem,
 udali się w kierunku do fursy karpiniowskiej, by po rozpoznanie
 udania się baterii, jedynakże nie mogliśmy nawiązać z nimi łączności
 prawdopodobnie z powodu schrytania się przez oddziały niemieckie.

181

181

3.

BI 31/G 15

- w czasie marszu w nocy, ostrzelani przez artylerię upla. (Bez strat).
15. IX. bateria biera udział w pomyslnym ataku w okolicy m. (m. Kálawice?). Wicerozem po ataku, bateria ostrzelana przez art. upla. Bez strat. - Pochoda wzięta do niewoli jęńców, zdobyta spryt. (karabiny maszynowe.)
15. IX. wiecz. wymarsz do m. Proszki.
16. IX. zorganizowane baterie w celu przeciżenia niemieckiego pięścienia okrążającego nasze oddziały. Niepowodzenie - dwie nity upla. 16. IX. wiecz. wymarsz w kier. na Wyszogród. Po drodze obronnie trudniejsi, z powodu zatarasowania drogi przez kolumny tabornwe, oraz przez minierunek mostków przez lotnictwo niemieckie.
17. IX. rano krótki odpoczynek w m. Chajno II, skąd wymarsz kolumna (pod) rozstrzelana w dalną drogę. Od świtku czynne lotnictwo niemieckie upla. Ze naszymi oddziałami stosunkowo nie daleko pomniejszy się oddziały upla.
17. IX. około godz. 8⁰⁰ na drodze Chajno II. - Dwiny, zostaje bateria dwukrotnie (z przerwą półgodzinną) zbombardowana i ostrzelana przez samoloty niemieckie upla (około 18 samolotów).
- Schor. Tworzyło rannych, także kilku kanonierów, dca II-go plutonu zaginął, reszta kanonierów rozbiegła się nie wracając do bat. Jedno drucio uszkodzone, jeden jeńca kapalił się (ładunki prochowe). Około 70% strat w koniach karegowych.
- Z powodu niemożności rabrania sprzętu, wstawia się stan pozostałych koni bardzo słaby (wyzerowanie ciągłymi marnotami), oraz bliskości

5.

BI 31/G/15 182

Lepi III. Uwagi końcowe:

Trudności w rozpoznawaniu byty, wstawca w cyfrowi, passę dla koni.
 Zaradusi' oddzielną w działaniach odwrotnych dobra.

Odstąpienie się robotniczy (w ostatnim) pora dniem ostatnim nie było.

Wzrost słowności przewagi lotnictwa bardzo wielki na morale, na komunikację (retory), na rozpoznawanie.

Sposób wyżywienia i wyprzedzenia w amunicji po pierwszych walkach dobry.

Zawodny H. pyror.

4. D. P.

758

758
FR

BI 31/G/16

SPRAWOZDANIE

183

z udziału w Kampanii Polskiej 1939.r.

4. pol.
pt. marsz.

1. Nazwisko, imię, stopień oficera (ewent. inne dane pers.).....
Dziembowski Lech podporucznik-inżynier.
2. Przynależność służbowa i funkcje w czasie Kampanii.....
4 kujawski pułk
Artylerii Lekkiej - dowódca plutonu Baterii Marszowej -
3. Sprawozdanie z okresu mobilizacji (kres przed 1. września 39.r.).....
4. mobilizowany
dn. 28. 8. 1939r. Inowrocław. Tworzenie baterii marszowej z pozostałości pułku
wej 4 P. A. L. w. Stan linb. 209. Cel: składowanie w dywizjonu w cmentarzu
Skiermiewice. Dowódca baterii: por. Dłuski, zastępca i och. ogn.: por. Sroczyński Witold.
Dowódca I plut. ppur. Dziembowski Lech, dowódca II plut. ppur. Jagodziński Zenon, dowódca III plutonu
ppur. Jankowski Alfons. Organizacja i utrzymanie - bez sprzętu art. - poniekądowo
w Koszarach, później od 31. 8. w m. Marylewy pod Inowrocławiem.
4. Sprawozdanie z wojny od 1. września 1939.r. aż do momentu dostania się do
niezwoli 1, 2 i 3 września skolewanie baterii w m. Marylewy - 4. 9. 45. Wymarsz
Baterii Marsz. do Osrodka. Kolejne etapy: Kruszewica - Prowse - Głodeczek, - Gostynin
Jabin. - Sobota. 16. 9. w m. Łazniki rozdził ppur. pułk. dypl. Czerwiński dyw. Artyl.
Dywiz. Baterii na uzupełnienie 4 P. A. L. III. I pluton skierowany do I Dywizji
w m. Świerzy. Dowódca I Dywizji. ppur. Kopaczński. Dowódca 4 P. A. L. III ppur. Pyrek. Sprzedano
my artylerii do I Bat / I Dywizji. Dowódca Bat. por. Wojciechowski Bronisław. 17. 9. rozkazi Dywizji
pod Kieroziem. 18. 9. zbiórka artyl. w lesach Stare Budy. 19. 9. rano przejście Bzurę. 19. 9.
o 17^h. dostawia się do niezwoli w m. Śledaw. 22 października 1945r.
5. Data sporządzenia sprawozdania..... 22 października 1945r.
6. Obecny przydział (względnie adres)..... 2 Komp. obs. I Batalion - Dissau.
Samochodowy Rejon Eatin.

Dziembowski Lech ppur.
P o d p i s o

184

4 dac
4 bet. plot.

185

BI 31/G/17

Por Michałski Stanisław
10. P. M. C.

SR 17580

4 dac. Kol. am.

Relacja z kampanji wrześniowej
1939 r.

- 5 arkuszy.

-1-

BI 31/G/17

186

17580

4 dec

Część I.

Michalski Stanisław Juljan
podporucznik
oficer służby stałej
 artyleria

we wrześniu 39r dea Kol. am. 4. DAC.

obecnie przydzielony do 10 P.A.C.

relacje pisze w grudniu 1945r. Pamiętników żadnych
 na ten temat nie posiada. Piszę wszystko z pamięci.

Część II.

A. Mobilizacja.

24 Sierpnia 1939r. około g. 4.00 otrzymanem rozkaz

natychmiastowego meldowania się w kancelarii 8. P.A.C.

Po 20' byłem w kancelarii, gdzie ówczesny dea pułku
 płk. Grabczyński Florian zawiadomił zebranych oficerów,
 że jest mobilizacja. Godzina A jest g 6.00. Płk. Grabczyński
 dodał, że nie jest to jeszcze mob. powszechna. Otrzyma-
 liśmy taki mob, tak że mieliśmy jeszcze około 1,5 g.
 czasu do rozrządzenia się z przyszłą pracą.

Ja miałem mobilizować kolumnę amunicyjną
 4. D.A.C. Na dec 4 D.A.C. był wyznaczony mjr Staehowski
 Stefan, którego znałem osobicie. Dec baterii 155^{mm}
 był kpt. Brakiewicz Marian, dec baterii 105^{mm}
 kpt. Oborski Alfons. Oficerami opinionymi byli
 ppor. Gamałski Bohdan i ppor. Kozłowski Eugeniusz.
 Of. zwiadowczy dyomu kpt. Jerzyński, dea plutonu
 ppor. Siegmund Józef.

Moim zastępcą w kol. am. był chor. Marcinkowski,
 zaprzęgniwy kpr. Kwiatkowski.

Mob. rozpoczęta się w koszarach 8 P.A.C. w Toruniu.

187² BI 31/G/17

17580

a po 6 godzinach w myśl instrukcji przeniostem się do majątku Przysiek około 5 km od Torunia. Na przeprowadzenie mob. mieliśmy 36 godzin.

Mob. odbyła się przepisowo. Wszystko otrzymane w oznaczonym czasie. Amunicję pobieraliśmy w składach am. Łysomice. Nie było dojazdu do samego miejsca, gdzie leżała amunicja, tak że trzeba było duxo myślitka, aby zatać wozy. Duxo dyomu zarządził aby wozy z amunicją spakował w lesie, gdyż w razie wybuchu mogły majątek Przysiek mógłby być bombardowany.

Nastroj żołnierski był bardzo dobry. Jeden tylko moznica domagał się aby go zwolnić mówiąc, że jest chory. Stwierdziliśmy jednak, że był zdrów i zatrzymaliśmy go. Bomb. Marszałkowski upił się i przez dłuższy czas nie był zdolny do wykonywania żadnej pracy.

Kol. am. miała 40 wozów parokomowych + 5 koni wierzchowych dla stopniowych.

25. VIII. 39. odbyła się przysięga i o godz. 22.00 wyjechaliśmy w kierunku Prus Brzódzkie, przydzieleni do 4. D.P. Pierwszy marsz wemy 20 km. był bardzo ciężki, gdyż dla ukrycia ruchu jechaliśmy drożyną lesną bardzo piaszczystą. W czasie tego marszu jeden koń został przebity dyszkiem. Konia tego odstaliśmy do 8 P.H.C. W czasie następnego marszu zastaliśmy się koto u zapetnie nowej kuchni. Przemieściliśmy z kol. am. uzupelnili straty w bardzo krótkim czasie. Jak później doświadczymy, typowe wozy artyleryjskie i kuchnie polowe były zrobione z kruchej drewna i koto zastaliśmy się już w pierwszych dniach marszu.

Dzięki kowalowi i stolarzom spóźnieniu jednak w marszu nie było.

Już w pierwszych dniach marszu bardzo skutecznie zabrał się do pracy lekarz wet., który wykorzystywał przerwy w marszu do szeregienia koni.

31 sierpnia przyszedł rozkaz do rozpoznania. Prycelem dyon stał w lesie na białku. Tego samego dnia dea. grupy ptk Korycki Józef inspekcjonował dyon. Stwierdził, że wozy mamy dobre i nakarat, alej na postojach rozbiegać konie zupełnie.

B. Działania
wojenne

Dzień 1 września zastat dyon w rejonie Golebiewo-Melno. Rano dowiedzieliśmy się, że pobliska stacja kolejowa Talmonowo została zbombardowana ale dea. dyonu zabrał rozprzestrzeniania tej wiadomości. Dyon wszedł do akcji już w pierwszych dniach wojny. Z kol. am. statek numeras w majątku u Niemca, który był, jak zastatem poinformowany, komendantem „Hitlerjugend” na Pomorze. Na mob. nie stawiał się twierdząc, że podczas smarowania wozów, które miały odejść na mob., os upadła mu na nogę, niarząc jeden z palec. Jakoby na potwierdzenie tego nosił opatrunek na nodze i wzywał laski. Około południa Niemcy zostali ewakuowani przez nasze oddziały w celu uniknięcia sab. taxu.

Od pierwszego dnia wojny w każdą noc mysofywaliśmy się do naszych rejonów; ogólny nastrój był, że jest to manewr naszego dowództwa.

3 września w południe otrzymaliśmy pisemny rozkaz od dea. dyonu udania się natychmiast po amunicji do odległego około 8 km lasu Wronki. Miałem zabrać

189

BI 31/G/17

17580

wozy kol. am. i puste wozy z baterji. Z amunicją należało powrócić na to samo miejsce. Wyruszyłem w rozkaz i we wskazanym miejscu spotkałem kolumnę taboraną pełną amunicji pod dowództwem ppor. Berga. W czasie przedomyczenia amunicji wstąpiła piechota piech. drita w rejonie tego lasu przy czym myśliwice niemieckie przelatują na znacznej wysokości. W kilkanaście minut później bombowce niemieckie zaczęły atakować las. 3 Tak bombowców wrzuciły dużą ilość bomb w nasz rejon. Na szerokość las był gęsty i szersze konie nie mogły wystrzelać precyzyjnie, za wyjątkiem jednego zaprzęgu, który uciekł. U nas zabitych nie było; straty śmiertelne były tylko w piechocie. Wracając z amunicją matryni grupami obserwowaliśmy bombardowanie okolicznych wsi i dróg. Na szosie odległej 6 km od lasu Wronki niemiecy bombardowali kolumnę ludności cywilnej. Widok był straszny. Pożary obejmowały coraz to większe kręgi. Przecinalismy szosę na której była zombardowana kolumna piechoty. Masy ratowanej amunicji leżały wzdłuż drogi. Porzucone plecaki robiły przykre wrażenie. Podobno miały tu przejść czołgi niemieckie. Zaśleliśmy zbierać amunicję na swoje wozy. Grupy żołnierzy i cywilów porzucone przez podmuch bomb spotykaliśmy tu i ówdzie. Szereżliwie natknąłem się na wstąpiły dywan, który myślałem się już na nowe miejsce. Tworze wyrzutek były pomarańcze, a nawet przepiękne grochy.

Amunicji mogliśmy masę, gdyż był rozkaz aby brać jej tyle ile się da. Na mozaik było po 40 pocisków do armaty 105^{mm} i po 20 pocisków do

155. Do tego dochodzily jinsze skrzywie z prochem i zapalnikami. Wozy wiece byly przeladowane i wyszly ty sie bardzo szybko; rzemieslnicy mieli w zwiazku z tym bardzo sluzo do roboty. Pracowali bardzo ciezko i z zadania sie mywiadzali. Konie byly troska roznieczone, ktorzy rowniez stawali na wysokosci zadania. Byly wypadki, gdzie trzeba bylo wzoz zamienie. Womeras (przynus mi byl stosowany) zostawialo sie wzoz gorszy wzamian za lepszy doplacajze rowniez stotywni popranymi od platuika dyonu ppor Koalowskiego Piotra.

Niedaleko Torunia przy wyepytowaniu sie otrzymalismy polecenie zaopatwienia sie w zywnosc i uprzaz z powiazu, ktory nie mogli byc juz ewakuowany z powodu zmieszczenia tonu. Pobralismy wzoz duza ilosc uprzazy, stoniny, papierosow i amunicji. Wybawilo to nas poniej z wielu ktopotow.

6 Wrzesnia w nocy przeszlismy przez most kolejowy w Toruniu na postoj w lasy na poludnie od poligonu. Podczas przemarszu przez Wloclawek ludnosci rozdawala czekolade i ciuchom, a w rejonie miasta byla strzelanina.

8 Wrzesnia otrzymalem pisemny rozkaz od cley dyonu udania sie po amunicje do Gostynina oddalonego od nas okolo 12 km. W mysl rozkazu wyjechalem po poludnie i podczas drogi zastanawialem sie nad slaboscia swego oddzialu. Oprzez KB, ktory mial kazdy szeregowy bylo etatowo na 40 wzozow kol. am. 2 L. K. M. do obrony plot. Mysl o bronii pancernoj nie dawala mi spokoju.

191

-6-

BI 31/G/17

17580

Późnym wieczorem przybyłem na dworzec kolejowy Gostynin. Zastatem tam 2 pociągi pełne amunicji karabinowej, granatów ręcznych i granatów art. lekkiej; ciężkiej amunicji nie było. Zabralismy dużo granatów ręcznych i wq. wskazimek pierwszego pułkownika, którego przypadkowo spotkalem, udałem się 8 km poza Gostynin po amunicję ciężką.

Po pobraniu amunicji miałem duże trudności w odnalezieniu swego oddziału, który w międzyczasie zrobił skok.

Ze odnajdywano się swoje oddziały, to było prawie że myślenie, a raczej rowerzystów-gonców, których stworzenie narzuciła konieczność.

13 Września przyszedł rozkaz zlikwidowania ilości nozów przynajmniej do połowy. Należało też zostawić najgorsze konie. Wozy te i konie zostawilem rolnikom, biorąc w zamian pokwitowanie odbioru.

14 Września wieczorem otrzymałem rozkaz od dywizyjnego wystania pustych nozów po amunicję w rejon Gostynina. Wystalem wówczas 10 nozów pod dowództwem mojego zastępcy chor. Marcinkowskiego. Podczas skoku dywizji w kierunku na Wyborowo wystalem 3 rowerzystów-gonców po drodze do chor. Marcinkowskiego, lecz oddział ten już nigdy nie wrócił.

Radosną dla nas kartą była klęska Niemców nad Brzuzą w okolicy Piątka. Zaliczmy wówczas napisiał. Entuzjazm naszych żołnierzy był nie do opisania. Po drodze spotykaliśmy jeńców niemieckich transport

warych do tyłu. Pray drodze która szliśmy widać było baterie niemieckie pozostawione w popiochu. Jednak czas naglił i nie mieliśmy okazji do obejrzenia głębiej tych krzątających świadków germanizacji strony.

Saperscy nasi abudowali prowizoryczny most, przez który spieszyły nasze oddziały, aby dopaść tych, którzy w porażce uciekli. Piechota siedziała na wozach artylerii i każdy jak kto mógł part naprzód. Oddziały lepsze przechodziły wbród. Wśród ogólnego wysiłku rzuciłoby się na myśl, że to była wojna polsko-niemiecka.

Niemcy jednak rzucili nowe oddziały do walki, a gdy te nie pomagały, to świeżo masę rajstów ich miejsce. Trzeba było się znowu wycofywać.

Pod drogą spotkaliśmy na stacji Jaskowice pociąg z nowymi samochodami. Obsługa pociągu prosiła aby te samochody zabrać, bo ten na stacji jest już serwowany. Nikt jednak z nas samochodu prowadzić nie umiał.

W nocy z 15 na 16 września byliśmy ostrzeliwani przez artylerię niemiecką. Wycofaliśmy się jednak bez strat.

Była powszechna pogłoska, że jesteśmy otoczeni przez Niemców.

W nocy z 16 na 17 września masserowaliśmy długą kolumnę w kierunku na m. Kierucka. Rano 17 września zaczęło się wzmożone bombardowanie niemieckie. Straty w całej kolumnie były olbrzymie. Poabitę wozy saperskie z pontonami blokowaty szosę. Porozumiewana amunicja ciężka leiała obok dróg, tak, że dotadomywali-

193

my swoje mozy. Po krótkiej przerwie bombome niemieckie zaatakowały kolumnę na nowo. W moim oddziale były duże straty w koniach. Zatrzymaliśmy się w lasku koło Kiernowi, aby przeczekać bombardowanie. Niemcy jednak tym razem bombardowali masywnie. W moim rejonie był lekarski dyon, szpital i część takonu dyonowego. Około południa 17 września dea dyonu rozkazał, aby w przerwach między bombardowaniem maszerować w kierunku na Stów. Marsz na dobre rozporządził się wtasem dopiero wieczorem. Droga była niesamowicie zakorkowana. Zjechaliśmy na drogi polne. Piaskryte drogi utrudniały marsz. W rejonie nasz zaczęły docierać sygły niemieckie. Z powodu ciemności nie były one jednak groźne.

C. Zakonierwie walk

Rano 18 września ujrzałem zdaleka białą chorągiew na kościele w Stowie. Na żołnierskich zrobiono to przygnębiające wrażenie. Spor Gawalski of. ogn. baterii 155^{mm} oświadczył mi, że z baterii zostały tylko 2 działa z czego jedno było uszkodzone. Maszerowaliśmy lasami w kierunku na Bzurę. Na polanie spotkaliśmy obrymą masę szeregowych czekających na kapitulację. Nastroj był wrogi. W innych miejscach byli żołnierze z bronią, ale ogólny nastrój był, że nicma sensu dalej walczyć. Krążyły też wieści, że należy się przebiec na wschód w kierunku na Warszawę, Modlin i Wyszogród.

Przed wieczorem dea dyonu zakomunikował żołnierzom, że obowiązki żołnierskie w stosunku do Ojczyzny wypełnili. W obecnej sytuacji należy się przebiec na wschód pojedynczo lub małyimi grupami. Jestli

któresz może wracać do domu. Ci którzy wracali do domu mogli zabrać konie i wozy. W tej chwili dyon został rozwiązany.

Postanowiliśmy maszerować do Warszawy. Odległość była około 120 km. Odległość tą przebyliśmy w ciągu 7 dni maszerując przez puszcę kaminowską. Po drodze dowiedzieliśmy się, że bolszewicy zajmują naszą wschodnią część.

W grupie oprócz mnie był mój dea dyonu mjr. Staehowski, lekarz dyonu por. Marchwiński, mjr. Kucharski i kpt. Kucharski z art. pomiarów, por. Komosiński Stefan z F.P.A.C., kpt. Jodkiewicz Wład. z art. pomiarów i kilku spacerów z piechoty. Iła z nami również niewielka grupa szeregowych.

W Izabelin - Łaski k/Warszawy przechodząc przez linię niemiecką, natknęliśmy się na placówkę niemiecką, która nas ostrzelała. Mjr. Staehowski został ciężko ranny i dostał się do niewoli; ja zostałem ranny w lewy bok, ale z resztą grupy udało mi się uciec. Ponieważ już śmiało więc postanowiliśmy zatrzymać się i przeczekać do następnej nocy. Zatrzymaliśmy się w budzie ogrodnika i przesiedliśmy tam do g. 17 dnia następnego. W odległości 200 m od budy była kuchnia niemiecka, ale do budy nikt nie zaglądał. O godz. 17.00 patrol niemiecki prowadził linię telefoniczną tuż koło budy i jeden z żołnierzy zauważył nas. Podczas alarmu (gdzie patrol ten nie miał broni) uciekliśmy ogrodami około 500 m, lecz kompania niemiecka otoczyła naszą rejon i dostaliśmy się do niewoli.

-10-
195

BI 31/G/17

17580

Część III.
Uwagi końcowe

Reasumując nasz myślenie we wrześniu 1939 r. uważaliśmy, że środki i cele stwierdzamy, że żołnierze polski dają ze siebie maksimum wysiłku. Biorąc pod uwagę to, że noc w noc trzeba było maszerować, to każdy żołnierz poza zadaniem bojowym dostarczał masę kłopotu w związku z utrzymaniem sprawności oddziału. Brak snu był powodzeniem, że byliśmy prawie półprzytomni. Brak było środków łączności, a wśród ciągłych nalotów oddziały często się rozprasały chociażby na niewielkiej przestrzeni w terenie. Były więc trudności w ponownym zebraniu się. Rozpraszanie się było koniecznym, aby uniknąć strat. Łączność w pododdziale mimo wszystko można było utrzymać, gorzej było z utrzymaniem łączności z innymi pododdziałami lub wewnątrz pododdziału, gdy pod koniec działań, na rozkaz dęły dywan, kol. am. podzieliliśmy na dwie sekcje. Wówczas gdy druga sekcja pojechała po amunicję, to łączność zupełnie z nią straciliśmy. Nie pomogli wówczas i nowożytni goście.

19 września 39, a więc w dniu kiedy dywan przestał istnieć, nie miałem łączności z 10 wozami, które były pod dowództwem mojego następcy chor. Marcinkowskiego. Na pozostałych wozach było jeszcze dużo amunicji ręcznej i furazju, jednak w czasie bombardowania straciliśmy dużo kani i nie było możliwości uzupełnienia ich. Utworzyłem kilka ekip celem zdobycia kani, jednak okazało się wszystko bezskutecznym. W bateriach było podobnie. W sercach żołnierzy widziałem żal.

Michałki
P. P.

Criso I. se.

1 BI 31/G/18
S. 16933 196Oborski Alfons duodwuk Bagustaw
Kapitan, stabsz starsza, artyleria, 4 d. a. e.

Dowódca 1 baterii, obecnym przelicz: 13 p. a. e.

399

Relacje spisane dn. 5. X. 1945r.

4. dac.
(dca)

Dokumentów epizodycznych relacji mi posiadani, natomiast
ani wspomnień osobistych mi epizodycznych. Nie brałem
udziału w epizodycznych formach, przewożeniu i adwizji
w kampanii 1939r. z tego powodu, iż uważałem że udział
we wobec przesładowanie Niemców, by naprowadzić
na plac ludzi, o których mi wiadomości, co robisz
i jakie są najważniejsze. Był oficerem w meczali byś tego
zdania.

Criso II se.

4 Dywizjon artylerii ciężkiej
Dowódca i szef 2 baterii a 3 pułk.1 bateria - 105^{mm} arm. 19192 bateria - 155^{mm} haab. 1917

Dowódca dywizji - s. p. mjr. Stachowski Stefan

" 1 baterii - kpt. Oborski Alfons

" 2 baterii s. p. kpt. BRAZIEWICZ Jan

ofic. zwierz. dywizji s. p. kpt. Jędrzejewski Andrzej

szef sztabu armii. - ppor. Michałowski Stanisław

ofic. gospodarczy - ppor. Kozłowski Piotr

1 ofic. ogn. bat. 1 - ppor. Rozowski Eugeniusz

2 ofic. ogn. bat. 1 - ppor. Sigmunt Józef

ofic. med. bat. 1 - ppor. Sokolowski

Wszystkich oficerów dywizji mi pamiętam, gdyż mi
znaniem ich dobrze. Do dywizji weszłem przy wzięciu
w dniu polowej mobilizacji, a pułk mi matem
pułkiem.

- Wyposzerzenie wzdłuż planu mob. - to. dobre, jedynie
opis tablicy z poboru i staniem etym, ważnym.

- Mobilizacji - Kolonnie i dn. 24. VII. - godz. 11 - 7 - ma

bu przeszkod. - Kalkulacja prasa - dostateczna - dawny brak
środków transportowych. Wzięcie od magazynów 15-17 ton.

Crucy mający zastąpić te twoje i wypadka dwojaka lotniczego.

Prerazne 5 godzin. 1 j. do 12^{ty} - mobilizacji i kanonad 8 p. a. e.

jeżeli jednostki mobilizacyjne. Berdzo skape razigłki

1 ofic. 15 mcy i ok. 15 ton, 5 rozróż - Surogołki brak

szefa, który melduje się dopiero o godz. 15^{ty} - jest
to wreat, podoficer pryncypa i kancelarii pułku.

B.I. 31/G/19

Przejeżdżając do m. Paryżki - pow. Toruń - odd. ok. 15 km
 przewidzenie sprężyn, amunicji i lot. Goodkemu naprzą
 2 egz. cynki z poboru, przeważnie wprawi 4 u braciach
 cywilnych oddechać wetychomnieś do pracy. Umundurowa
 nanie osobiste 4 przewid. pracy. - Kwieć Koni b. Trudni
 brat prasa i podkurawcy. Wary pow. me byi ośmi
 pniekate - potrzeba stolary, jako dla belerii pryncys
 sem - jertem profam, sprężynom, nawet dworkonowym,
 gdyż notmire z mobilizacji wiele mi umniejs, efurowa
 bu pasiwidolenie. Mści się brak ugrunto 4 onia 16985
 lenii 4 stui bie wyzimej. Niekij karkomni dei przydłub,
 robie to sem, bedziej m. gorgo, kto do czego się nadzieje.
 Czes mobilizacji: 36 gadzin - restat dotuy mieny 4 u
 jednasii - 2 egz. ucieg, wypronykoiś poderes mob.

Morele me egoś b. wysokie; nastroj poweziny, strazgoni
 4 przewid. do sprow 4 sy pniekoni o tym, zó wajna
 pow. me umniejs i edziej sobie sprawy z ocedujcy ego ul
 Trudni.

Trzymnie - stan pniekiny - me os przygotowan do
 wysiżka, metz resab sid pnyonyk, misz sy mycho,
 karko 4 karko me marze, neryolmi maene, 4 tyel
 me sy zaprowidui, me umniejs utrey myzri tyornosci,
 wleztosci - jakos dworko ta tro gabryj sy, trahij pilnowei
 jak dworki, resypiejs i wysepupji sy neryono -

Chyći wleki - ele brak repony, sit i dos'niadolenie.
 4 to roeruki mienene - do 38-40 lat, ebyi regularne
 zycie wyzilne - pow. abeemi pniekady. - Tachodzy z
 domore, os ocizjali, wymagajz silnij zski i poruszajz
 cia dyscyplinij; 4 tedy 4 mienie sy neryolmi powolnym
 ale pascodynero gabryj sy i remeolubz sy. Wleki
 4 miel me stuzyt 4 8 p.a.c. - mi umniejs pnyonyz zemie
 do tego pafka, atyng sy ezote pytkia, 4 co lei robi
 miy pudle - jert lub pow. X - tak chcietylm byi tom,
 chwiesi wem, ze stui be wygodnie feduakowe -

Rezultatem wyprygotowan i braku repony do
 mienion pownyd - dyon 4 pniekady napny po oblagit,
 morolnych mienion pownyd - jert smyerony. dworki
 syng stuzje i sy roerukowani, abajstniejs me wyztko
 kweze ta wrentz odwan sy do spicowoi, ktory wykaryjs
 ma 4 odprowidui pnyonyz - me zdejz sobie sprawy z otpo
 medrielnosci wyzyciej, me stuzi elabrym pnyntia domi.
 Tachodzy z wrym 4 karko 4 wleki, 4 sabie bole, pnie
 mienie sy wrym 4 dworki, ele mienie pniekady siebie

abyi otuza, byt pod stat, kontrola i popytkom. Podawaczone
 ocerony, ktorej ois dostawozys, ty cho brach jin praktyki, lez
 to wstati latinsjone, gdyi mozz staryc radz a pomozay kaidy
 chubli, skhadrom, ze czerpliwoscig ich z dobyczem, nabierajz
 zupawic do mnie, korony wzo bydnie ich ofiosnosci
 krowca w momencie otoczenie d.n. 18. IX 39. 198

Dnia 25. VIII. godz. 2.00 - dyan w grane mierzem
 nocnym, obrzajze od recho du mniesto Torin, do lasu
 Gronowo - Hesenki mierzem b. trudne, droga puzstowa
 piasnawota i wyboje, niedostawozenie uroz, abyi puzstowe
 dobrezenie kowci do zapozym, braki i wyszkoleniu
 pojedynczych ferdnych i uroznicu, adzajzi ois fatalnie.

Dnia 26. VIII. u dzien postaj u lesie z zachowaniem obrony
 puzstowinnej biernej - o emochi wozu do mierzem
 woznego i o owicie 27. VIII wozzi las NIE lub - u dzien
 postaj u lesie - mierzem wozu do mierzem do lasu
 ptn. wsd. H. w biernej - kote Os. Kiedzi wozzi.

Dnia 28 i 29 - postaj - brach - u lesie - uwarzenie braki,
 otawozenie i puzstowienie u najwarimyjuzi wozzi
 z puzstowinnej biernej L. R. M.

29. VIII. godz. 20 - puzstowienie mierzem i puzstowienie u
 wozu wozu do rej. Konojady - mierzem H. w biernej -

Dnia 30. VIII - postaj brach u lesie - mierzem otawozenie
 u p. o. - u rej. Konojady - p. o. in. Goralki puzstowienie
 kalezonym.

Dnia 31. VIII. godz. 3.00 dyan wozimyo otawozenie i
 p. o. - z zaleniem o. d. - obrony puzstowinnej
 jerozemi.

1.9 Dnia 1. IX. - dyan na otawozeniach - jst dnie
 puzstowinnej - puzstowienie do otawozenie o chubli
 u jzua otawozenie. Wytorety ois dnie trudnosci kote -
 zoficane i topograficane, galyi brak mierzem otawozenie
 oyo biezgo uktadu, podane wozimyo otawozenie mierzem
 puzstowinnej, puzstowienie top - bardzo trudne do otawozenie,
 ois tu puzstowienie katastrofalne. Wozimyo na uktadnie wozimyo
 otawozenie topograficany, wozimyo - posiada mierzem otawozenie
 otawozenie, ktorey mierzem byto puzstowienie wozimyo.

godz. 5³⁰ dyan wozimyo otawozenie wozimyo otawozenie
 wozimyo otawozenie otawozenie.

BI 31/G/18 4.

Metraj powaziny. Brak informacji z tego co się
nie dzieje. Według Bierni O. H. - zachowanie się
dobrze, są spokojni, wszelkie materiały z grafem
do niesłychanej. Miękkie śledztwo jeszcze wstępne
jedną to casisone, a miastka. 16933

199

O godzinie 9³⁰ bateria 105^{mm} strzelniczej rożkar
strzelca ogni - bez obserwacji - z magazynu na dachu
celownikach ok 13.000. Pierwsza seria wychodziła z
długim opóźnieniem, gólczy kenowierzy przesłanie
nie mały sprzęt tego, bluzgi kucy i 155 - 105^{mm}
franc. z 1913, a 100^{mm} - a nawet 75^{mm} - oficer
ogniowy odpala sam karab. dżeto. Następnie
następuje pu. my. lko, w ten sposób się przemawia.
ogoni artylerii niemieckiej, na którym skrył się obrony
charakteru w obronę i jego w komini. kary -
Wła. jestesiny u ogole informowani o polszeniu,
co lepiej się dała postarac i tej kompanii.

od godz. 8. mej lotus etas npla w anskim
putajnie - w piersi wyprawy w jej dygnac -
prowincji, jak obserwacji przedtaje, bombarduje
tot kategory, ostreliwa je obsady adinka z H. M.
W rejonie oleonick ogniowych są straty, dani u Kowied
artylerii lekkiej k-p. 4 p.c.t. - Dwa ten chaotyczny
pot wylądował w alki z lotniczymi npla. W miejscy
sterelaj z H. b. bez rezultatu krenty, co wymaga
demoralizacji obsady H. M. - ogniowordania
o spencernych samolotach i t.p. Powinno
nie ogólnie - gdzie nane lotus etas - Wyzdnie
poraz i w buchy bomb, niezgodnie para frontem.

Na którym skrył się tyta ija me jason, na
postarac oglosia dżeto npla - aneldajz rejonu
przyjmuje strasoch i elosi baterii - bateria
105^{mm} z rożkarn H. D. strzela z magazynu Karayic
szkodliw. Wobec nas bardzo, brak pełni ogni,
systemie ogni - Raridy wyprawy w sobie przedpale
olla siebr, jedynie są regenerowane ogni zapowiad,
O godzinie 24^{nej} przyboda rożkar zuniowysia

19

ps. o. i stanowisk. Wiadomości skąpe, wydany
komunikat bardzo ogólnisty, bogaty w cyfry i wstrze-
lonych samolotów i partyj.

Debranie oddziałów następuje latwo, co tłumaczy jest
polskimi i opokajnymi. Oficerowie wykazują wenerowanie
i aprowizację.

200

Możemy przesłać do swita i dywan origina
m. gdybrowo - gdzie tirakuje - wryny nasz respekt
alle lotnicze npla - Kapig, krajki ty, wypracuj się
w terenie - o godzinie 7^{my} dnia 2.18. Dyon wyryta
rozpoznanie gniazdy w ry. Ki Tuoro - narazie bez
podać sytuacji i wiadomości o npla, stanowiska
rostały wybrane - o godzinie 11. wyciżone spugi na
stanowiska i drodze jest ostre brzożo z H. M. przez
pajedyncie samoloty npla - mate straty w Karriath.
Wybrane stanowiska ze sytuacji i wiadomości o
eksistence i npla, bez znajomości zadania oddziału
wymierzonego o matę me konicy katastrof. Gdzie
blacie marow na stanowiska 11/14 p.p. Sincro
wyładowany i sprowadzony na stanowiska w m.
Meduo - ma wytrzymuje eguiva art. egzibicij npla
- bat. Oficer egzibicij bat. Przy p.p. Rożeniaki zepnuje
samemutnie stanowisko w lesku Nieponi, gdzie od
dny dywan strzymuje ostre strzelanie z naszym
Bateria stacera wylko egzibicij. P. O. z m. Meduo -
rostały przesunijty do tytu, skąd po przebudowie
tyrności pracuje do noey. Sytuacja rostała wypracowa-
na. Npl. odnowiony. - Bezon przybłąd zajmujemy
Meduo a mamentie kryżon przytkowego nie uina
tyrności, ale było zupełnie meroorientowany, kto jest
na przedpoh. Lotnictwo Npl obserwacyjnie kieruje
ogudem wyjed baterij na stanowiska naszymi artylerii.
W npla czynnie i dokaułize naprzecina baterie.
Nem przy pomocy obserwacji lotniczej awiergi ty
baterij, lotnik wyleciał okledwie med nene stano-
wiska i melobuje, że precowie nie uina z uwagi
na lotnictwo npla. Wyzej z tej proby straty morskiej
wyniktu, ydyż zeryna przesłabai oriodomasi
owrej kompletnie, słabosi w prsie trm. Wriedy
dywan przechodzą prurony chrzeci bajory i egzibicij
artylerii npla - do tego niżej innej. Nic domnego,

6.
 że niektóre są zalewniejsze, jednak mniejsze w
 rozmiarze i syle, niż lotnictwo. Obserwuje się zjawisko
 że iotwiera kładzie uweri siebie ze cel własni paszu
 wany przez lotnika. Dobyła się to na pracy telefonistki
 który przeszedł się kładzie. More to przeszedł uweri
 obrony biernej i zbyt nie podkreślone nadleguujących
 możliwości lotnika. W agencie cetyleri obserwuje się
 rozmiarzy zastępnymi na nieczynne urzadzenie. 16933

W dniu tym uweriety już są objawy rozprzeczania
 w podopiecznych, morderczych, w zgniewionych domach,
 nawiązuje uweriety energii. Brak zandermerii i
 kordomni jak czynnego, dużo morderczych są uweriety
 pro tytach. Zagniewanie i dymnie i zgniewnie i emmi-
 mejs dobre. BI 31/G/18

201

29

Dzień 2. IX. o godz. 22¹⁵ - dywan przeszedł p.o. na
 m. dakserko - ma być materie własne wem -
 dobiera bardzo smagrony, pada i zasypie, gabi się
 w cegzn noey. O świcie p.o. obsedione, ale zachodni
 gołneba przesunęło, gdyi ma zwrnie o odpowiednie
 dymnie wnie się, gdyi odduety wstane i tabory
 minuz linie potworne i wocy na wienri.

Do gołrin patn dymionych dywan sterela z obserwacji
 i ber. 105^{yn} na cete dalekci z mapy.

Chodzi gołr 12^{ty} - następną zwrnana p.o. na
 kresunek Medno jak u dniu 2 IX. - W czasie smagrony
 p.o. - wriedy wstał z bombardowanie, z strotz
 i kadriach, sprzynie i kowiacz - Astylaria npla
 z tym czasie uweriety oberstadeuie slawowiska ber.
 105^{yn} - ten ber skutan. Dywan wykonyje swoje
 zadanie i prowadzi w cegzn paprot dnie wlkę
 agnionz na kres. Medno, gdzie rozprzeczają się
 kaysitel npla. Astylaria mana w ogo to z tym dniu
 przesunę b. dużo - sterela wygdnie, imęje ty ze b. dnie
 kow dyonów i baterij - baterie sterelija na
 jakis cel - more luyi, ze zednie demornitnie
 usputa agnion baterij imięch. - Penntam tytko
 cyfry wystre luyi powstok przez mojs baterij
 4-j. shoto 500 - co u nerych zwrnkeat byto
 b. dużo - kolumne emmicyjra przesunę w braty
 dnie b. sprawnie, gdyi uweriety mem pedugstancim.

BI 31/G/18

7.

16933

Sztyki dwojki pracy wylotni, mimo dajich opas,
 ayue est. npla, bombardowani lotnierych - zotmies
 w tym dwojce pracy sy dobre, ma rozpoznanie do siebie
 baterie 105⁷ w ty bombardowani p godzi. 17^{ty}
 jedly wprawy dykencem, lez wyhotni boe stras -
 zotmiera sportnege, ze me kerela bomba jest celna
 ze ro'u chroni, ze artyleria npla otwela gstopo, ale
 me barto celnie, w tym sy orientowci, ktore mejsia
 mazy byi ostreclane. Przechate wlasna widzi dobre
 prace artylerii wlatnej, gdy me przes oaly zgrawitrony.
 sziedni spakojnie. Mieniy respektaji na ogien i os
 orali budho. Istna nanej przechoty a matercin wprawy
 ta. Hlystrony - os + orochi zotmiesci i brach planow
 ogni - ze slaw decenoz braggi -

202

Wzrostem przychodzi rozbac wycofania sy - bee
 meisten ze strony npla, gdy ten resarwus munitos
 sy cofaje - paney naroklijs na straty of ayue nanej
 artylerii - Mera nowny znorn cytili - zotmiesci
 x mieren zui tyssro, drayz i bombardowani, najgarne
 ze x wygotka rozrozanie kolunmy - mkt me ze
 doklad isci - Kryptowimny rewody - brach informato -
 row i regulary ruchow - wzroszenie przyrnie b dajc
 morale dobre - tylko zotmies me rozumie, allawo
 sy cofa, gdy pole walki strygnat x catwsi, unis
 straty - ile npl me mniejnie, eventz bi npla.

Dnia 4. IX - dywizja zbroa sy x leni Wronie -
 Hlystrono - poniezilne oddziaty naplywiz
 do paln dnie - osywaracja obrony lasu Wronie -
 lotniczo npla bombarduje las - Armi uplywa bee
 sty anosci z nplam - x calam ejmurea zotmiesci
 dobre przyje x gotymed wicrownych - Nce ciomne
 bee upnietzenie - baterie mazy dare trudnowi z upnien
 z. lasu. Lotmiera wzroszony do ostatnich granic -
 Mam takie zdawienie - ze uagle wzroszem przes wykarsci
 do odwrotu - przyje ty z anosci z bateriz, rapytajz
 usc dy tyam, sy more wydob rozbac wprawy
 oficerowi zymowem, dorozkujz, ze tezo me wrobia
 szynery kornie do baterii i z najdluzj wny sthul
 szynecel do mepry zotmiesci - od oficerowi do
 kancowicow i stwily. Touchno sy newet jureuci,

Porumieni, nierzeczywiste - brak zaprosz - kro
posredek cacy dzien, przyzobozowat stenowiska, wyspa
opary, tatek zaprosz S.F.D. - Emigranci to odbytu oj
ponownie tej nocy, gdy marudowzy stowicy i wygnaj,
stare laniog, kancowery i prerasowin mowiancie
wykarmis mstroj panierny, spenowicy wytko, ale wygony
spicowicie mowoz orazce i zowie wadlar kolumny, abg
kuty mci kermosc i porzdek. BI 31/G/18 18933

4/59

5.9

Dnia 5. IX. - Dyan wyjez las Golab. Biterci 1-2
Konny mern o judi 8-^{moj} datowitko wply b. wygnane -
kolejito manerwie i dajcie kolektasowach - alla umieraj -
ei ewentualnych stref, co wrobitom - dlawozge wrobitwie
kolumny - Casowicie wprosi, gdyz stopowici sq bezradni:
i chodz malota wadlar kolumny - wyjez obstuzi, telefonowi
probitajz, abrogai - mowio toru i kowcowanie - wrobitow
na ketykowienie i utrycie mowio - mowio anye
najostrejnych wrobitow - by kowtowowaz mowio -
spicowicie sq mowio i mci spenowajz sq -

203

Biwok dobre rozmowowany - ludnie b. wrogowci -
stowozge wiadomosci o pradowaniu sq datowitko mowio.
na kolumny i wrobitow. - Kowdz przy, co sq dajce
i mow robitow. - Las fen obserwowany przez lotn. -
stucelajz z browi pradowajz. - i wanyj strony ber
wrobitow. - Dmody wrobitowiz stowowiska elle obrony
dmgcy - ale pobieranie - wiadomo jui, se dlawozge
o dzia na wernowz - Imykt wrobitow mowio brak -
kowniera chwoci dmgowony, wykowuje swoje obo-
wrobitow ewentualnie lepiej mci i pradowat

5/69

Dnia 5. IX. godz. 20 - mow na Torun - mow wygnany -
ber ludnie wrogowci wrobitow - i godowitok tk. 4 tej -
Dyan pradowici Wisty - mowtom kolekowym -
le mowtom pradowajz zbylesne wrobitowienie, gdyz
wrobitow brak wrobitow wrobitow. - i wrobitow jui
Wien Dyan pradowici dmgz wrobitow - do Lein-
kachnia - gdyz pradowajz do nocy. Dajc sq mow
o dlawozge, wrobitowienie wrobitow i wrobitow
o wrobitow. - Dmody wrobitow wrobitow Ken. Puztkowski
z Torunie -, ktorego jui wrobitow pradowajz wrobitow
mow o wrobitow i wrobitow wrobitow, by wrobitow jui
pradowajz jui telefonista. - Byly jui wrobitow wrobitow
ludnie wrobitow, ale wrobitow wrobitow wrobitow
wrobitow wrobitow. - Le Wisty pradowajz wrobitow

9.
~~Pracownik~~ i jego rodziny dywan w dotychczas po 4 dniach.
 Wyjechał się już wysiedlić z wyjątkiem co się kłopoty -
 kilka ewakuacja - kresdawy unckiej dykasterii
 unckiej pierno.

BI 31/G 18

16933

Kierownik zmian pod Hłoczek - do lam - (mamy
 dła dła nie ma pomysłom f. Bruning - gdzie dywan powstaje
 na pułku przez dzień 7 i 8. IX. - Podlega on wyko-
 lenie, opóźnienie, odbywa się przyjęcie - sprawa
 się straciła powstaje i opóźnienie i czasie pracownik ułk
 i mernor. - Objawy rozkładu i administracji 204
 mernor - ludność egzystuje w sobie - jedynak
 żołnierzy oburzone, nie może tego zrozumieć. - Jedynak
 w sprawie respektu, się on respektuje legalnie i nielegalnie.
 Dywan patrzy rozkładu papierów i klasy, ilosci, oraz
 uprzedzić wyznaczenia, etuury, konserwacji i suchoty -
 To respektuje się powoli poimę, bu pto pto,
 na wyrażenie, gdy dostają respektu respektu -
 odrazu się brak chleba. - Ten dwudniowy postój
 powstał i ożół na wyrażenie i niechęć dywan
 organizację i ożół. - Jest to już inny
 żołnierzy - mamy respekt i dywan już dokument
 żołnierzy niechęć - który się dobrze czuje - nie jedynak
 respekt i dywan namy - pracuje z respektu, aby się wyko-
 "artylerii" - Stępnie oburzone brak, nie można ich ewaku-
 nigdzie - e nie może ich rozkładu, og werni, protestu
 i chęć się bró - weso dowiedzą poimę.

4 nocy 8/9 - mern do lam Jabon - 4 dni postój i
 ubieranie się ppenc - Duch i baterii przyznanie
 na skraj lam gotare do strzelania na wprost, gdyż
 jest niebezpieczeństwo o rezanie pracownik npla -

9/10 - weso mern - do lam pwr. Gajiro -

organizacja og. służby dywan

10/11 - mern do rej. zech. Ostów

dn 11. IX. przeprawa przez Bruny - na Bielicy
 i dywan do gati. 18 tyj powstaje na skraj i kłoch
 wyrażenie - Pracownik trudna, mosti rezany,
 przez broń - w jasny dzień - Kierownik wyko-
 wspaniały, żołnierzy pracuje do ostatku i sił,
 gdyż wrenie idzie po śladach adwota npla.

205

Struy matoem od dyu dyamni rokar jnopro
 mie go brodni baterii i zamelolovanni sij u dny
 u leni Bielozj go rokarj. Pnjopseca abytje sij be
 pjenkad i sprownie - mi jone per alle mmi
 plua drinej nego, ellacnego dowitca & D. - me slab
 mi rokarion zaprosolienyca, chorici baterie mozta
 wryci adual i walec. Pwodojodobnie oddolnaly Bory
 Kewelerii na puzpeln strerety polowome mejasne.
 16933

BI 31 G 18

O godi: 8-mij - u ciennosci dyamni mowonje
 do Bielaco palacych z zadaniem zejcia stanowiska
 u m. Budy Bielawskie. U nocu dyamni zejmnje
 stanowiska - ~~14 p.p.~~ ^{Dec} ~~14 p.p.~~ ^{14 p.p.} u simec ma
 demeldowci sij u dny 14 p.p. na stanowisce -
 14 p.p. wneti u leni, na polowach, bez obserwacji.
 patrola mowonckie z podobno u leni i witi na dwa
 wytaecji, zydanie zwirowe do bat. 105-ty - majchodis
 z H.D. i baterie stwela z mapy na dalekosc
 celowiskach.

O godi: 16 ty - dowitca dyamni rozgola u puzp
 i dny radenie ply byi gatorym do drachmi ogodi
 17 ty - ruda kusunka - ktoro bez mapy me magy
 przypomnyci sobie. Dyamni zejmnje nowe p.o.
 wzjemnje obserwacje - O smroku mowonckie wypat
 14 p.p. - mowonckie tyzmaso' price ofic. obs. z des
 patlu - u chosli budlowy linnu telefontomaj do
 dny 14 p.p. - zapade smroch - i ofic. obs. traci
 tyzmaso' - 14 p.p. wyrunyt me trunize na
 upelnie o ca. wspaniel er. - co sij fatalnie
 wmsciti. Po uplywie ok. 45 minut - na puzpeln
 mowonckie zapalaj dny wie, stychai skoczony
 stwelaniny, me magy stwela, na wrodze, gody
 kto sij znepduje. - Po parnym dny okote 20 minut -
 puzp ~~14 p.p.~~ grupy wtmieru 14 p.p. puzmione
 i u panice - gromadny ich na jezycie lasu,
 ulepierajje dyj ~~14 p.p.~~ wspanielajje. Dec dyamni
 wgotajje rokarj gzinijcia p.o. - i odmuem baterii
 te stanowiska: stwela nplr - ostrelizaje
 krotkimi, gnetu xnyjni sriceni las, nuzolnie
 drozi - spokajnie serem z rebrunym pielowaniami

wstąpił on na stanowiska. Nie mógłby podjąć
 kontynuacji pracy. Gojda z 1. bel. 4 da.c., który ¹⁵⁹³³
 wyszedł, gdzie wytrzymał on potrzeba. - Strzelec, że
 wódni ma zaufanie do oficera, gdyż ten jest na
 miejscu i robi swoje. Ten ~~zobacz~~ musi podjąć
 jak i chwilowo spotkać - po porwie, u penie, skupie-
 ją około mnie i stacjonary wózków, chociaż są przykre.
 przebiegł przez ogień art. npla - u lasu, u wsi, u
 kwi śladu parówki - i druki toni - moim sąsiadzie
 miejsce stale ostre i bez straci. 206

W wypadku 14 pp. - alesi wzięciu białym i zginęło
 dwa pułki ppłk. Sołtyś. BI 31/G/18

Dnia 13. IX. - u dnia przyjeździe obrony Brzozy
 na Kres. Sabotaż - Kres wskutek nalotu lotnictwa
 wytrzymał się przykre sytuacje, mierz oficera są wy-
 czerpane - skądinąd wrażliwość jai na sam pułk.

13/14 - promień do m. Strzegomice -

Dnia 14. IX. - wstąpił na Kres. pierwsza
 ekipa - Dyon u o. strzelec. - strzelec lekka
 repta przytko do stanowiska ze Brzozy i nawi-
 szam na p.o. strzelec jai stacjonary 75 pułk.
 Obserwacje 2 ta - dawa - anglisto - . Dobra jai
 nam przedkio i ternaści - kabel bardzo przemyślny,
 u nowy wzorny i zwierny - przy obciążeniu liniami
 musi on stacjonary pasternki kontrolne, które
 o tyle pomogą, o ile nie będzie się przemieszczać.
 Telefonski przemienny jai lepszy, ale on bardzo wy-
 czerpane. Bateria 1. na jai w ogólnym - na rokow
 H.D - wzięcie z wstąpił mierz 14 pp. - osu na ale
 wskazuje przez desygnacji. Przewoźni p.o. mi mierz
 z braku kabla - . H baterii mam defekty drutu i porada
 braku smarów, o które upominam się od przystąpienia
 pracy i nowej mobilizacji.

Bateria 1. na porostaje na Stanowisku u Strzegomicach
 do dn. 15. IX. jai 3 cia, skąd obchodzi na stanowisko
 do m. Jankowice - z p.o. u Strzegomicach - dla wzięcia
 III/14 p.p.

Dnia 15. IX. ogólny obrony Strzegomice - Kres,
 jai jai Białym O.K.

Obserwacji etc, gdzie konstanty, ogólniejszy, dawał
wynik. Jest rożnica, by p.v. między nimi, a pierwotny
wielkość, wielkość, wielkość, 105 7/8 - ma' magz sterela
blisko i ciele w dworku, gdzie toż całością dawał
mnie serce' własne odwrót - BI 31/G/18 16933

207

N, tegoż dnia - najlepszy, ows in upamiętnienie
baterii, potężniejsza, kłopotliwa, gdzie tu i o'w'nie re'corat
zwiększył się, dawał, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
ella, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
z przyczyn, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
mnie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
z'ostawia, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
zwiększył się, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
Ale, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
wiele, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
Kiedy, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
żeby, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
swoją, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie

N, moją, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
bez, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
dale, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
nie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
oficer, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
są, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
Telefonski, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
przebiega, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
daj, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
zwykle, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
ocuz, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
daj, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
ma, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
z, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
Obser, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
mnie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
na, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
rosta, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
Me, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
wzrost, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
nie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie
pysie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie, gdzie

BI 31/G/18

13.

napla - bacteria ne rozkonnou a oblesťoviacou prachom
 ve presentach na nove stromovitych - vysavajce p. o.
 alla dorozovacia rejsi ze Kolan Kozubungoh - ghris
 bez poriadkovania umie o sytacepi, spotytkani
 baon 67 pp. usputy bat. 757 - 4 p. e. l. . 208

Dobremi ri do agnie 757m - zvrubami vromenajce
 jej agnie. Merzujy zornosi z des bacmi. Miamy
 pnat studni zvestaj s etry masi. - Mem berdo
 cekery vyzadet. Ne podstare obserucepi z p. o. - st. oslan.
 z dyuon bacteris napla vysavaj ty do posicju z analiay
 teduci i vscicia bezgano. ep na podstare mapy i
 striesem agnie, z poroknaniom Krounka i dorozovaci
 na ty bacteris, ktori zmuseni do smilacenia, byvati ty
 bacteris byi baredo dokumety alla m. Hybroos, ghris
 ruzduje ty 4 p. e. l. i tabory - agnie ty bacteris pry-
 rivit ogromne straty i panity.

Ne stanovili porvstaji do po'inej mory - go 10. tu
 do chvili stuy masi vrakem do primyca. Mem zornosi
 pnat pnat pnat z H. D. i stuy masi ot tepoi rorkery.

H mory mern v mernom krounku.

Drazi zeltone taboreni do sista - Kolunna
 pnat st. i merym. Nekt me regulaci raku.

Reuo mern na demskis - Suryn - Sammki -

Duci 17. ghris 8ma - dyan v lenie pod Sammkan
 vstaj saetkovany pnat samoly i ostroclany z H. M.
 v samoloty - droga zeltone pnat cesky kompanis
 seperi, ktori ponosi straty.

Dyan smusi pnat pnat Sammki - i tam vopoy -
 na ty bombardovacie pnat samoly usokove -

Bat. 1ma - vy chvili ze Sammki v pole, vrprenajce ty
 pnat pnat voreni, drialami. Bat. 2^{ya} kroye
 ty v samej vrprenajce, ghris ponosi dani straty
 v ludich i konich.

H ponetrus st. le vymyct od 70 - 100 samoloty.
 Ktore polajy vpry na pnat dyure vory i ludri.

Stoty bat. 1^{ny} vstaj vobate vrprenajce i
 Fondusni dorozovacia - pnat vrprenajce.

BI 31/G/18 14.

Po 2 garnunehm uvelikemim, proponujj do
 dyanu suera pojedynczemu rozem na pnie ty
 do Muzica xymaceonej wrothi. Rane bei. 1-²ca, jez
 stadem bei. 2-⁴ca. i wro uwlakowemim. 4 wyszko opoda
 na imiesatych wriatowoych, gornij z taborem 16933

209 Boch mi oficese gjasowys i rcy ofi. gni. ten
 bstatni wogole gwas porostat i dostas ty do mawoli.
 ofies gwasowey gziast - jako xymact, obseratow
 przy Beonie O. N. i me ueni do elma i rinepnygo, co rj
 z maw statu - jed rozmie z patroleu jez te, wnosci.

Okoli gorr. 3-^{uej} z biesem baterij z teru Bonorie,
 Bochyc mi 1-^{drate} - o klijem melolajc mi ofies
 agniow, ie gwaselajc ty u pabliwty, wosie, skawowanc
 tam pmer. Teso po ori mawim z choty wprawaem i rj
 drate tyo ju mi moztam odnawic do kowca,
 tyji zo tem me by to.

Po uprzytkowemim - skisowem braki ludu,
 wosow - jed tecteria more fowse drate - bei
 1 drate - na narysac repmtego. otrzymujj
 przyposkowo sueraj przy kowca elaj.

Wnosom walerij powredni zomawom, ie
 fastetny obrzem. Dostani do wiedzomii fatalnie
 ostrza rj na dowidac, ktoray ofies u kowca
 Stowe z mawejz przedstawa rj do wernaw.
 Styd wawowem kolum i parowawem, spychamie
 atylerij. Wchota idnie oema, me wylode rj na
 atylerij: skutki skaracz ty po rmy.

Dyan ma obraty u kowca, naryoluni baterie
 2-⁴ca, ktorz walerij uposmi u rapyzawl. - Redu-
 kajs do 3 por, ay elai bei. 2-²ca,

Ofies wiedzoway ma wopowim drags
 wjirda, bei te skaracz ty do jmylyia ty llo ella
 xowu tabowoyd - po demu drags slobul i wromoklo.

Po wywulkaniu drags wyprawowidom z trudem
 out. 1-^{os} z bajim, duca wpadejz poslorzwin
 u rowy - ciszka prac wjaszawia Towa ponad godroj.
 Jowdka dyom mimo melolanki i mawil kolkow-
 kotnyca, ie spasi mawil byi wyprawowidom drags
 elowz i gwasim, rinyt - i skeln jez mi odnawic
 ricyj. Baterie 2-²ca nie dotyca - mimo wskawem
 drags i wawie ostrymy, latotki elctt.

N. BI 31/G/18

Drugi mianownik me' uos' na, gdzie artylaria
 npla ostrzelewiej ogremi wopryskowym - baterie 1-ona
 maszynowe po sledach i na pncetaj. Okolo godzin
 18 IX. - spotykam 16 dac. i dyg dygnin
 przyk ostrzoscia. Decydaj is rtyon stame klo -
 tury do 16. D.A.C. za zooly dyg. - factem edokomple-
 towany, brak mi 2 oficerow i aserki blonizny -
 mem fance 2 patrola telegraficzne, L. K. M. - 2 wrota,
 400y emi wozow i amunicyj. 210

O s'nie dn. 18. IX. - baterie 1-ona, okolo
 jui 16. D.A.C. bierkaje w detuskowie. Ok. 6 km
 od Flora. Dca dygnin zarysist uberpierzenie
 i chrycie sprytn z peniarsom pncerekiem do
 nowy o mermi nowego do Panury Kempnowskiej.

Okolo godz 9 tej - sprytna is ogin C.K.M. -
 Krenny potchotaj do leska. Po chaslowym zamie -
 oreniu - pluton mermiaki zostaj umienkadl rowny
 i wrytja do mermi: Krenny panowz stry i
 wetry uuj is. Nastajuje ryba umocniona
 ogremieje obrony. Kbera is wrytka, co jui
 jui ogla, do sberpencia zagrodnych kucankow.

I, wyposki garnize wymerem bratyk p'lechi,
 ale abah tego w'mier - umienangol ostrzoi pncoty
 rownych jednoczek, ta brytow, jrdny d - byje is
 wpernie, j'mie masow, gzy i mi umni ugho -
 wrytja trocnie, stuch z jui pncoty, pnc owosk -
 i wrytja is na celny ogin K. M. mermickid.

Obrunowyj wrota 16. D.A.C. - rebrucia
 oko 100 ludzi i udalenie na zagrodnym bolni
 obrony, zadanie potejmnyj z lutimi z rownyk
 ostrzoi, wzgromykh ty llo wchoty wchoty i to jak -
 na przelaj bagnietem. Brak temm 2 wrota
 ogremieje douripnowej, durturowej, ower umiejfawon
 wchoty pncoty. Jui zupraszja ty ralicie. - 2 kucak
 wrytja mermi: wrytja is, artylaria npla
 wrytja gnatoway, obserwowany ogin, jui
 omier ogin K.M. - Kbera stry, kbera mi
 wrytja mermi podawanie do mermi dalnego,

zdyi' on straty i bezsladnie 10. mese bee nimej
dowit'con nie de rezultatu. - cel resolutiuo roni
szczytly, gdyi' Niemcy, ktory re stozost eadawli
dure straty. wycofali sy, podpalajac statki i bah
Ten jasi a czyn dnie mi puchat'arsci negrowania

16933

zaryskiem wycofani sy i zabawie roniach -
- o tej chwili bateria 100^{ty} npla. strzela i matlo co -
ny les - do agna ty dat'era sy bet. 150^{ty} n -
Bed rozgowiny z wliomej imoje ty sy uberynecow
rozgawowacy na poci dozyroo druziny wnelimo -
nyk. K.M. Maksym.

BI 31 | G | 18

211

Z wocham ppst' Oskopowia wysamij to driczo 105^{ty} n
do zwalczania gwarda K.M. npla, dokawliwyo alla
strony - Hwoykan to driczo me l'oiseie lion,
gwie' bezsladnie abotnja me uwro' strzela; golyi
rektorci fozony sy puch rachowawci sy t'cho'ortlygo
opuczo artyleri; ktorey uwarotka one jannij tom.
blesnuij dno i k'ellome calnyimi stratumi driczo
mancy gwardo, - zepowujac zaberynecow
z dougdy strony obrony. Celowawcy tego driczo roztagi -
je me naprzyjne awent. - driczo to u cressi agnie
roshto unkorone ogniem driczo pprac. npla - bee
straty i ludniet.

Ogini artyleri npla - eadepi meom dnie straty
i ludniet i korniet.

Osto got. 5^{ty} bateria moji me wylute juse
wzrystare konie - i tym, uprezo re wryptul -

O got. 6. me nastypie wycofani sy - k'elolujc
dny dyoni, i me mem cym wycofajac opuzta
cowmeri jasi unkorowawo. Pruzotypruj tyome
z punkersem koub. Michalekion do m'urawia
opuzta, m'uraze puzryty celowawce -, wanki wykozono
i zekapeno. Brak jast stozhoi do minawia
kompletnej - ze wylubn me to, niurawie egrowioo -
no do deprow'zawie do steni m'urawelucioi -
tyome z sposo porwatnikiem -

Zebrenych m'urawozok dot'awem do ro'wmer
zredakowawych kateri 16. d. d. l.

Brak spuzer agniowcy, ktory roslo czujko
romy granatem - obecnie unrelide ppo. K'elolujc

16. D. k. l. c. po meroi chot 4 km - napatka
na drozi aesticione oprunonym zynstem
i obserone pnie kromcov, die dlyom derydaje
si na rozryseie dlyom i pnebi pnie si 16933
gospkromi. -

BI 31/G/18
Z jednej telni grup kachtem vryt o
jadi - 7mej. do mowch, pnie Niemcov, kloby
stveny li stodoty - Poovedrenie velki by to boe.
celove robae chvalnebych stovt.

12. III. Ukrepi:

te ucible majego me magz viele poviedura,
gtyi byty te rozotniveie emeviene moko.

213

Messucejs mi oij anepitane, fak:

1) viele vyitko, voshito mernovane pnie boch
dobre funkcyjny, slady informacyjnej.

Podvlatduy me stovazek maldovoi,
funkciony musi rozucei informovoi, nacej lue
u vyta vyitk funkcyjny, cyd oij vyitko

2) Lotnicia ertsterin vromen lyei vyitkolony
u velce pnie i bomei obotajiz, ee booi bodez,
me vyposerenie vyitka, nacej lue nacek vromen
byi potroiny na vyitkolome stovlechi, by dly, leryta
muit seufauie do skaleovoi bomei mato kolo booi.

3) u tej krotkij kampanii me voster vyitkolony
vostly rozvoh ertsterin i pniehats, co moshet oij e chach,
pniehats oij. Mui to vromeni pniehats, vrostet
daci gacehoi lyei vromen vyitk u vromen vyitk oij.

4) Lotnicia pniehats vromen byi funkcyjny mui kti,
me vyitkolony u mome noene.

5) Mome noene vyitkolony vromen u dly, leryta
vromen vyitk pniehats

6) Sluiba polycyjne pnie bomei pniehats

7) Mome noene vromen i vyitkolony pnie vromen

byta kampanii

8) Lotnicia pniehats vromen byi dly, leryta, gtyi
vyitkolony pnie u vromen, mui funkcyjny u dly, leryta
pnie leryta.

- 18
- 9) Srodku obrony ppeac. patrole nie sa jas a baterie
chwilay nie nie przyto uisty - niezolunt a baterie czyste
nie dolalnej do rytkiego arqua dries, gdyi srednie
ze sa pen ber loomnym wytworze mepakaj i tetyas
na family.
- 10) Spruzi saperstki slawas rosmie dare froduan 16933
- 11) Spruzt do matkowecia byt zapodime mepuzot
wery, wykarystowano demogabie zabudowecia,
wielkie zabowenia - i grody. Ale cesam nastly pywalo
dare zysnecie spruztu i maber pcewanstru 213
strai i zapowecia od zapalenia. 212
- 12) Nrabnie istmeri byt przystawiony do xajny.
Patrikowab okressi, stady podwajet oij a poruy.
Kalis stle, dluczo oij cofany, akies bic sa na
miejscu a mizgarzym sieni. Nie celamyet oij, gty
oficowari byli na miejscu. Goozge zechowanie oij
wreczorych byto tam, gtye cate beony i kompozycie
legty de decir. Oficer musi ducic las puzego. ego
do konca.
- 13) Dyan nie atrywab ~~nie~~ w skatch pakozepij
Dys kuspi, acii dowlatka cisrebnego do 31. VII. acii
dowlatka palon. ego ze prawnos elchast wresnia.
Kerystacenie tej materinosi jworstato e porostu
mojubo wosii opirna gosp. - , Ktoiy x marnact uis
oij dopyer usgi jmyrsini gospodarczel. Lot mir
i oprostek materinosi peni protekury i dajci oij
skuzj do mernadrolenia i siomracia
- S. K. J.

BI 31/G/19
 1939 r.
 32 16954

Relacja z kampami w czerwcu 1939 r.

Personalia: 4. bat. plot. ✓

Nazwisko: Imię: Olejarczuk Edmund 400

Stopień wojskowy: Podporucznik

Stos. do służby brzoj: of. służby stałej

Rodzaj brzoj: Art. Plot. 214

Przejdział w IX. 1939. 4 bat. art. plot.

Lajmowane stanowisko of. zwiad. bat.

Obecny przdział 5 Kres. Pułk Art. Plot.

Data spisania relacji 2. XII. 1945 r.

F. Mobilizacja:

O de B 4 bat art. plot. [bat. plot 4. dywizji]

1. dwójna dowódca
2. 4 plutony a 1 dział 40% Buffon à 1 LKM plot
3. około 48 pojazdów mechanicznych
4. około 170 ludzi

uzbrojenie w k. b. i pistolety niekompletne

Dca bat. Kpt. Furmanowicz Leon

of. zwiad. Ppor. Olejarczuk Edmund

dca I plut. Ppor. Fudakiewicz Mieczysław

dca II plut. Ppor. Grün —

dca III plut. Pchor. Czajkowski —

dca IV plut. Pchor. Błachynski —

2. Mobilizacja pododdziału została przeprowadzona
 1/2 dnia 25 VIII. 1939. r. godz. 8. Pododdział został
 zmobilizowany z przecięgu 18 godzin. Warunki
 mobilizacji b. dobre. Pododdział był mobilizowa-
 nym z 8 samodzielnego dyomu art. plot. w Toruniu.
 Po zmobilizowaniu pododdział był podporządko-
 wany dyu OPL miasta Torunia. W dniu podroziny
 po rozpoczęciu mobilizacji, pododdział miał
 wystawić 1 pluton a 2 działa do obrony dworca
 głównego m. Torunia, czego pododdział wywiązał
 się dobrze. Inne pododdziały mobilizujące się z
 8 dyomu art. plot. również wystawiły po 1 plutonie
 a 2 działa do obrony miasta Torunia. Saperze
 po całkowitym zmobilizowaniu się bat. 4.
 plutony z innych pododdziałów były emerytowane.
 Batalion tej zostały podporządkowane ogólnie
 2 plutony pozostałe 40% Buffers a 2 działa i 2 komp.
 C.K.M. plot.

B.I. 31/G/10 215

Miasto Torunia był bronił przez Polaków i 2 komp. C.K.M.
 Rozkazy pododdział otrzymywał bezpośrednio, ponieważ
 dla bat art. plot. schodził w skład batalion dywizji
 Na podstawie rozkazów operacyjnych części I dla
 wykonywał swoje zadania.

Działania wojenne:

Batalion stała na stanowiskach w m. Torunia
 od dnia 25. VIII. do 5 IX. 1939.

Do dnia 29 VIII. 39. bateria mogła otrzymać ogień
 z do samolotów npla tylko na specyjalny rozkaz
 oley 0 Ph. m. Torunia. W dniu 30. VIII. został wydany
 rozkaz ustny do strzelania do samolotów npla
 bez żadnych ograniczeń. Pierwszy naloł na
 miasto Toruń był w dniu 1 września o godz. 12¹⁵ r.

Nieprzychodząc po stwierdzeniu obrony został lano
 na dół wycofaniem pułapki 5-6 km.

BI 31/G/19

216

W dniu 5 września było wiadome, że wkręca oddziały
 walczące na granicy Pruskiej są rozbite. Dca 4 dywizji
 pociągowej miał zamiar bronić miasta Torunia
 i w związku z tym 4 batalion otrzymała rozkaz (ustny)
 zorganizowania obrony naziemnej w rej. wyśc. Łozackich
 (u południu dworca Toruń Fr.). Dca batalion
 kpt. Furmanowicz przekazał decyzyję, że batalion
 został z tym sprzętem jaki posiada nie jest zdolna
 stoczyć obronę na tym odcinku i była pomiarą była
 tylko strata ludzi i sprzętu. Wobec powyższego
 bateria otrzymała rozkaz wycofania się z m. Torunia
 na drugi brzeg Wisły, to jest rej. m. Podgórze. Tutaj
 batalion bronił wyjścia wycofując się z m. Torunia
 i resztek wojsk wycofyjących się z nad granicę.

Dnia 6 IX było wiadome, że dca wyśc. jednostki
 zrezygnował z obrony m. Torunia i oddziały wkręca
 były kierowane w rej. m. Słobawek. W tym samym

16954
 217
 10 73
 11 73
 10 73

16 dni wzięciem na podstanie rozkazu operacyjnego
 tego typu I bateria & miała przemieścić się
 z rej. m. Podgórze do rej. m. Włocławek z zadaniem
 stworzenia obrony opł. tego rejonu. W rej. m.
 Włocławek bateria stała na stanowiskach
 przez dwa dni, następnie została przemieściła
 w rej. m. Kowal. 1 dzień później bateria
 została przemieściła z m. Kowala do rej. m. Jurek
 20 km na zachód od m. Kutno, a następnie w rej.
 m. Sobota z wyrazem zadaniem zorganizowania
 obrony plot. przepraw przez rzekę Dąbrz. Ląd
 ten około 12 września wycołał nasze natarcie.
 Natarcie nasze miało na cel otworzyć drogę
 na Łódź i tym samym zaprzęć oddziałów
 npla w marszu na Warszawę. Natarcie trwało
 kilkanaście godzin. Powodem było kałowe
 1 bateria przesunęła się o jakieś kilkanaście
 kilometrów do przodu. W następnym dniu
 nie udało się z jakiego powodu zostać na kierunku
 odwrót. Odwrót był wykonany w rej. m.
 Łódź Koscielne, Łódź Koscielne. Tutaj na
 jedno z stanowisk plutonu przyjechał oficer
 łącznikowy z dywizji, który zarządził
 samochodów do przewiezienia piechoty do
 przecisnarcia.

B.I.31/G-19

5. Też oficersa łącznikowego odesłaniem do dyw.
 5. batal. Do przeciwności mo' docięto, cofaliśmy
 się w kier. na m. Redki. i m. Makymyjarow
 Łęczanie ze ostatek rozkaz górze. Sęcy się
 związane stanowisk pobieraniem na podstawie
 obserwacji: Łęka w pionowej linii: próchoty. **218**
 W dniu 16 IX w nocy wycofywamy się w kier.
 na m. Samtzi. Do m. Samtzi dojeżdżamy
 w dniu 17 IX przed południem. Naloty b. ciężkie.
 Stan amunicji b. mały około 20 sztuk na działo.
 Tutaj w godzinach popołudniowych dowiedzieliśmy się
 że jesteśmy obserwowani. Dowodząco montuje uderzani
 celów otwarcie sobie drogi w kier. na m. Stów
 Drogi zostały kataractowane. maroz b. ciężki.
 Bateria została skierowana przez m. Jamno
 do m. Stów w ślad za oddziałami próchoty.
 W dniu 17 IX stociliśmy kontakt z 2 ma plutonami
 które udaty się nieco w kierunku szosy
 4 dni 18 IX w godzinach przedpołudniowych dojeżdżamy
 do m. Jamno. z pozostałymi dwoma plutonami
 Bateria była uzupełniona bez amunicji; lufy zwięte.
 Ktoś godziny jednorazowej spochłaliśmy się z materiału
 niemożnym. W nierównej walce około godziny
14⁴⁵ ulegliśmy przemocy npla.

BI 31/G/19 16954

Murajski

Przez cały ten okres baterja była sigle na 219 stanowiskach lub. w marszu. Marsze odbywały się przeważnie w nocy. Warunki marszu b. ciężkie. Pomiaranie się z srebrosięcią 3 km / godz. za piechotę niekiedy bardzo spóźni. Przez wyprzedzenie można było stracić kontakt na drodze. W marcu przeważnie stosowaliśmy wyprzedzenie. Droższymi obrotami ewakuacja, obrotami tabory dywizyjne a w dotychczas ewakuacja ludzi bardzo utrudniała marsz. Baterja była bardzo słabo zapasowana w części zapasowe wymiennicze. Po tygodniu walki trzeba było niektóre samochody włec, na skutek braku części wymienniczych. Pozniej strychniakiem rozkaz spalania tych samochodów. Zapas ~~zawieszony~~ w ilości 4 Pułku A.S. lekkiej. Zapas ~~zawieszony~~ Zapasowanie w amunicji ^{liczby} z kolumn armijnych, tylko miastety z kolumnie armijnej między amunicją płacić mi mogłem ewaluacji. Około 10 września dwa dywizji powiedziały nam, żeby skrócić amunicję, ponieważ więcej już nie otrzymamy. Nie poszukiwaliśmy amunicji i bezczynny strasłem b. dużo czasu. W ostatnim dniu udało mi się otrzymać bezczynny lotniczy. Swój wadzą była centralna kuchnia. Niejednokrotnie mi było

1. miocisni dozwolenia strazy do [?] [?] [?]
 plutonu. Plutony musiaty organizowac polni
 kuchnie ze starym zakwasie. Brak helms,
 granatow rzezyel i amunicji p.pamc kto
 wyslywalo na samoprocencie [?] [?] 220
 Brak w baterji nie moze ustalic potrzeby
 dostacemu sie do miotki podczas natarcia.
 So dnia 16.11.1944 bateria byla cato skompletowa
 za wyuzyciem hitlerowskiej amunicji podczas natarcia
 na stanowiska.

Relacja moja sprzatalem na podstawie
 starych obserwacji, czytaniu rozkazow
 operacyjnych i [?] I oraz omawiania sytuacji
 z [?] [?].

[?] [?].

4 p.a. l czyści składone do pododdzie- tu		D-ca ell. p (we dnia)	do roboty w:		czł. p dko. menderow. gotie i w ja- kim celu	Urzagi szkolenie
1	2	3	4	5	6	7
do 24. VIII 39		Faltman	dnien	wocy	bet. 5- den br. 1-2 bi- dyr. ad. woz- faltman	...
od 24. do 26. VIII organiz. p. l. h. do domu woj. wq. rat.		Inowroclaw			Bata 5 jak wzryj	
Dzieni 26. VIII 3-ia p. l. h. 1 dyon 1 bat. 2- 3- kol. am 1 dyon	ppłk Gyzek mjr. Rajewski por. Galant por. Chorze- lowski kap. Włostowski	Inowroclaw As. on, marsz?	kontrola wozonow plan wy. mied. lotost- p. d. d. k.	przegled p. l. h. z na punkcie przejscia, premaru do lasu ter. in. k. l. Mar. b. w. k.	bet. 5 jak wzryj	2) bet. g. k. 20 do 22. 10 dn. 2-ymu dz. p. l. h. 2: 2 dyonem
27. VIII 1 dyon bet. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31	ppłk Gyzek mjr. Rajewski jak woz. 26. VIII kap. Włostowski jak wzryj 26. VIII mjr. Skarzynski jak wzryj 26. VIII	lesnicarstwo szkolenie p. l. h. 1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	biwak przegled biw. biwak biwak biwak biwak	przegled p. l. h. 1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	bet. 5 jak wzryj	1) przygotowanie widocz- ki na h. am
Dzieni 28. VIII 2-ia p. l. h. 1 dyon bet. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31	ppłk Gyzek mjr. Rajewski jak wzryj kap. Włostowski mjr. Skarzynski jak wzryj 26. VIII	1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	przegled biw. biwak biwak biwak biwak	Przewoz do miejsc 1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	- " -	- " -
Dzieni 29. VIII 3-ia p. l. h. 1 dyon bet. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31	ppłk Gyzek mjr. Rajewski jak wzryj 26. VIII kap. Włostowski mjr. Skarzynski jak wzryj 26. VIII kap. Włostowski mjr. Skarzynski jak wzryj 26. VIII	1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	przegled biw. biwak biwak - kotar. biwak biwak biwak biwak	Przewoz do rej. lasow 1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	- " -	4) przygotowanie widocz- ki 2) biwak h. - in. wozon. spr. k.
4 dac bet. 1 bet. 2 kol. am	mjr. Stachurski kap. Chrostki a. Bozarzemi	1-2 p. l. h. 3-4 p. l. h. 5-6 p. l. h. 7-8 p. l. h. 9-10 p. l. h. 11-12 p. l. h. 13-14 p. l. h. 15-16 p. l. h. 17-18 p. l. h. 19-20 p. l. h. 21-22 p. l. h. 23-24 p. l. h. 25-26 p. l. h. 27-28 p. l. h. 29-30 p. l. h. 31	biwak biwak biwak	- " - - " - - " -	- " - - " - - " -	- " - - " - - " -

1	2	3	4	5	6	7
Dzieni 30. VIII 4-ia p'itki	ppłk Bynok	flr. Łowaliki	rozporz. rej. p. o. i stan og.	zajsci p. o. i odpow. uch.		Kon. rozporz. 208 p. p. (C. S.)
I dygn	ppłk. Rojarski	lesnic. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o.		rozporz. rozporz. kon. C. S. "Szore"
1 bat	por. Salant	les. rozk. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o. i stan og.		
2 bat	por. Chojna	" "	" "	" "		
3 bat	por. Lampicki	" "	" "	" "		
kol. am.	ppłk. Chichol	" "	" "	" "		
II dygn	mjr. Falewicz	in. Jablonow	rozporz. rej. p. o. i stan og.	rejsci p. o.		rozporz. rozporz. p. o. i stan og.
1 bat	ppłk. Lajko	in. Jablonow	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o. i stan og.		rozporz. rozporz. p. o. i stan og.
5 bat	por. Skubin	in. Jablonow	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o. i stan og.		rozporz. rozporz. p. o. i stan og.
6 bat	por. Wojciechowski	" "	" "	rejsci p. o. i stan og.		
kol. am	ppłk. " "	" "	" "	" "		
III dygn	mjr. Szepanik	ad. prof. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	prez. rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 7	kap. Styrzyski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 8	por. Ojga	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 9	ppłk. Dworski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
kol. am	ppłk. Tajtowski	" "	" "	" "		
4 Dec	mjr. Stachurski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o.		rozporz. rozporz. p. o. i stan og.
bat. 1	kap. Dworski	" "	rozporz. p. o. i stan og.	rejsci p. o. i stan og.		
bat. 2	kap. Dworski	" "	" "	" "		
kol. am	ppłk. Chichol	" "	" "	" "		
Dzieni 31. VIII 4-ia p'itki	ppłk Bynok	flr. Łowaliki	kontr. p. o. i stan og.	ad. prof. p. o. i stan og.		rozporz. rozporz. p. o. i stan og.
I dygn	mjr. Szepanik	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 1	por. Salant	" "	" "	" "		
bat. 2	por. Chojna	" "	" "	" "		
bat. 3	por. Lampicki	" "	" "	" "		
kol am I dygn	ppłk. Chichol	les. rozk. Szore	" "	" "		
II dygn	mjr. Falewicz	in. Jablonow	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 4	ppłk. Lajko	" "	" "	" "		
bat. 5	por. Skubin	" "	" "	" "		
bat. 6	por. Wojciechowski	" "	" "	" "		
kol. am	" "	" "	" "	" "		
III dygn	mjr. Szepanik	ad. prof. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 7	kap. Styrzyski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 8	por. Ojga	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 9	ppłk. Dworski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
kol. am	ppłk. Tajtowski	" "	" "	" "		
4 Dec	mjr. Stachurski	in. Szore	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 1	kap. Dworski	" "	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
bat. 2	kap. Dworski	" "	rozporz. p. o. i stan og.	rozporz. p. o. i stan og.		
kol. am	ppłk. Chichol	" "	" "	" "		

BI 31/G/20

1	2	3	4	5	6	7
Przem 1.18.	ppłk Gyrek	flr Góralicki	Bar wojen 308 p. pp.	promocja d. rej. Bystrzyca, 200000	BI 31/G 20	223
1 dzień	mjr. Kozłowski	m. Górale	wałki na przedp.	"		Przem woj. 200000
2 - "	por. Górale	wałki na przedp.	"	"		
3 - "	por. Górale	"	"	"		
kol. am	ppłk. Górale	"	"	"		
11 dzień	mjr. Falewicz	m. Jelitomow	wałki na przedp.	wałki na przedp.		Przem woj. 200000
12 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
13 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
14 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
15 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
16 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
17 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
18 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
19 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
20 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
21 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
22 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
23 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
24 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
25 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
26 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
27 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
28 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
29 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
30 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
1 dzień	ppłk. Gyrek	m. Górale	wałki	wałki		
2 dzień	mjr. Kozłowski	m. Górale	wałki	wałki		
3 dzień	por. Górale	"	"	"		
4 dzień	por. Górale	"	"	"		
5 dzień	por. Górale	"	"	"		
kol. am	ppłk. Górale	"	"	"		
11 dzień	mjr. Falewicz	m. Jelitomow	wałki	wałki		
12 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
13 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
14 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
15 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
16 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
17 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
18 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
19 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
20 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
21 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
22 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
23 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
24 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
25 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
26 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
27 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
28 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
29 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
30 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
1 dzień	ppłk. Gyrek	m. Górale	wałki	wałki		
2 dzień	mjr. Kozłowski	m. Górale	wałki	wałki		
3 dzień	por. Górale	"	"	"		
4 dzień	por. Górale	"	"	"		
5 dzień	por. Górale	"	"	"		
kol. am	ppłk. Górale	"	"	"		
11 dzień	mjr. Falewicz	m. Jelitomow	wałki	wałki		
12 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
13 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
14 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
15 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
16 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
17 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
18 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
19 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
20 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
21 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
22 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
23 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
24 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
25 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
26 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
27 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
28 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
29 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		
30 dzień	ppłk. Górale	"	"	"		

BI 31/G/20

1	2	3	4	5	6	7
Dienn 11. IX. 39 D. ca. p. 10	pp. P. P. P.	las 200 - p. 100000 w. 100000	al. 100000 p. 100000 w. 100000	premaro dorę w. 100000 p. 100000		
1 dyon	m. p. Kopyński	rej. rad. w. 100000		na postęj ul. 100000		
1 betarja	pp. Galant					
2 -	pp. Chojna					
3 -	pp. Kempicki	w. 100000 (100000)				100000 p. 100000 w. 100000
kol. am	pp. Aliechod					
11 dyon	m. p. Felawia	Bista 100000	postęj ul. 100000	premaro ra w. 100000 p. 100000		
4 betarja	pp. Lajko					
5 -	pp. Kibin					
6 -	pp. Wojnicki					
kol. am	m. p. Kopyński	las 100000	postęj ul. 100000	detamie 100000 w. 100000 p. 100000		
4 betarja	pp. Kempicki	rej. - - -	bi rak	100000 p. 100000 w. 100000		
3 -	pp. Oiga			100000 p. 100000 w. 100000		
9 -	pp. G. 100000			100000 p. 100000 w. 100000		bet. 9 jul 2. IX.
kol. am	pp. Fajto al.					
4 bac	m. p. Stachowski	las 100000	postęj ul. 100000	premaro dorę w. 100000 p. 100000		
1 betarja	pp. Oborski					
2 -	pp. Porawicki					
kol. am	pp. Michalski		m. p. 100000			
Dienn 5. IX. 39 D. ca. p. 10	pp. P. P. P.	100000 w. 100000 2. 100000	postęj ul. 100000	premaro w. 100000 p. 100000		
1 dyon	m. p. Kopyński	las rej. 100000	postęj ul. 100000			
1 betarja	pp. Galant					
2 -	pp. Chojna					
3 -	pp. Kempicki					
kol. am	pp. Aliechod					
11 dyon	m. p. Felawia	rej. 100000	postęj ul. 100000	m. p. 100000 w. 100000 p. 100000		100000 p. 100000
4 betarja	pp. Lajko					
5 -	pp. Kibin					
6 -	pp. Wojnicki					
kol. am	m. p. Kopyński	100000 w. 100000	postęj ul. 100000	premaro w. 100000 p. 100000		
4 betarja	pp. Kempicki	rej. 100000		100000 p. 100000 w. 100000		
8 -	pp. Oiga					
3 -	pp. G. 100000					
kol. am	pp. Fajto al.					
4 bac	m. p. Stachowski	las 100000	postęj ul. 100000	premaro w. 100000 p. 100000		bet 9 jul 100000
1 betarja	pp. Oborski					
2 -	pp. Porawicki					
kol. am	pp. Michalski					
Dienn 6. IX.	pp. P. P. P.	100000 w. 100000	bi rak, 100000	premaro w. 100000 p. 100000		100000 w. 100000
D. ca. p. 10	m. p. Kopyński	las 100000	bi rak			
1 dyon	pp. Galant					
1 betarja	pp. Chojna					
2 -	pp. Kempicki					
3 -	pp. Oiga					
kol. am	pp. Aliechod					
11 dyon	m. p. Felawia	rej. 100000	postęj ul. 100000	m. p. 100000 w. 100000 p. 100000		
4 betarja	pp. Lajko					
5 -	pp. Kibin					
6 -	pp. Wojnicki					
kol. am	m. p. Kopyński	las 100000	bi rak	premaro w. 100000 p. 100000		
4 betarja	pp. Kempicki					
8 -	pp. Oiga	las 100000	bi rak	100000 p. 100000 w. 100000		
3 -	pp. G. 100000					
kol. am	pp. Fajto al.					
4 bac	m. p. Stachowski	las 100000	bi rak	premaro w. 100000 p. 100000		bet 9 jul 100000
1 betarja	pp. Oborski					
2 -	pp. Porawicki					
kol. am	pp. Michalski					

1	2	3	4	5	6
<u>Dziennik 7. IX. 39</u> 9-ca p'itka	ppol Pyrel	gaj. Jasianka	postoj ulocz. p. ppawc.	postoj ulocz. p. jak 5 d'elni	
1 d'yon	mij. Kopyniński	las zach. g. Jasianka	postoj ulocz. p. p'ane	postoj ulocz. p.	bat. 9 d'niatami na p'eciach jako dr. p. p'awc.
1 baterja	por. Galant	}	}	}	
2 -	por. Chojna				
3 -	por. Lempicki				
kol. am	por. Elliech				
1 d'yon	kap. Falewicz				
4 baterja	ppor. Lajko	Bipetel	nirup. am	m'arz p'moc ulocz. w hier na L'ubimie w 1. d'niach w 1. d'niach	
5 -	por. Kulbin	}	}	}	
6 -	por. Hojniczowski				
kol. am					
11 d'yon	mij. Szczepaniński				
7 baterja	kap. Strojnyński	las gaj. Juref's			
8 -	por. D'uga	- "	- "	postoj ulocz. p.	
9 -	por. Dziński	- "	- "	- "	x) bat. 9 do 20 d'ni do p'itki (D'yon)
kol. am	por. Fajtowicki		nirup. am	- "	
4 Bac	mij. Stachurski	las Brzezic		- "	
1 baterja	kap. Okorski	- "	- "	- "	
2 -	kap. Braszewicz	- "	- "	- "	
kol. am	por. Michalicki	- "	nirup. am	- "	
1/2 pac	mij. Dyla ob'ij	las zach. g. Jasianka	biwak	biwak	1/2 pac przygot. w 1. d'niach 1. d'niach, day 4 pa 1. d'niach 1. d'niach, day 4 pa 1. d'niach
1 baterja	por. Lajkowski	- "	- "	- "	
2 -	por. J'odobny	- "	- "	- "	
3 -	por. Lorentz Pol.	- "	- "	- "	
kol. am	ppor. Granat	- "	- "	- "	
<u>Dziennik 8. IX. 39</u> 8-ca p'itka	ppol Pyrel	gaj. Jasianka	postoj ulocz. p. ppawc.	premarca do dy Bilno trawa	
1 d'yon	mij. Kopyniński		postoj ulocz. p. 63 pp.	premarca do 63 pp.	
1 baterja	por. Galant				
2 -	por. Chojna				
3 -	por. Lempicki				
kol. am	por. Elliech				
1 d'yon	mij. Falewicz	mij. 10h w'otogi	postoj ulocz. biwak	m'arz w hier na L'ubimie	
4 baterja	por. Lajko	}	}	}	
5 -	por. Kulbin				
6 -	por. Hojniczowski				
kol. am					
11 d'yon	mij. Szczepaniński	gaj. Juref's	postoj ulocz. p. ppawc.	premarca do 67 pp.	
7 baterja	kap. Strojnyński	las gaj. Juref's			
8 -	por. D'uga	- "	- "	- "	
9 -	por. Dziński	- "	- "	- "	
kol. am	por. Fajtowicki				
4 Bac	mij. Stachurski	las Brzezic	- "	premarca do 1. d'niach 1. d'niach, day 4 pa 1. d'niach	
1 baterja	kap. Okorski	- "	- "	- "	
2 -	kap. Braszewicz	- "	- "	- "	
kol. am	por. Michalicki	- "	- "	- "	
1/2 pac	mij. Dyla ob'ij	las Brzezic	biwak	- "	
1 baterja	por. Lajkowski	(las zach. g. Jasianka)	- "	- "	
2 -	kap. J'odobny	- "	- "	- "	
3 -	por. Lorentz Pol.	- "	- "	- "	
kol. am	ppor. Granat	- "	- "	- "	
<u>Dziennik 9. IX. 39</u> 9-ca p'itka	ppol Pyrel	flr. Bilno	biwak kwatern	premarca p'ed 1. d'niach 1. d'niach do flr. Szczepan	
1 d'yon	mij. Kopyniński		postoj ulocz. p. 26 pp.	premarca do 26 pp.	
1 baterja	por. Galant		- "	- "	
2 -	por. Chojna		- "	- "	
3 -	por. Lempicki		- "	- "	
kol. am	por. Elliech		- "	- "	
1 d'yon	mij. Falewicz	m. Debrice	postoj ulocz. p.	m'arz w hier ulocz. p'ed ulocz. p'ed	
4 baterja	por. Lajko	rej -	- "	- "	
5 -	por. Kulbin	}	}	}	
6 -	por. Hojniczowski				
kol. am					

1	2	3	4	5	6	7
(9. IX. 39) c.d	nije Szerepanski	las Hibi (Hiba) *	domator	premanora		premanora podolna at niel pama.
11 dyan						
4 baterja	kap. Starynski					
8 -	por. Origa					
3 -	por. Durski					
kol. am	kap. Fajuta ski					
4 Q-ac	nije Stachowski	las Szewskie Budy bival *				2 bery p pama stolica
1 baterja	kap. Orzowski					
2 -	kap. Braciszewski					
kol. am	por. Michalski	man do w Grotznie podc am.				
1/2 pac	nije Dyla	las Szewskie				
1 baterja	por. Jozymowski					
2 -	kap. Jozymowski					
3 -	por. Lorentz					
kol. am	por. Granat					
<u>Dzien 10. IX. 42</u>	ppol. Rybek	por. Szerepanski *	organ obrowy *	premanora		premanora do kap. Katalika
1 dyan	nije Szerepanski	n. Szerepanski	domator am opz rap. obr. 63 p. p.	premanora		premanora do kap. Katalika
1 baterja	por. Galant					
2 -	por. Chojna					
3 -	por. Lampich					
kol. am	kap. Chelod					
11 dyan	nije Falawier	D. Ruski	organ szerepanski obr. 14 p. p.	premanora		
4 baterja	kap. Lajko	rej. 3. Ruski				
5 -	por. Stelin					
6 -	por. Wajniowski					
kol. am	nije Szerepanski	szerepanski	domator am opz rap. obr. 67 p. p.	premanora		
11 dyan	kap. Starynski					
4 baterja	por. Origa	rej. Szerepanski				
3 -	por. Durski					
kol. am	kap. Fajuta ski					
4 Q-ac	nije Stachowski	szerepanski	organ szerepanski obr. 14 p. p.	premanora		
1 baterja	kap. Orzowski					
2 -	kap. Braciszewski					
kol. am	por. Michalski					
1/2 pac	nije Dyla	churich				
1 baterja	por. Jozymowski					
2 -	kap. Jozymowski					
3 -	por. Lorentz					
kol. am	por. Granat					
<u>Dzien 11. IX.</u>	ppol. Rybek	n. obr. na premanora obr. 14 kol. obr. 14	man ulary i obr. 14 p. p.	walka		
1 dyan	nije Szerepanski	szerepanski	man ulary i obr. 14 p. p.	walka		
1 baterja	por. Galant					
2 -	por. Chojna					
3 -	por. Lampich					
kol. am	nije Falawier	szerepanski	man ulary i obr. 14 p. p.	walka		
4 baterja	kap. Lajko	rej. 3. Ruski				
5 -	por. Stelin					
6 -	por. Wajniowski					
kol. am	nije Szerepanski	szerepanski	man ulary i obr. 14 p. p.	walka		
11 dyan	por. Origa					
8 baterja	kap. Durski					
3 -	kap. Fajuta ski					
kol. am	kap. Starynski					
4 Q-ac	nije Stachowski	szerepanski	man ulary i obr. 14 p. p.	walka		
1 baterja	kap. Orzowski					
2 -	kap. Braciszewski					
kol. am	por. Michalski					

BI 31/G/20

1	2	3	4	5	6
(11.18.) c.d					
1/2 pac 1 baterja	mjr. Dyla por. Gacynowski	por. Sobota	walcha	postojni lazary	BI 31/G/20
2 - -	pt. Tyrowicz	- " -	- " -	- " -	
3 - -	por. Lorentz				
Dzien 12.18.					
1 dzien	ppolk. Spich	m. Gada (pruski)	walcha	historia	zab. dla apt. lazary decy p. d.
1 baterja	mjr. Stopynski por. Salent	postojni lazary z apt. d. pt. Gacynowski	walcha kom. 63 p.p.	historia kom. 63 p.p.	zab. dla apt. lazary kom. 63 p.p.
2 - -	por. Chojna		- " -	- " -	zab. dla apt. lazary kom. 63 p.p.
3 - -	por. Kempinski		- " -	- " -	zab. dla apt. lazary kom. 63 p.p.
kol. am.	pt. Chichol				
1 dzien	mjr. Salavia		kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
1 baterja	pt. Lojko		- " -	- " -	kom. 14 p.p.
2 - -	pt. Schulz		- " -	- " -	kom. 14 p.p.
kol. am.	por. Barwick				
1 dzien	mjr. Gacynowski	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	- " -	kom. 63 p.p.
1 baterja	pt. Stopynski	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	- " -	kom. 63 p.p.
2 - -	por. Chojna	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	- " -	kom. 63 p.p.
3 - -	por. Kempinski	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	- " -	kom. 63 p.p.
kol. am.	pt. Jajtocki				
1 dzien	mjr. Stalowski	kom. 63 p.p.	walcha	walcha aptyl	grupa apt. d.
1 baterja	pt. Chorski	- " -	- " -	- " -	
2 - -	pt. Braniczka	- " -	- " -	- " -	
kol. am.	pt. Michalski				
1/2 pac	mjr. Dyla	pt. "Chorski"	- " -	walcha	
1 baterja	pt. Gacynowski		- " -	- " -	
2 - -	pt. Tyrowicz		- " -	- " -	
3 - -	por. Lorentz		- " -	- " -	
kol. am.	por. Barwick				
Dzien 13.18.					
1 dzien	ppolk. Spich	m. Chabotow	postojni lazary	postojni lazary	zab. dla apt. lazary
1 baterja	mjr. Stopynski	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	kom. 63 p.p.	zab. dla apt. lazary
2 - -	por. Salent		- " -	- " -	zab. dla apt. lazary
3 - -	por. Chojna		- " -	- " -	zab. dla apt. lazary
kol. am.	por. Kempinski				
1 dzien	mjr. Salavia	Leticia - Trava	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
1 baterja	pt. Lojko	pt. Leichtental	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
2 - -	pt. Schulz		- " -	- " -	kom. 14 p.p.
kol. am.	por. Barwick				
1 dzien	mjr. Gacynowski	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
1 baterja	pt. Stopynski	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
2 - -	por. Chojna	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
3 - -	por. Kempinski	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	- " -	kom. 14 p.p.
kol. am.	pt. Jajtocki				
1 dzien	mjr. Stalowski	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.	kom. 14 p.p.
1 baterja	pt. Chorski	- " -	- " -	- " -	kom. 14 p.p.
2 - -	pt. Braniczka	- " -	- " -	- " -	kom. 14 p.p.
kol. am.	pt. Michalski				
1/2 pac	mjr. Dyla	pt. "Chorski"	- " -	- " -	
1 baterja	pt. Gacynowski		- " -	- " -	
2 - -	pt. Tyrowicz		- " -	- " -	
3 - -	por. Lorentz		- " -	- " -	
kol. am.	por. Barwick				

1	2	3	4	5	6	7
<u>Dzien 14. IX.</u> Dca pithi	pprk Pyrch	Strugiewicz m. Bocki a dny 62 pp	walka m. Bocki wzrost 4' 10" 5' 10" 5' 10" 6' 10"	ponisze do obn m. Bocki		4) jako dca a dny w p. 62 pp m. Bocki 5) jako dca a dny w p. 62 pp m. Bocki
I dny	m. H. Kozmowski	m. Edy	walka	ponisze do obn m. Bocki		
1 baterja	pprk Bocki					
2 -	m. H. Kozmowski					
3 -	m. Kozmowski					
kol. an	pprk Michalcz					
II dny	m. Falarin	pprk Bocki	walka	" "		
4 baterja	m. Bocki	m. Bocki	walka			
5 -	m. H. Kozmowski					
6 -	m. Bocki					
kol. an	m. Bocki					
III dny	m. H. Kozmowski	m. Bocki	walka	" "		
7 baterja	m. H. Kozmowski		walka			
8 -	m. Bocki					
9 -	m. Bocki					
kol. an	m. H. Kozmowski					
IV dny	m. H. Kozmowski	m. Bocki	walka	" "		
10 dca	m. H. Kozmowski					
1 baterja	m. H. Kozmowski					
2 -	m. H. Kozmowski					
kol. an	m. H. Kozmowski					
V dny	m. H. Kozmowski					
1 baterja	m. H. Kozmowski					
2 -	m. H. Kozmowski					
3 -	m. H. Kozmowski					
kol. an	m. H. Kozmowski					
<u>Dzien 15. IX. 39</u> Dca pithi	pprk Pyrch	Strugiewicz m. Bocki	walka m. Bocki	walka obn m. Bocki		3) jako dca a dny w p. 62 pp m. Bocki
I dny	m. H. Kozmowski					
1 baterja	m. H. Kozmowski					
2 -	m. H. Kozmowski					
3 -	m. H. Kozmowski					
kol. an	m. H. Kozmowski					
II dny	m. Falarin	m. Bocki				
4 baterja	m. Bocki	m. Bocki				
5 -	m. H. Kozmowski					
6 -	m. Bocki					
kol. an	m. Bocki					
III dny	m. H. Kozmowski	m. Bocki				
7 baterja	m. H. Kozmowski					
8 -	m. Bocki					
9 -	m. Bocki					
kol. an	m. H. Kozmowski					
IV dny	m. H. Kozmowski	m. Bocki				
10 dca	m. H. Kozmowski					
1 baterja	m. H. Kozmowski					
2 -	m. H. Kozmowski					
kol. an	m. H. Kozmowski					

BI 31/G/20

1	2	3	4	5	6	
<u>Archiw 16. IX. 39</u>						
4 Dac 1 bat	ppłk Pyrch	Osada Zolimy Kosyńska i Wysokow	wałba olwa i wysofanie	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		organiz. ber prunicy *) ber. zap. odc. wzdł (14 p. p.)
1 baterja	mjr. Skowronski					
2 -	por. Galant					
3 -	por. Alhajma					
kol. am	por. Kempicki					
11 Dyon	mjr. Falawia	Fr. Bogarja	- " -	- " -	mjr. Falawia c. stany dyon 27 pp kpt. Wrozyt	*) ber. zap. odc. wzdł (14 p. p.) *) por. Lanhamer i kol. 5 in. 14 p. stany 2000 i 2 pp
4 baterja	kpt. Lajko					
5 -	por. Kabin	in Bogarja	- " -	- " -		
6 -	por. Barzuch					
kol. am						
4 Dac	mjr. Stachorski	rejzackowice	- " -	promaron		*) org ber prunicy
1 baterja	kpt. Marski	- " -	- " -	kol. wzdł 63 pp		
2 -	kpt. Branicowice	- " -	- " -			
kol. am	ppłk Michalski	- " -	- " -			
11 Dyon	mjr. Kreczanski	Wronowice	wałka ramp	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp	11 Dyon 263 pp	
7 baterja	kpt. Starynski	rejzackowice	ma	kol. wzdł 63 pp	odminki	*) ppłk. D. Łabicki wzdł kpt. wzdł 63 pp kol. wzdł 63 pp kol. wzdł 63 pp
8 -	por. Giga					
9 -	por. B. Łabicki					
kol. am	ppłk Fajterki					
<u>Archiw 17. IX. 39</u>						
6 Dac	ppłk Pyrch	por. Kreczanski	promaron	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		*) org ber prunicy
1 Dyon	mjr. Kreczanski	por. Kreczanski				
1 baterja	por. Galant					
2 -	por. Alhajma					
3 -	por. Kempicki					
kol. am	ppłk Michalski					
11 Dyon	kpt. Wrozyt	promaron	promaron	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		*) org ber prunicy
4 baterja	ppłk Lajko	lin. - B. Łabicki	lin. - B. Łabicki			
5 -	por. Kabin					
6 -	por. Barzuch					
kol. am						
11 Dyon	mjr. Kreczanski	in. Duracie	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		11 Dyon 263 pp	
7 baterja	kpt. Starynski					
8 -	por. Giga					
9 -	por. Giga					
kol. am	ppłk Fajterki					
4 Dac	mjr. Stachorski	promaron	promaron	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		*) org ber prunicy
1 baterja	kpt. Marski	lin. - B. Łabicki	lin. - B. Łabicki			
2 -	kpt. Branicowice					
kol. am	ppłk Michalski					
<u>Archiw 18. IX. 39</u>						
4 Dac	ppłk Pyrch	promaron	lin. - B. Łabicki	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		*) org ber prunicy
1 bat	kpt. Wrozyt					
2 bat						
kol. am						
4 Dac	mjr. Stachorski	promaron	lin. - B. Łabicki	2000 przemy wielkość 22 wym 2 kol 64 pp		*) org ber prunicy
1 bat	kpt. Marski					
2 bat	kpt. Branicowice					
kol. am	ppłk Michalski					

BI 31/G/20

Wzrost - 2 p. 100 cm
 Straty: zabitych 4 of
 rannych 8 " "
 zaginionych 6 " "
 zmarłych 2000

Wzrost - 2 p. 100 cm
 Straty: zabitych 4 of
 rannych 8 " "
 zaginionych 6 " "
 zmarłych 2000

229 BI 31/20

Handwritten text in Polish script, appearing as bleed-through from the reverse side of the page. The text is dense and covers most of the page area.

Lupa 20. III 89. dostaven rodes zmysla i bal 2 p.p. i.
 ka Rejon Brodowey S dnu 21. III a gidreel mroczonych
 po carkowij mobilazji, bal zabedowaw s u Jurwotaw
 na prazg, a og 1° u wcy da 22. IV u Jurwotaw na u
 Steji Kalyon Krowki (po. wch od Brodowey). Po zabed-
 dowani sji u dy 67 pp u Brodowey dostawem w dawem
 rozporuceni s tam bas. na pty od Brodowey Rejon ten
 zostax p'icny zuzimow i namow i ny u s'nych kandyd
 u s' j'itaw i s' zabedowaw u rejonu j. Sosnow klancu kwicis
 p'ypolot p. gaw. Brodowoski i s'widet alarm na ucl'owod
 nast'pnu dostawem rodes meld. u 67 pp g'elw do Jurwotaw
 sji i s' do obow'azku u rejonu 67 pp (s'ram p'oznaceny) Falcyen
skaworska u rodes p. gaw. Badewoska iddetem s' s'at'j
dlu sp'awidawu d'awom, j'awem p'owid u Kwasbery. Na g'awny
 s'ram da 67. II 39. j'awem ma'owu j'awny u dawem s' i u
 p'awny rodes i po s' d'awny s'lam do Jurwotaw. Na
 myj m'awu wyjedaw da 5/4 p. o. t (kandyd) o'awo s' s'ub 3
 s'ipaw. S'otk'aw u dawo 18-21 s'ipaw wyjedaw u reja g'awo
nows myx Falowos da 11/4 p. o. t. U w' o'awu, z'awajem s'
 p'awny da 5/4 p. o. t. u rejonu Brodowey u reja g'awo
myx Falowos wyjedaw s' p'awny da 5/4 p. o. t.

ne Deutsche Doppel-Buchführung,
 'urstaten gesetzlich geschützt.)

j'awem s' s'awid'awem u Jurwotaw u g'awny z'awajem p'awny
 p'awny u rejonu p'awny Brodowey i lam dawos'ny
 da 11/4 p. o. t.

0. Przejście...
mi...
...
...
...
...
...

231

4 pał.

Schiemer
(in al)

4.D.P.

B.I. 31/G/21

486.

232

Polski Oficer Wojskowy Nr. 105

"P. I. S. F. S. H."

Protokół

spisany przez..... *Pojewskiego Teodora pps. 7 p. mł.*.....
 /nazwisko, imię, stopień, pułk i W.J. w którym służył
 w czasie kampanii protokółant/

1..... *Kuźniakiemier Hikolet Stambasoliet*.....
 /nazwisko, imię i stopień /

2.a/..... *telefonista 4 p. a. L.*.....

b/.....
 /funkcje, przydział, pułk, W.J. w czasie kampanii wrześniowej/ ..

c/.....

3.a/data zmobilizowania *szkolenie czynna 24. VIII 1939*.....

b/pułk mobilizujący *4. p. a. L.*.....

c/gdzie pułk się mobilizował *Inowrocław*.....

d/nazwisko D-oy pułku mobiliz. *ppłk Czerninski*.....

nazwiska danych oficerów d-ców *d-cy baterii pps. Paulewko*.....

4.co robił (zupnie ogólnie) od zmobilizowania do 1 IX 39 dany żoł-
 nierz *zapisał m. Janale Janore*

5.co robił w czasie kampanii wrześniowej:

a/1 wrzesień, gdzie był, jednostka, co robił o ile się bił krótki
 ogólny opis walki.

/podać nazwiska nowych d-ców oficerów./

b/2 wrzesień, /jak wyżej/

c/3 wrzesień

d/4 do do dostania się do niewoli.

5 a. *Wypowiedzi oświadczeń obronnych.*

2. IX odwołanie do kierownika Sztabu i Główna.

*18 IX Po ciężkich walkach i obloczeniu, kapitulacja
 i wyjeździe do niemieckich niewolniczy.*

233

1. *Browu Cielst. Lwów*
6. Obecny przydział (względnie adres)

... *27.II.461.*
/ data sporządzenia protokołu /

... *Krzysztof Krawiec Włost*
/ podpis zeznającego /

... *Fajwki ppol.*
/ podpis sporządzającego protokół /

4. D.P.

655-

B.I. 31/G/22

Polski Ośrodek Wojskowy Nr.105

-----Freren-----

234

- Protokół
 spisany przez *Karłowicz Gerard ppłk. 58/164 P.P.*
 /nazwisko, imię, stopień, pułk i W.J. w którym służył w czasie kampanii protokółant/
 1. *Mista Andzej stopień: Kawaler*
 /nazwisko, imię i stopień /
 2.a/
 b/ *Kawaler telefonista w baterii [szwadron] 4 Pal Suworowa*
 /funkcje, przydział, pułk, W.J. w czasie kampanii wrześniowej/
 c/.....
 3.a/ data zmobilizowania *15/II 1939 Armia rezerwa*
 b/ pułk mobilizujący
 c/ gdzie pułk się mobilizował
 d/ nazwisko D-cy pułku mobiliz. *ppłk. Chlewiński*
 nazwiska innych oficerów d-ców
 4. co robił (zapełnienie ogólnie) od zmobilizowania do 1 IX 39 dany żołnierz *do 1/IX 39 odbywał służbę w rezerwie i mobilizacji.*
 5. co robił w czasie kampanii wrześniowej:
 a/ 1 września, gdzie był, jednostka, co robił o ile się biła krótki ogólny opis walki.
 /podać nazwiska nowych d-ców oficerów./
 b/ 2 września /jak wyżej/
 c/ 3 września
 d/ itd. aż do dostania się do niewoli.

*od 25/VIII - 1/IX Pułk przetransportowany się w Rumunię. 1/IX - 30 września Pułk w Guralu i przegrany został do akcji.
 od 1 - 3/IX Pułk walczył w m. Guralu, potem wycofał się Pułk do Jabłonowa.
 od 3/IX - 5/IX walka z niemieckimi w m. Jabłonowa
 od 5/IX - 18/IX walka Pułk wycofał się w kierunku m. Krasnowa.
 w Krasnowie Pułk został rozбит i z doświadczeniem oficerami i żołnierzami pułku wycofano się do Yttowa. 18/IX - 30 września Pułk dobiegł się do niemieckich.*

235

[Large handwritten scribble or signature, possibly 'L']

[Faint, illegible handwritten text in the background]

6. Obecny przydział (względnie adres) *P.O.W. 105. Frerou*

8/II-1946r.
.....
/ data sporządzenia protokołu /

Mieta Andrzej
.....
/ podpis zeznającego /

Guarantowy p.p.
.....
/ podpis sporządzającego protokół /

plk. mgr. Roman Andrej
BI 31/G/23

SZTANDAR

4 PUŁKU ARTYLERII LEKKIEJ
w INOWROCŁAWIU

236

CO WIEMY O NASZYM SZTANDARZE.

Jednostki artylerii do 1937 roku nie posiadały jeszcze sztandarów - pisze płk Kazimierz Satora w "Opowieści wrześnieowych sztandarów" - przysięgę żołnierską składano na działo. Dekret prezydenta RP z 24 listopada 1937 roku o znakach dla wojaka i marynarki w artykule 8 uprawniał do posiadania sztandarów. Na tej podstawie od października 1937 r. do grudnia 1937 r. w odpowiednich "Dziennikach Rozkazów MSWojsk." ujęte zostały nadania sztandarów dla większości oddz. artylerii. Historia sztandarów artylerii rozpoczyna się więc od nadań w 1937 roku."

Nadanie sztandaru i zatwierdzenie jego wzoru ujęte zostało w "Dzienniku Rozkazów MSWojsk. z 1937 roku, Nr 18 pod pozycją 235. Pan Prezydent RP zarządzeniem z dnia 10 grudnia 1937 r. zatwierdził wzór sztandaru dla 4 pułku artylerii lekkiej według Dz. U. RP nr 115927 poz. 980.

OPIS SZTANDARU

Na lewej stronie płatu sztandarowego umieszczone są:

- w prawym górnym rogu na tarczy wizerunek Matki Boskiej Ostrobr.
- w lewym górnym rogu na tarczy wizerunek św. Barbary
- w prawym dolnym rogu na tarczy godło m. Inowrocławia
- w lewym dolnym rogu na tarczy odznaka pamiątkowa 4 p.a.l.
- na górnym ramieniu krzyża kawal. napis: "Włocławek 16.VIII.1920"
- na dolnym ramieniu krzyża kawal. napis: "Przemysł 10.XI.1918"
- na lewym ramieniu krzyża kawal. napis: "Rohatyn 11.IX. 1920"
- na prawym ramieniu krzyża kawal. napis: "Radzymin 15. VIII.1920"

Na prawej stronie płatu sztandarowego na czterech białych polach nr 4 w wieńcach a w środku płatu godło w wieńcu.

Uroczyste wręczenie sztandaru odbyło się 19 czerwca 1938 r. w Toruniu. Tego dnia sztandar otrzymał również 15 PAL z Bydgoszczy i 16 PAL z Grudziądza. Sztandary wręczał marsz. E. Smigły-Rydz.

Oto skład pierwszego pocztu sztandarowego:

- chorąży NN
- asysta: st. ogniomistrz Mazurkiewicz
ogniomistrz Cz. Tucholski

W tydzień później!

Dziennik Kujawski ogłosił odezwę Prezydenta Miasta z d. 23.06.38r do społeczeństwa:

"W mieście naszym odbędzie się w sobotę dnia 25 bm. doniosłe uroczystości powitania sztandaru miejscowego pułku art. lekkiej oraz przekazania wojsku sprzętu wojennego, zakupionego przez powiaty: inowrocławski, mogileński, żniński i m. Inowrocław z kwot zebranych Fundusz Obrony Narodowej..."

WRZEŚNIOWE LOSY PUŁKOWEGO SZTANDARU

Aleksander PERKA - podoficer b. 310 drużyny d-cy pułku raz jeszcze potwierdził swoją wersję ukrycia pułkowego sztandaru w 1939 roku uściślając tym razem miejsce jego przechowania.

" Ogniomistrz Bosiacki - mówi kol. Perka - wydał mi rozkaz rozpoznania terenu w rejonie Brzozowa. Tam udała się reszta żołnierzy naszej 310 drużyny z "biedką", na której ukryty był sztandar. Żołnierze zdję z wózka sztandar i zakopali w miejscu wskazanym przez ogniomistrza.

/patrz zdjęcie na stronie nast. - kółko w lewym dolnym rogu/. Było nas wówczas ok. 5 żołnierzy. Po zakopaniu sztandaru ogniomistrz powiedział do mnie tak: Obowiązek żołnierski spełniony z honorem. Dziękuję ci i zwalnięm spod moich rozkazów. Dołącz do innych cofających się oddziałów armii "Pomorze" lub "Poznań".

W tej małej grupie żołnierzy z 310 drużyny mógł być jeszcze kpr. Wiktor Kozłowski i kpr. Bazyli Krupienicz.

Październik 1993 r.

W Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą przechowywane są pieczętowane liczne sztandary jednostek bojowych z września 1939 r. Jest wśród nich także sztandar 59 Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Czy znajdzie się tam wkrótce sztandar innej inowrocławskiej jednostki - 4 Pułku Artylerii Lekkiej? Weterani 4 PAL-u są zdania, iż jest to kwestia najbliższych miesięcy...

Jak nas poinformował Alojzy Nowicki, przewodniczący zespołu historycznego Rady Klubu b. Żołnierzy 4 PAL-u, od kilku lat prowadzone są poszukiwania sztandaru. Wszystkie dane wskazują, że zakopany on został na polu w pobliżu Brzozowa nieopodal Ilowa w woj. płockim. Stało się to prawdopodobnie około 17 września 1939 r. Sztandar zakopywał ogniomistrz Kazimierz Bosiacki (po powrocie z oflagu członek Polskiego Związku Powstańczego, aresztowany później przez Niemców i stracony w 1944 r. w Zabikowie), świadkiem tego był żyjący do dziś w Inowrocławiu Aleksander Perka.

W tym tygodniu grupa weteranów pułku pojechała do Brzozowa. Rozmawiano z rolnikiem, na polu którego może znajdować się sztandar. Brzozowlanin wyraził zgodę, by wiosną przyszłego roku prowadzić poszukiwania. - Mamy przyobiecane ze strony dowódcy 4 pułku artylerii w Kołobrzegu, który kulturowo tradycje przedwojenne jednostek artyleryjskich, iż w poszukiwaniach pomogą nam żołnierze służby czynnej - mówi A. Nowicki. - Jesteśmy przekonani, iż zakończą się one powodzeniem. Teren, na którym zakopano sztandar, jest nieduży i sprzyja poszukiwaniom...

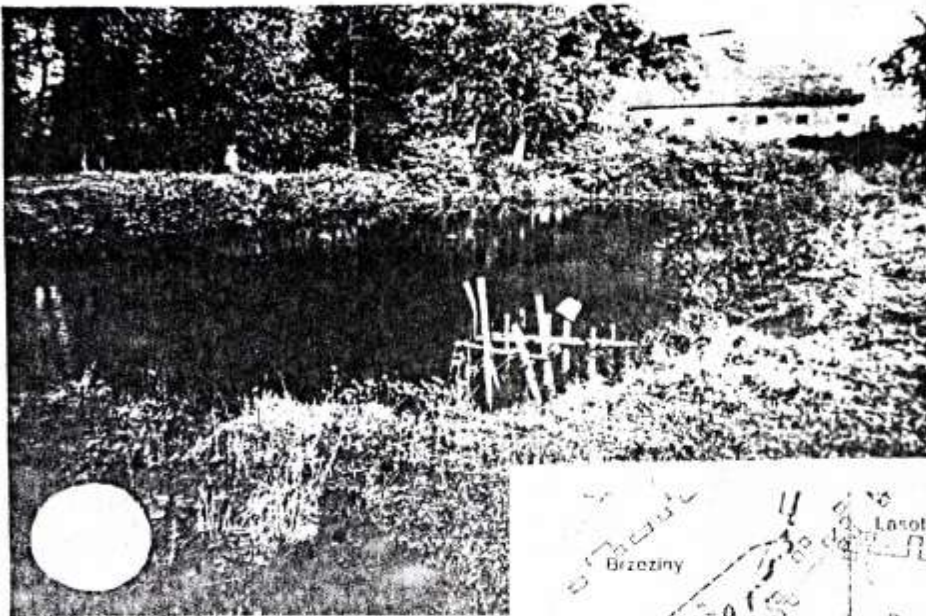
Inowrocławscy weterani byli też w sochaczewskim muzeum i rozmawiali z jego dyrektorem, Michałem Wojewodą. Rada Klubu b. Żołnierzy 4 PAL-u chce z muzeum utrzymywać bliskie kontakty. Do tej wyspecjalizowanej placówki muzealnej przekazywane będą wspomnienia żołnierskie, różnego rodzaju opracowania na temat historii inowrocławskiego pułku artylerii. W przyszłości - taka jest wola środowiska byłych artylerystów - jeśli uda się odnaleźć sztandar, będzie on przechowywany właśnie w Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą. (PS)

Wieś BRZOZÓWEK, gdzie najprawdopodobniej ukryto sztandar pułkowy położona jest między Sannikami i Sochaczewem - ok.12 km od Sanni i ok. 15 km od Sochaczewa. W najbliższej odległości jest również Brzezia, Brzeziny, Str. Brzozów.

Pierwsze próby poszukiwania sztandaru przeprowadzone kilka lat temu przy pomocy sprzętu i żołnierzy z inowrocławskiej Jedn. Wojskowej przy ul. Dworcowej nie przyniosły sukcesu. Sztandar jest nadal w ziemi.

Nie udało się tego dokonać również członkom grupy poszukiwawczej z Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy n/Bzurą w Sochaczewie.

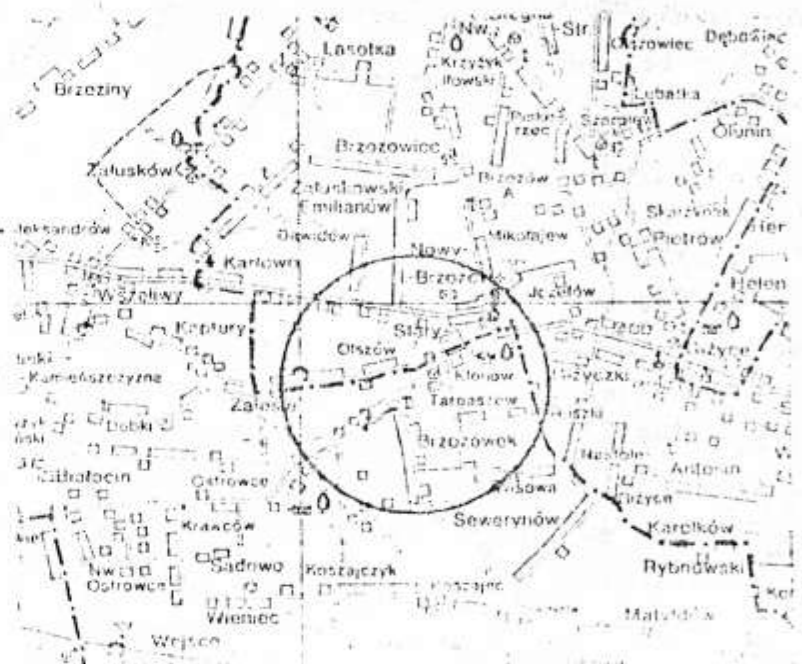
Co kryje ziemia w Brzozowie?

Właściciel gruntu, na którym zakopano sztandar:
Stefan WĘZOWSKI /dawniej Antoni-ojciec/

Iłów - Brzozówek

Mamy zapewnienie, że do poszukiwań sztandaru chętnie włączy się kołobrzescki 4 Pułk Artylerii o czym zapewniał p. płk Fryderyk Woźniak d-ca tego pułku.

W czerwcu 1996 teren gospodarstwa wskazano na fotografii 239
 został gruntownie przeszukany. Znalezione; monety z końca XVIII,
 pamiątki wojenne z Berlina 8.05.1945 (pięć złutowanych Turek i tabliczka
 z napisem Komenda Wojskowa oraz kolczyk gospodyni zgrabiony w okolicy).
 W dn. 16.17.09 kiedy to mogło mieć miejsce zakopanie, gospodarze
 byli nieobecni w domu.

Rejon i gospodarstwo zostało wytypowane przez milicję witalną
 z Brześcia na prośbę kogoś aut. L.D.P. Żyjacy wówczas podoficer nie
 udał się na miejsce ten jedyni obecni zdążyć. Natomiast by
 chodziło o to gospodarstwo. Artyleria marsewska bardziej nie
 zadziała, a na mapach Dsmoli i Kiamozie ob Brześcia
 z mapy ustalono, że jest kilkanaście gospodarstw przy outkach
 wodnych.

Roman
ROMAN ANDRES
 p.k. mgr

Londyn - 22.10.98